

د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

(د دري ژبو لپاره)

پښتو – یوولسم ټولګی (د دري ژبو لپاره)

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستـان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولـو کور دی
د پښـتـون او هــزاره وو
ورسـره عرب، گوجـر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیــواد به تل ځلیږي
په سینـه کې د آسـیـا به
نوم د حق مــو دی رهبـر

دا عـزت د هـر افغان دی
هر بچی یې قهرمــان دی
د بــلـوڅـــو د ازبکـــو
د تـرکمنـــو د تـاجکـــو
پـامیریـان، نـورسـتانیـان
هـم ایمـاق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکــه زړه وي جـاویــدان
وایــو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

پښتو

يوولسم ټولګی

د دري ژبو لپاره

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډېټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډېټ ډیپارټمنټ غړي

ټولګی: یوولسم (د دري ژبو لپاره)

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
۱	حمد	۱
۲	نعت	۵
۳	پندونه	۹
٤	ژمنه (وعده)	۱٥
٥	تشبیه	۲۱
٦	د تشبیه ډولونه	۲۹
۷	نښه یي توکي	۳۷

شمېره	د لوست نوم	مخ
۸	محاوره (پېژند پاڼې اخيستل)	٤٣
۹	پښتو تاريخي نثرونه	٤٩
۱۰	شعر	٥٥
۱۱	پښتو ادبياتو منځنۍ دوره	٦٣
۱۲	محاوره (په روغتون کې د ناروغ پوښتنه)	۷۳
۱۳	معاصر ادبي نثر	۷۹
۱٤	ملي آرشيف	۸۷
۱٥	ښځې او ټولنه	۹۳
۱٦	شاه حسين هوتک	۹۷
۱۷	ټولنه او نوی نسل	۱۰۱
۱۸	علامه پوهاند عبدالشکور رشاد	۱۰٥
۱۹	کيسه (روزنيزه)	۱۱۳
۲۰	کتاب او کتابتون	۱۱۹
۲۱	بشري حقونه	۱۲٥
۲۲	د مور دريځ	۱۳۱
۲۳	محاوره (جومات او ښوونځی)	۱۳٥
۲٤	پښتو قاموسونه	۱٤۱
۲٥	محاوره (د ژبې د زده کړې اهميت)	۱٤۹
۲٦	سکندر خان ختک	۱٥٥
۲۷	سوله	۱٦۱
۲۸	وروستی لوست	۱٦۹
	وييپانګه	۱۷٥

حمد

ټوله ثنا او ستاینه یوازې د الله جل جلاله له شان سره ښایي، ځکه چې هغه د ټولو مخلوقاتو پیدا کوونکی او پالونکی دی. د الله تعالی صفات له حده زیات دي. ټول مخلوقات د خدای جل جلاله حمد او ثنا وايي.

د الله تعالی د لویوالي، قدرت او صفاتو ستایلو ته حمد ویل کیږي. موږ خپل لومړی لوست د پښتو ژبې د یو شاعر په حمد پیلوو:

ـ حمد څه ته وايي؟

کل ثنا ده خدایه ستا — چې ته رب یې د هر چا
ښکته پورته چې هر څه دي — همه واړه دي له تا
ته ښښتن د کل عالم یې — بل یو سیال نشته د تا
واړه خواست کاندي له تانه — که بادشاه دی که ګدا
طمع ته له هیچا نه کړې — کا، له تا واړه اشیا
ته قدیم غني پادشاه یې — نور همه دي، نو پیدا
ستا کمال دی بې زواله — دا ویی دی په رښتیا
ستا صفت له حده زیات دی — څوک یې څرنګ کا ادا
که هر شی کشاد زبان کا — ستا په وصف شي ګویا
مشغول وي تر زروکالو — شپه ورځ ستا په ثنا
هم به هومره ادا نه کا — لکه څاڅکي له دریا
ستا قدرت ته نه رسېږي — خدایه عقل د هیچا

د ((لتاړ)) و خراب زړه ته
ربه سر کړې مدعا
(د ملا لتاړ له دیوان څخه)

د خپل ځان پېژندل د خدای ﷻ پېژندل دي.
((حدیث شریف))

د حمد ویونکي ملا لتاړ لنډه پېژندنه:

ملا لتاړ په هندوستان کې د اوسېدلو پښتنو شاعرانو په ډله کې د دیوان خاوند شاعر تېر شوی دی. د شاعر د ژوند په باب باوري کره او بشپړ اسناد په لاس کې نشته، خو د یو شعر له مخې یې اټکل کېدای شي چې نوموړی د (۱۱۶۱هـ.ق.)کال په شاوخوا کې زېږېدلی او په (۱۱۹۰هـ.ق.) کال یې دیوان بشپړ کړی.

ښایي د ملا لتاړ اصلي ځای سلمان یا شلمان وي او عمر یې په هندوستان کې تېر کړی دی.

دیوان یې په (۱۳۶۷هـ.ق.) کال په کابل کې چاپ شوی. غزلې، رباعي، قصیده ډوله نظمونه او مخمس لري. د رحمان بابا د سبک له پیروانو څخه و، د دیارلسمې پیړۍ تر لومړیو پورې ژوندی و.

د متن لنډیز:

هغه کلام (نظم وي که نثر) چې پکې پرله پسې د خدای تعالیٰ د قدرتونو، لویوالي ستاینه شوي وي، حمد بلل کېږي.

څښتن تعالی د ځمکې او اسمانونو مالک او پیداکوونکی دی. شریک او ساری نه لري، قدیم غني بادشاه دی، زوال نه لري، طمع او توقع یې چاته نشته، نور امیران او بادشاهان واړه ورته محتاج او دده په فرمان دي.

د الله تعالی ستاینې له حده زیاتې دي او بنده یې له پوره ستایلو عاجز دی، د هیلو، امیدونو او مدعاوو پوره کوونکی یوازې یو الله ﷻ دی.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د حمد په اړه خبرې وکړي.

۲ ـ زده کوونکي دې حمد په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

بیا دې هر زده کوونکی په وار سره د ټولګیوالو په وړاندې متن په لوړ اواز ولولي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د متن نوي لغات معنا او په مناسبو جملو کې وکاروي.

٤ـ یو تن زده کوونکی دې پخپله خوښه د حمد دوه بیته د تختې پر مخ په نثر ولیکي.

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، یوه ډله دې د حمد لومړي اووه بیتونه او دويمه ډله دې د حمد وروستي شپږ بیتونه په نثر واړوي او د ډلو استازي دې د نورو په وړاندې ولولي.

٦ ـ ځو تنه زده کوونکي دې په وار سره لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

کوم ډول کلام ته حمد ویلی شو؟

د کتاب پیل ولې په حمد سره کېږي؟

د حمد او مناجات توپیر څنګه کولای شئ؟

٦ ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د متن لنډ مفهوم په خو جملو کې ووايي.

۷ ـ ځو تنه زده کوونکي دې په وار سره ووايي چې د ژمي په رخصتيو کې يې څه کړي دي؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د خدای تعالیﷻ د نعمتونو او د هغوی په وړاندې د انسان د شکر کولو په اړه لږ تر لږه اته کرښې ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

نعت

حضرت محمدﷺ د خدایﷻ وروستی پیغمبر او استازی دی.
په ده باندې د پېغمبرۍ لړۍ ختمه ده. له ده څخه وروسته بل پېغمبر نه راځي، ځکه چې خدایﷻ خپل مکمل هدايت (قرانکريم) په ده باندې نازل کړی.
ټول مؤمنان په دې مکلف دي چې د اسلام په ستر لارښود حضرت محمد مصطفیﷺ باندې درود ووايي او ستاينه يې وکړي.
هغه کلام، (نظم وي که نثر) چې پکې د حضرت محمدﷺ د شخصيت، اخلاقو او کړو وړو ستاينه شوې وي، نعت ګڼل کېږي.
د حمد او نعت توپير څنګه کولای شئ؟

که مطلب دې دی وصال د محمدﷺ
آیینه کړه د زړه سترګې ورته ګوره
د هر ګل حسن به ستا د سترګو خار شي
له درود څخه طلب د عدد مکړه
له اوله د خپل زړه په حال آګاه شه
چې سپوږمۍ یې دامن ګیره شوه د حسن
هر انسان د ده و وصف ته قاصر دی
صنوبر به ورته کج بید مجنون شي
له کوثره مې روان کړه تشنه لبه

تل په زړه کې لره خیال د محمدﷺ
خود به وویني هر حال د محمدﷺ
که دې ولیده جمال د محمدﷺ
ژبه وچه کړه په سوال د محمدﷺ
بیا هاله کړه قیل و قال د محمدﷺ
لمر په حسن کله سیال د محمدﷺ
وصف کړی ذوالجلال د محمدﷺ
که دې کېښو پر زړه نهال د محمدﷺ
خو نصیب مې کړه زلال د محمدﷺ

خدای رانجه د (شمس الدین) کړه هغه خاورې
تر قدم چې وي پایمال د محمدﷺ

د شمس الدین کاکړ لنډه پېژندنه:

د شمس الدین د زوکړې او مړینې سمه نېټه معلومه نه ده، یو شمېر څېړونکي یې زوکړه تر (۱۱۸۰هـ.ق.) وروسته ګڼي.

شمس الدین ښه عالم او ادیب شاعر و، په ځوانۍ کې هند ته تللی و او د خپل عمر ډېره برخه یې د هندوستان په ښارونو کې تېره کړې ده. په آخر د عمر کې خپلې خاورې او خپل هېواد ته راستون شوی.

په غالب ګومان د عمر تر پایه په کندهار کې و. دیوان یې دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی.

د سراج الموتي په نامه په پښتو کې یو بل اثر هم لري. په شعر کې یې فلسفي، تصوفي، اخلاقي او تربیوي افکار په ښه توګه نغښتي دي، په ادبي فنونو کې یې هم ښه لاس درلود، په فقه، تفسیر، او احادیثو کې هم د لوړ مقام څښتن و.

د متن لنډيز:

حضرت محمدﷺ د اسلام ستر لاربنود او آخرين پيغمبر دى.

په ده باندې د پيغمبرۍ سلسله ختمه شوې او وروسته ترې بل پيغمبر نه راځي.

د پيغمبرﷺ وجود، هدايات او کړنلاره د ټول عالم لپاره د رحمت سبب او باعث ده.

دى د نېکو، اوچتو او لوړو اخلاقو لرونکى و.

د پيغمبرانو عليهم السلام پيروي کول، د هغو اطاعت او منه سړى سمې لارې ته رهنمايي کوي، په پېروۍ کې يې انسان خپل اصلي او حقيقي منزل ته رسېږي. د پيغمبر پېروي په حقيقت کې د الله پاک پېروي او متابعت دى.

الله پاک د خپل پيغمبر ستاينه کړې ده، بنده که هر څومره د محمدﷺ ستاينه وکړي بيا يې هم له کامل وصف او ستاينې څخه عاجز دى.

فعاليتونه

١ـ يو زده کوونکى دې پخپله خوښه متن په لوړ اواز ولولي او نور ټولګيوال دې درسي کتاب ته وګوري.

٢ـ دوه تنه زده کوونکي دې د حمد او نعت په توپير باندې خبرې وکړي.

٣ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د متن اصلي مفهوم په ساده ژبه بيان کړي.

٤ـ زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات په ډلو کې يو له بل څخه و پوښتي او په جملو کې دې وکاروي:

(لړۍ ، وصال، تل ، وصف، زلال، سيال، کوثر)

۵ـ زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، هره ډله دې یو یو بیت په نثر واړوي او مفهوم یې دې ټولګیوالو ته ووایي.

۶ ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:
د شمس الدین کاکړ دیوان د کومې مؤسسې له خوا چاپ شوی دی؟
شمس الدین څوک او چېرته زېږېدلی و؟
د پیغمبرﷺ اطاعت او پیروي سړي ته څه وربښي؟

۷ـ زده کوونکي دې د ژبې په اړه په وار سره یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې د لوستل شوي نعت لنډ مطلب په څو جملو کې په ساده ژبه ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

حضرت محمدﷺ فرمایي:
څوک چې پر کشرانو زړه سوی او د لویانو درناوی نه کوي، زما په ډله کې نه دی.

پندونه

پخوانیو مشرانو، حکیمانو، پوهانو، د علم او ادب خاوندانو د خپل ژوند د تجربو او پوهې له مخې موږ ته یو لړ پندونه، نصیحتونه او سپارښتنې را پرېښې دي چې موږ ټول د دې سپارښتنو په رڼا کې د خپل نېکمرغه ژوند بهیر پر مخ بیایو.

که د دې پندونو په رڼا کې موږ خپله کړنه او د ژوند لوری وټاکو، نو بې له شکه به د یو سوکاله ژوند لرونکي او پخپلو کړنو کې بریالي واوسو.

دغه پندونه زیاتره زموږ د ستر لارښود حضرت محمدﷺ حدیثونه او یا د نورو حکیمانو او پوهانو له خوا را ته شوې سپارښتنې دي. په دې لوست کې به یې ولولو:

ـ موږ ولې په خپل ژوند کې له پندونو کار اخلو؟

۱ــ یوه سړي له رسول اللهﷺ څخه د نصیحت او پند غوښتنه وکړه:
رسول اکرمﷺ ورته و فرمایل:
که درته ووایم منې یې؟
سړي وویل: هو!
پېغمبرﷺ له درې ځله تېنګار وروسته ورته وویل:
(د هر کار له پیل څخه مخکې د هغې پایله و سنجوه، که پایله یې درته ښه برېښېده ویې کړه او که نه، نو مه یې کوه.)
په بل ځای کې داسې سپارښتنه کوي:
((هغه چاته وګورئ چې له تاسو څخه (په ژوند کې) کم او ټیټ وي او هغه چاته مه ګورئ چې له تاسو نه (په ژوند کې) پورته وي. دا کار د دې لپاره ډېر غوره دی، د هغه نعمتونو سپکاوی ونه کړئ چې تاسو ته اللهﷻ په برخه کړي دي.))

۲ــ د ژبې ساتل په خلکو کې د دنیا د مال او دولت له ساتلو څخه سخت دي.
۳ــ هر څوک چې پخپله ځان ته ارزښت ورکوي، د تواضع لاره یې پرېښې ده.
٤ــ هر شی زکات لري، خو د عقل زکات صبر او د غم زغمل دي.
٥ــ په ټولو کارونو کې درې کاره ډېر سخت دي:
الف: سخاوت په عاجزۍ کې.
ب: زهد او تقوا په پټه سره.
ج: حق ویل د هغه چا په مخ کې چې له هغه څخه وېرېږئ.

٦- هغه څوک چې په دریوو کارونو کې د زړه حضور ونه لري، د اللهﷻ د رحمت دروازه یې پر مخ تړلې ده.
الف: د قرآنکریم د تلاوت په وخت کې
ب: د اللهﷻ د ذکر کولو په وخت کې

ج: د لمانځه د اداکولو په وخت کې

د پندونو په اړه د خوشحال خان خټک دا څو یادونې هم ولولئ:

خپل پردي ته د زړه راز خبره مه کړه
د بخخې د ننه ښه دي خپل رختونه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کېږي
څه حاجت چې رساوه شي تر جنګونه
عاقبت به خپل ورغوی په غاښ پرې کا
هر چې کار کا د دښمنو په ورمونه
په خپلوانو باندې دومره خشم مه کړه
چې پردي درځنې تښتي په ملکونه
هر چې شرع فرمايي هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
په ځوانۍ کې چې دې کار له لاسه ووځي
په پیرۍ به دې ونه رسي لاسونه
خدای هغه په دوارو کونو دې نمنځلي
چې په ورځ یې عدل و داد په شپه لمونځونه

ملنګ جان هم په خپل شعر کې څو سپارښتنې لري:

ځوانې ښځې ته چې ونه وایې ترور
هغه دم به دې برباد کړي پلار او مور
هر سبا به دروازه کې درته ناست وي
چې وانخلې نادیده سړي نه پور
بې ګناه وهل به خوري ازار به یې ستا وي
که دې ورکړه په بدل کې لور او خور

کیناسته د هغو وکړه ملنګ جانه
چې دي سم وي په کنده ورسره زور

عبدالقادر خټک په ګلدسته کې څه ښه وايي:

د خبرې هم آغاز هم يې انجام وي
په خبره کې خبره کا چې خام وي
هر سړی چې روشن رايه صاحب هوش وي
ويل هاله کا اغاز چې نور خاموش وي

د متن لنډيز:

د انسانانو د ژوند تر ټولو غوره او ګټور وخت همدا د تجربو تر لاسه کول دي چې د نورو لپاره د سوکالۍ او هوسايۍ لارې چارې برابروي.

حکيمانو، هوښيارانو او پوهانو د خپلو تجربو په بهیر کې خپلو خلکو ته ګټور او سودمن پندونه ويلي دي چې عملي کول يې نېکې پايلې لري.

په واقعيت کې د عالمانو، حکيمانو، د علم او ادب د خاوندانو همدغو ويناوو او سپارښتنو ته پندونه ويل کېږي.

د راز خبرې بايد پټې وساتل شي، هغه کار چې په نرمۍ سلا او مشوره سر ته رسېږي، بايد له جديت نه پکې کار وانه خستل شي. د لاس غوټه بايد په لاس خلاصه شي، نه دا چې تر خولې پورې ورسېږي. دوست او دښمن يو له بله توپير کړای شي. له شرعي او اسلامي اصولو سره سم خپل کارونه پر مخ يوسو، خپل اولادونه داسې وروزو چې خپل مسؤوليت و پېژني او ناوړه کارونو ته هڅه او هاند ونه کړي. وخت ته په ارزښت قايل شو، هر کار په خپل وخت سر ته ورسوو، د چا په غوره مالۍ، چاپلوسی او ظاهري لباس و نه غولېږو، ناوړه دودونه ونه پالو.

فعالیتونه

۱ــ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د هر پند په اړه دې خبرې وکړي.

۲ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې په نظم کې راغلي پندونه او بله ډله دې په نثر لیکل شوي پندونه د ځانه سره ولولي، د ډلې استازي دې لنډ مطلب ووايي.

۳ــ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، لاندې لغات دې د تختې پر مخ په مناسبو جملو کې وکاروي:

بوخځه، بهیر، ورمونه، پایله، کړنه، تملق، لوری، کنده

٤ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي، متضادې کلمې دې په نښه کړي.

٥ــ دوه تنه زده کوونکي دې د لاندې بیت په کنایي مفهوم باندې خبرې وکړي:

عاقبت به خپل ورغوی په غاښ پرې کا
هر چې کار کا د دښمنو په ورمونه

٦ــ زده کوونکي دې په وار د خپلې کورنۍ په اړه خبرې وکړي.

بېلګه: موږ په چخانسور کې اوسېږو، زموږ کورنۍ اته تنه دي: پلار، مور څلور ورونه او دوه خویندې. پلار، مور او مشر ورور موږ ته لازمې لارښوونې کوي.

۷ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې پوښتنه وکړي، بل دې ځواب ووايي.

۸ـ زده کوونکي دې متن ولولي، خپلواکې کلمې (نوم، فعل، ضمير او قيد) دې په ګوته کړي، ودې ليکي او له نورو زده کوونکو سره دې شريک کړي.

۹ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په وار راشي او په متن کې دې بېلا بېلې ((ی ګانې)) په ګوته کړي.

۱۰ـ څو تنه زده کوونکي دې د خپل ښوونځي په اړه خبرې وکړي.

زده کوونکي دې د خپلو لويانو په مرسته په خپلو کتابچو کې څو پندونه وليکي او د بلې ورځې پښتو مضمون درسي ساعت کې دې ټولګيوالو ته ووايي.

په واک چې نه لري په کام کې ژبه
که ګونګ شي ښه دی په لويه تبه
په بده ژبه ځان ځي، جهان ځي
ايمان لا هم ځي واوره طالبه
(خوشحال خان خټک)

ژمنه (وعده)

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې په خپل ځای کې په ټولنه کې د انسان پر دريځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړی درنوي او سپک خويونه سړی سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو اخلاقو څخه يې منع کړي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړی خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دی چې په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوي وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دی او حضرت محمد ﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوی و.

ـ دروغجن انسان ستاسو په نزد څه حيثيت لري؟

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلی اوښايسته ځوان چې دوو نورو ظاهرا ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولی و، خليفه ته يې راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه ورونه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نيکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يوه باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدایﷻ حکم جاري کړې."

عمرؓ هغه ځوان ته په تريو تندي وکتل او پوښتنه يې ترې وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد او د عمرؓ ستاينه او د هغه درناوی يې وکړ. ويې ويل: "په خدای قسم چې رښتيا يې وويل. خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېرگران وو. د هغوی په ډلې کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونگۍ وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې برېښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونگۍ ددې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر دېوال باندې د يوې ونې څانگه پرته وه. جونگۍ هغې څانگې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترگې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډبره نيولې وه. د زمري په څېر غړومبېده. بيا يې جونگۍ پر ډبرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونگۍ ولويده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډبره مې شيخ پر سر وويشته چې جونگۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډبرې په لگېدو بوډا سړي چيغې کړې او وروسته مړشو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمرؓ وويل: "اوس چې دې په خپلې گناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او بايد قصاص شې."

ځوان وویل: "زه پر هغه شي خوښ یم چې اسلامي شریعت ټاکلی وي. خو زه یو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړینې دمخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر اوږو ایښې ده. ماته یې ویلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده ښکاره. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پړه به ستا پرغاړه وي. د اخرت پر ورځ چې پاک خدای ﷻ د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نوزه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر یې څو شېبې ځوړند ونیو. بیا یې ناستو خلکو ته مخ واړاوه او ویې ویل: "څوک ددې ځوان ضامن کیږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې یې ابوذر رضي الله عنه ته ګوته ونیوه او ویې ویل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "یا ابوذره! ددې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه وویل: "هو، تر درېو ورځو پورې یې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نژدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ویې ویل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی که تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای ﷻ قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسیږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډیږي، د شریعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرینو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له ځوانانو څخه یې د دیت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره ونه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې

وخت کې خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل یې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تیګا او په تندي یې خولې روانې وې، په فصیحه ژبه یې پرعمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته یې عمر رضي الله عنه ته وویل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځایګی مې ورته وښوده. د ژمنې د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلك د ځوان له رښتینولۍ، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هیښ پاتې شول. ځینو حاضرینو وویل: "ځومره ښه کار او څومره ښه ژمنه!" ځوان وویل: "آیا نه پوهیږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوك ونه وایي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای جل جلاله قسم ای عمره، دا هلك مې نه پېژانده چې څوك او د کوم ځای دی. تر دې دمخه مې هم لیدلی نه و، خو کله چې یې په حاضرینو کې یوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه بریښېده، رد یې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه، نهیلی یې کړم چې څوك ونه وایي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وویل: "موږ د الله جل جلاله د رضا لپاره د خپل پلار وینه دې ځوان ته وبښله چې څوك ونه وایي احسان په چاکې نشته."

بیا عمر رضي الله عنه هغو دووځوانانو ته مخ واړاوه او ورته وویل: "د پلار خونبها له بیت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وویل: "موږ د الله جل جلاله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وینه وبښله او له هغه تېر شو. د دنیا د مال تمه نه لرو!"

د متن لنډیز:

ښه اوښېك اخلاق د انسان ګاڼه ده. په انسان کې داسې یو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر یې بولي. صداقت، رښتینولي، په وعده وفا، درواغ نه ویل، مېړانه، پت ساتل، له خیانت څان لیرې ساتل، نېکه اوخوږه وینا او په سلګونه داسې نور هغه صفتونه دي چې له انسان څخه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل څوك په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم څوك باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسیږي، خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري. د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګڼل کیږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښېګڼې رامنځته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړۍ هغې یې اوړې خالي شوې وای او پرې عمل نه وای شوی، نو ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ـ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي هر یو دې خپله دنده د ټولګي په وړاندې ووایي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې یوځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو درېو دلیلونو څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې د پورته کیسې یوه برخه ووایي.

٤ــ په یوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه ځو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

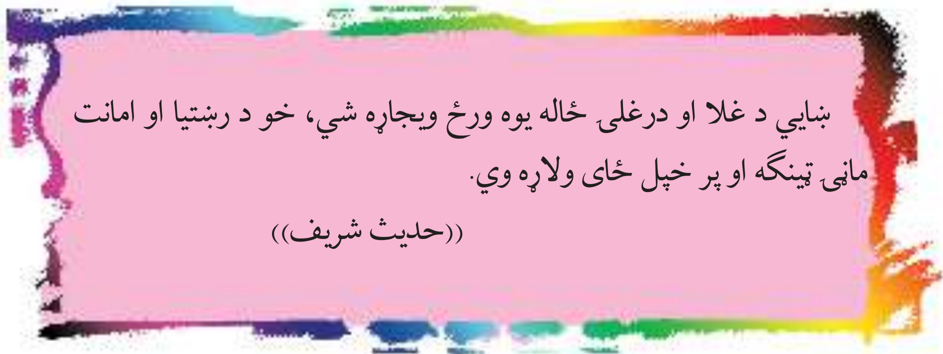
٥ــ زده کوونکي دې پورته کیسه په خپل ټولګي کې تمثیل کړي.

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ يې نورو ته واوروئ.

زده کړه له کوره تر ګوره

وايي: يو دوست د يوعالم د ناروغی پر مهال د عيادت لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه يې د يوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست يې ورته وويل، ته د ځنکدن په حالت کې يې په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وويل: ((دا به ښه وي چې په دې مسئلې باندې پوه شم او بيا مړ شم.))

ښايي د غلا او درغلی ځاله يوه ورځ ويجاړه شي، خو د رښتيا او امانت مانۍ ټينګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حديث شريف))

تشــبیه

که د پښتو شعر سترې او پلنې لمنې ته په ځیر سره وگورو، نو د امیر کروړ له وخت نه تر نن پورې په سلگونو او زرگونو شاعران تېر شوي، شته او وي به.

دغو ټولو نظمونه او شعرونه ویلي. نثرونه یې لیکلي، حتی نثري اوشعري کلیات ترې را پاتې دي. ځینو په لوی لاس په خپلو شعرونو کې بدیعي او بیاني ښکلاوې کارولي دي.

ادبي فنون د همدې ښکلاوو د څېړنې، توضیح او تشریح کولو علم دی.

بدیع ، بیان او معاني د ادبي فنونو یا بیاني علومو اساسي برخې دي.

بدیع فن چې د فصیح او بلیغ کلام له لفظي او معنوي ښایستونو څخه بحث کوي، تاسې په لسم ټولگي کې ولوست.

د شاعرانه تخیل مختلف صورتونه: تشبیه، استعاره، مجاز اوکنایه د بیان علم د بحث موضوعات دي، د دوی له جملې څخه (تشبیه) په دې لوست کې در پېژنو.

تاسو کله دوه شیان یو له بله سره ورته کړي دي؟

د يوې معنا د بيانولو لپاره لومړنۍ اسانه او ساده فني لاره چاره تشبيه ده چې په نظم، نثر، شعر او عادي کلام کې ورڅخه کار اخيستل کېږي.

ډېر وختونه له تشبيه څخه موخه د يو شي په ښه يا بد ستايلو او بيانولو کې د مبالغې کول وي. يو شاعر د هغې مينې يا کرکې له امله چې له خلکو او شيانو سره يې لري، کوښښ کوي هغوی له خپل هغه موجود حالت څخه زيات يا کم وښيي.

د بېلګې په ډول کله چې يو شاعر د محبوب قد له سروې، رخسار له ګل، غاښونه له مرغلرو، شونډې له لعلونو، د څڼو توروالی له تورې شپې سره ورته ښيي، نو سره له دې چې د خپل محبوب او د هغو شيانو تر منځ ورته والی (مشابهت) پيدا کوي، په حقيقت کې د خپل محبوب او معشوق په ستاينه کې مبالغه کوي او غواړي چې خپله محبوبه تر خپل اصلي حده زياته ښايسته وښيي.

له خپل حد څخه زيات د يو شي د ښه والي يا بد والي بيانول د مبالغې يو ډول دی چې د تشبيه او ورته والي په صورت کې افاده کېږي.

تشبيه: ورته کولو يا يو شی يا يو څيز د بل په شان کيدو ته وايي. يا: په يوه ځانګړې معنا کې د دوو شيانو ګډون ته، په دې شرط چې د دواړو تر منځ يو يا څو ګډ خصوصيتونه موجود وي، ورته کول تشبيه ده.

د مثال په ډول که ووايو چې: (ناپوهي مرګ او پوهه ژوندون دی.)

نو په دې وينا کې ناپوهي او جهالت له مرګ سره، علم او پوهه له ژوندون سره تشبيه يا ورته شوي دي.

يا لکه په لاندې شعر کې:

پتنګ يم شمعې ښکلول دې غوارم
که څنګ دې ډک د سرو لمبو دی ښه دی

شاعر په دې بیت کې خپل ځان له پتنګ سره تشبیه کړی دی او له شمعې څخه یې هدف خپل هېواد دی چې د ابادولو او سمسورولو لپاره یې هر راز سربښندنې ته تیار دی.

د شاعر او پتنګ تر منځ د تشبیه وجه یا ګډ خصوصیات مینه، محبت او وفاداري ده.

تشبیه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبیه وجه، د تشبیه ادات، د تشبیه غرض.

مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین یا اصلي ارکان هم ویل شوي دي، ځکه چې د تشبیه په صورت کې یې شتون حتمي دی. د دوه نورو (وجه شبه او ادات تشبیه) ذکر او شتون حتمي او اړین نه دی.

۱_ مشبه:

هغه شی چې تشبیه کېږي د مشبه په نوم یادېږي.

یا: مشبه هغه څوك یا شی یا حال دی چې له بل چا، شي یا حال سره تشبیه کړای شوی وي.

د بېلګې په ډول:

که ووایو چې: (باران اوري) په دې کلام کې د تشبیه کوم طرف نشته او که ووایو چې: (د غم باران اوري.) دلته د تشبیه طرفین موجود دي.

غم یې له باران سره تشبیه کړی دی.

یا لکه په لاندې بیت کې چې (محبت) له اور سره تشبیه شوی دی:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

یا لکه په لاندې لنډۍ کې:

زړه مرغلره ده چې مات شي
بیا د لباس په خندا ناخلي کوشیرونه

پورته لنډۍ کې ((زړه)) مشبه دی چې له مرغلرې سره تشبیه شوی دی.

۲ـ مشبه به:

له کوم شي سره چې يو شی تشبيه کېږي د مشبه به په نامه يادېږي.

يا: مشبه به هغه څوك، شی يا حال دی چې د بل چا، شي يا حال ورته والی او تشبيه له ده سره شوې وي.

لکه: په دې لاندې جمله کې:

(پوهنه د رڼا په څېر ده.) په دې جمله کې (رڼا) مشبه به راغلې ده.

يا لکه د رحمان بابا په لاندې بيت کې:

که حرص دربانـدې زور شـي مـرگ دريـاد کړه
دا عـلاج دی دغـه رنـځ لـره محـکم

رحمان په دې بيت کې ((حرص)) له (رنځ) سره او (مرگ) يې له (علاج) سره تشبيه کړی دی، رنځ او علاج دواړه مشبه به دي، يعنې د نورو شيانو تشبيه له دوی سره شوې ده.

په همدې ډول په لاندې بيت کې چې (مارونه) د (زلفو) لپاره مشبه به دي:

چـې خـوږلـی د يـار زلـفـو منـگـرو يـم
سـرگـردانـه پـه سـراغ د پـاړوگـر يـم

يا لکه په لاندې لنډۍ کې چې ((مرغلرې)) مشبه به او ((خولې)) مشبه دي.

چـې مـرغـلـرې تـرې شـرمـېږي
هـغـه خـولـې زمـا د يـار پـر مـخ راڅـيـنـه

۳_ د تشبیه وجه:

هغه یو یا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به تر منځ موجود وي، د تشبیه وجه یې بولي. د وجه شبه ذکر په بیت کې کله وي او کله نه.

لکه په لاندې بیت کې:

د بادام په څېر مې زړه سوری سوری شو
چې راپور ته په غمزه سترګې باڼو کړې

په پورته بیت کې (زړه) مشبه، (بادام) مشبه به، (په څېر) د تشبیه کلمه، (سوری سوری کېدل) یې د تشبیه وجه یا مشترک صفت دی.

د تشبیه وجه ښایي په مشبه به کې تر مشبه زیاته قوي او څرګنده وي.

د رحمان بابا لاندې بیت وګورئ چې د تشبیه د وجهې ذکر پکې لفظاً نه دی شوی:

یا به قند یا به نبات او یا به شهد وي
هر کلام چې له رحمانه شنیده شي

په پورته بیت کې د رحمان (هر کلام) مشبه، (قند، نبات، شهد) درې واړه مشبه بهات دي. (خوږوالی) یې د تشبیه وجه ده، مګر په بیت کې لفظاً نه ده ذکر شوې.

یا لکه په لاندې بیت کې:

که هر څو د ښو غشي کاږه ولي
یو له نښې د زړه نه درومي خطا

٤_ د تشبیه ادات یا کلمې:

هغه ادات یا کلمې دي چې زیاتره د هغو په واسطه د مشبه او مشبه به تر منځ تشبیه قایمېږي.

د تشبیه ادات دادي:

لکه، په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، ښنګه، په دود، که، په رنګ...

لکه خوند لري زما خوږې خبرې
په شکروکې هم نشته هسې خوند
(رحمان بابا)

په غوږو دې زلفې هسې معلومېږي
لکه ولوېږي هندو په سپینو زرو
(حنان)

چې رېبي مې بې صرفې د زړګي ولې
کرې وروځې دي د یار که لور دی دا

چې د سپرلي ګلونه ګورم
ما ته د ګل په شان جانان را یادوینه

په پورته لومړي مثال کې (هسې)، دویم کې (هسې ـ لکه)، درېيم کې (که)، څلورم کې (په ـ شان) د تشبیه ادات یا کلمې دي.

۵ـ د تشبیه غرض:

هغه مقصد او مطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض ورته وایي.

یا: د مشبه د حال بیان او ستاینه د تشبیه غرض دی. لکه: ښکلا، ښه والی، بدوالی او نور...

د تشبیه غرض زیاتره مشبه ته راجع کیږي. د بیلګې په ډول:

که ووایو چې: (دا اوبه لکه د شاتو خوږې دي.) په دې جمله کې: (اوبه) مشبه، (شات) مشبه

به، (لکه) د تشبیه ادات، (خوږوالی) یې وجه شبه ده.

او د تشبیه غرض د اوبو د خوږوالي ثابتول دي.

د متن لنډیز:

د شعر و شاعرۍ، د فني ښکلا ټول جهتونه، خوندونه او رنګینې، د وینا پټې او ښکاره ښېګنې د ادبي فنونو د پوهې په واسطه سره ښکاره او په ګوته کولای شو.

بدیع، بیان او معاني د ادبي فنونو یا بیاني علومو اساسي برخې دي.

د بدیع په علم کې د وینا غیر واجب ښکلاوې، د تحسین نښې او ډولونه پېژندل کېږي.

بدیعي لفظي او معنوي صنعتونه تر څېړنې لاندې راځي.

بیان هغه اصول او قاعدې بیانوي چې د هغو په واسطه سره یوه معنا په مختلفو عباراتو کې داسې اداکېږي چې یوه نسبتاً بلې ته ډېر واضحه او څرګنده وي. تشبیه، استعاره، مجاز او کنایه یې د بحث اړین موضوعات دي.

یو شی یا حالت له بل شي یا حالت سره ورته کولو ته تشبیه وایي.

مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه ادات او د تشبیه غرض د تشبیه ارکان دي. دوه لومړني ارکانو (مشبه او مشبه به) ته د تشبیه اصلي ارکان وایي او نور یې فرعي دي. اصلي په دې معنا چې په بیت کې یې شتون او ذکر اړین دی.

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته وروپېژني.

۲ ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې وښیي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د تختې پر مخ یو یو بیت ولیکي، مشبه، مشبه به، د تشبیه ادات او د تشبیه وجه دې پکې وښیي.

٤ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هرې ډلې ته دې دنده وسپارل شي، په خپلو تېرو ویل شوو لوستونو کې داسې بیتونه او شعرونه پیدا کړي چې د تشبیه ارکان پکې راغلې وي، د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

د بیان علم د بحث موضوعات کوم دي؟

تشبیه څه ته وایي؟

د تشبیه ارکان کوم دي؟

د تشبیه ادات کوم دي؟

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار د لوستل شوو شعرونو څخه یو یو بیت په تخته ولیکي، مفهوم دې ټولګیوالو ته ووایي.

۷ـ ښوونکی دې د شاعرانو په شعرونو کې د تشبیه په کارولو او رول باندې په لنډ ډول وغږېږي.

۸ـ هر زده کوونکی دې په وار د خپل ښوونځي په اړه خبرې وکړي. د بیلګې په ډول:
زه د خوشحال خان د لیسې زده کوونکی یم. زه په خپل ټولګي کې اول نمره یم، د ښوونځي سره ډېره علاقه لرم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل درسي کتاب شعرونه ولولي او د تشبیه ارکان دې پکې نښه کړي، د بلې ورځې د پښتو د مضمون په ساعت کې دې نورو ټولګیوالو ته ووایي.

د تشبیه ویش

د ځینو څېړونکو په اند په اسلامي پېر کې لومړنی سړی چې د بیان علم په اړه یې څېړنې کړې، هغه ابو عبیده مثنٰی دی. د زوکړې کال یې معلوم نه دی، خو د مړینې کال یې (۲۱۱هـ.ق.) ښوول شوی دی.

ده د بیان په باب یو کتاب لیکلی چې مجازالقرآن یې بولي. ابو عبیده په دې کتاب کې هغه کلمات را ټول کړي چې د موضوع په لحاظ په معاني کې استعمال نه لري، بلکې په مجازي معناوو کې یې استعمالوي. د بیان لغوي معنا سپړل، څرګندول او په ډاګه کول دي. بیان هغه پوهه ده چې د یوې معنا دلالت په بېلابېلو لارو راښیي.

ددې علم اصلي موضوعات مجاز او کنایه دي، خو تشبیه له مستعار مجاز سره د تړاو په صورت کې هم ملګرې کېږي.

تشبیه یو داسې ادبي ښایست دی چې په منظوم کلام کې ښکلا، خوند، کیفیت زیاتوي او د شعري ژبې په کارولو کې ځانګړې ونډه او ارزښت لري.

په تېر لوست کې مو تشبیه او ارکان وپېژندل، اوس به یې د وېش او ډولونو په اړه معلومات ولولئ:

- د تشبیه کارول په کلام کې څه ارزښت لري؟

د وینا یا د مطلب د ادا ژبه او د شعر ژبه دواړه یو راز نه وي. دشعر په ژبه کې د مطلب د افادې تر څنګ احساس او هیجان هم وي، همدا تشبیهات او استعارې دي چې د شعري ژبې په جوړولو کې ونډه لري او د شاعرانه انځورونو د جوړولو مهمې وسیلې ګرځي.
د تشبیه وېش په لاندې ډول شوی دی:

الف_ د طرفینو د موقعیت په لحاظ:

د مشبه او مشبه به د موقعیتونو له مخې تشبیه په مفروقه او ملفوفه تشبیه باندې وېشل کېږي.
مفروقه تشبیه: هغه ده چې په بیت یا مسره کې مشبه او مشبه به یو بل ته څېرمه یا نږدې واقع شوې وي.
لکه:

خط دې تور حرفونه، مخ دې پاڼې د کتاب دي
شغل د کتاب دې بل کتاب را څخه یووړ

رحمان بابا په دې بیت کې د محبوب پر مخ ((تور خط)) (ږیره او بریت) له تورو حرفونو سره او ((مخ)) یې د ((کتاب)) له پاڼو سره تشبیه کړی دی.
څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نږدې واقع شوي دي، نو د طرفینو د موقعیت په لحاظ مفروقه تشبیه ده.

یا لکه په لاندې پښتو لنډۍ کې:

سترګې ډولۍ، باڼه پرې چتر
د جانان مینه پکې ناوې ګرځومه

په پورته لنډۍ کې: ((سترګې)) مشبه، ((ډولۍ)) مشبه به، ((باڼه)) مشبه، ((چتر)) مشبه به، ((دجانان مینه)) مشبه، ((ناوې)) مشبه به دي.

دا چې مشــبه او مشبه به یا د تشــبیه طرفین یو بل ته څېرمه راغلي دي، نو مفروقه تشبیه یې بولي.

ملفوفه تشبیه:

که چېرې په یو بیت یا مســره کې څو مشــبه او څو مشبه به داسې ډول راوړل شي چې له مشبه سره مشبه په یو نیم بیتي کې او له مشبه به سره مشبه به په بل نیم بیتي کې راغلي وي، یعنې له مشــبه سره مشــبه به نژدې یا څنگ په څنگ نه وي راغلي، ملفوفه تشبیه یې بولي. لکه په لاندې بیت کې:

تــورې زلــفــې شــنــه خــالــونــه، ســـره رخــســار
شــنــه تــوتــیــان دي ســـره گــلــونــه تــور ښــامــار

په پورته بیت کې: ((زلفې)) مشبه، ((ښامار)) مشبه به، ((توروالی))، (اوږدوالی) یې وجه شبه.

(خالونه) مشبه، (توتیان) مشبه به، ((شینوالی او ښایست)) یې وجه شبه.

((رخسار)) مشبه، ((گلونه)) مشبه به، ((سوروالی او ښایست)) یې وجه شبه ده.

څرنگه چې مشبه گانې په یو نیم بیتي او مشبه به په بل نیم بیتي کې یعنې سره لرې راغلې دي نو ملفوفه تشبیه یې بولي.

ب_ د تشبیه وېش د ابتذال او ندرت په لحاظ:

د ابتذال او ندرت په لحاظ تشبیه په مبتذله او نادره تشبیه باندې وېشل کېږي. نادره تشبیه هغه تشبیه ده چې شاعرانو کې لږ استعمال ولري او یا کوم شاعر نوې پیدا کړې وي.

لکه په دې بيت کې:

چې يې خال په مخ کې وينم حيرانېږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي يو گام

په پورته بيت کې (خال) مشبه، (عاصي) مشبه به، (مخ) مشبه، (جنت) مشبه به دی.

د ((خال)) او ((عاصي)) تر منځ ((توروالی)) وجه شبه ده. د (مخ) او (جنت) تر منځ د تشبيه وجه ښايست او سپينوالی دی. ځرنگه چې لږ شمېر شاعرانو کارولې ده، نو نادره تشبيه يې بولي.

مبتذله تشبيه: هغه ده چې په شاعرانو کې خورا زيات استعمال ولري.

لکه د ((زلفو)) تشبيه له ((سنبل)) سره يا د ((مخ)) تشبيه له ((گل)) سره چې هر شاعر دا کار کړی دی.

لکه په لاندې بيتو کې:

مخ دې لکه گل صنم زلفې دې سنبل صنم

که هر څو د ښو غشي کاږه ولي بوله نښې د زړه نه درومي خطا

په لومړي بيت کې مخ له گل سره او زلفې له سنبل سره او په دويم بيت کې (باڼه) له (غشو) سره تشبيه شوي دي.

ځرنگه چې هر شاعر د غسې تشبيهات کاروي نو ځکه ورته مبتذله تشبيه ويل کېږي.

ج- د تشبيه وېش د وجه شبه په لحاظ:

د وجه شبه په لحاظ تشبيه پر مفصله او مجمله باندې وېشل کېږي. مفصله تشبيه هغه ده چې د تشبيه وجه لفظاً په بيت کې ذکر شوې وي.

لکه په دې بيت کې:

د غفلت په خوب ويده خلک يې نه اوري
که حميد ناري وهي لکه جرس

په پورته بیت کې حمید ((خپل ځان)) له ((جرس)) سره تشبیه کړی دی، ((ناريې وهل)) یې وجه شبه ده چې لفظاً ذکر ده، نو مفصله تشبیه ده.

مجمله تشبیه: دا هغه تشبیه ده چې د طرفینو تر منځ یې د تشبیه وجه لفظاً نه وي ذکر شوي، لکه په لاندې بیت کې:

مخ دې لکه لمر دی ورته ځیر کتلی نه شم
ځکه یې د مدحې له عهدو وتلی نه شم

عبدالقادر خټک چې د خوشحال خان خټک زوی دی پخپل پورته بیت کې یې د ((محبوب مخ)) له ((لمر)) سره تشبیه کړی دی. د ((مخ)) او ((لمر)) تر منځ د تشبیه وجه چې (ښایست او روښنايي) ده په ښکاره ډول په کلام کې ذکر شوې نه ده، نو ځکه یې مجمله تشبیه بولي.

د_ د تشبیه وېش د اداتو په لحاظ:

د اداتو په لحاظ تشبیه پر مرسله یا مطلقه او مؤکده باندې وېشل کېږي.

مرسله یا مطلقه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د تشبیه ادات یا کلمې په بیت کې ذکر وي، لکه په دې بیت کې:

ښامارانو غوندې ګرځي په ګنجونو
نشته هېڅ په زړه کې ډار د تورو زلفو

په دې بیت کې((زلفې)) له ((ښامارانو)) سره تشبیه دي. د زلفو او ښامارانو تر منځ د تشبیه ادات (غوندې) په بیت کې ذکر ده، نو د اداتو د ذکر په لحاظ مرسله یا مطلقه تشبیه ده.

مؤکده تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ د تشبیه ادات یا کلمې په بیت کې نه وي ذکر شوي.

لکه په دې لاندې بیت کې:

نــه به په زور په زاري خلاص شــي، نه په عقل دانش

دنیــا دامــګاه، ژونــدون دانــه، اجل يې دام ايښــی دی

د پورته بیت په دویم نیم بیتي کې: (دنیا) له (دامګاه) سره (ژوندون) له (دانې) سره (اجل) له (دام) ســره تشــبیه شوی دی، خو د تشــبیه د اداتو ذکر پکې نه دی شوی، نو مؤکده تشبیه يې بولي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم يې همدغه وو چې دلته در وپېژندل شول.

د متن لنډيز:

تشبیه د شاعرانه انځور د جوړولو يو مهمه وسیله ده، همدا تشبیهات او استعارې دي چې د شعر ژبه او د وینا ژبه سره توپيروي.

تشــبیه څــو ډول وېش لري: د طرفینــو د موقعیت له مخې په ملفوفــه او مفروقه، د استعمال له مخې په نادره او مبتذله، د اداتو له مخې په مرسله او مؤکده، د وجه شبه له مخې په مفصله او مجمله تشبیه باندې وېشل کېږي.

د تشــبیه ځینې نور وېشــونه، لکه: د (عادي او غېر عادي، تســویه او جمع تشبیه، د ماهیت له مخې وېش د طرفینو د بسیطوالي او ترکیب له مخې وېش) هم لري.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د تشبیه په وېش دې خبرې وکړي.

۲ـ څو زده کوونکي دې په وار ســره د تشــبیه يو يو وېش د تختې پر مخ په مثالونو کې وښيي.

۳ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د تشبیه د وېش یو چارت ترتیب کړي، د ډلې استازي دې، نورو ټولګیوالو ته وښیي.

٤ـ څو زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشـي په متن کې د راغلو شـعرونو په مفهوم دې خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

په منظوم کلام کې د تشبیه کارول څه ګټه لري؟

د اداتو په لحاظ تشبیه په کومو ډولونو باندې وېشل کېږي؟

که د تشبیه وجه په بیت کې ذکر نه وي، څه ډول تشبیه یې بولي؟

مجمله تشبیه کومې تشبیه ته ویل کېږي؟

٦ـ څـو تنـه زده کوونکـي دې پـه وار د تختې پر مخ په شـعرونو کې د تشـبیه طرفین ونوموي.

۷ـ زده کوونکي دې په وار د پاکوالي په اړه په داسـې ډول خبرې وکړي چې تشـبیهات پکې وکاروي.

۸ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډیز ووایي.

هر زده کونکی دې په کور کې د یو شاعر شعرونه ولولي، د تشبیه د هر وېش په اړوند دې مثالونه پیدا او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته ولولي.

زده کوونکی دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه او د تشبیه توري ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دي مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاخېده بلا د قیامت
ځو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو ګام
دا خه قد دی دا خه سترګې دا خه مخ دی
داخه سروه خه نرګس دا خه ګلشن دی
لکه باد صبا راشي ژر ګذر کا
ما خوشحال چې ازمېیلې دی میثاق ستا
که د زلفو مار یې وخوري عاشق ګرم دی
چې یې لاس په اژدها باندې کښېښې
ښاپیرۍ چې لیده نشي سبب دادی
مخ د ستا له شرمه نغاړي په حجاب
نرګس کوز ګوري له شرمه
ستا د سترګو په ځواب
د جنت حوري که ګوري ستا ومخ ته
نور به واچوي له مخه نقابونه

نشه یي توکي

د نشه یي توکو کارونه د انسان بدن ته ډېر زیان رسوي. د نشه یي توکو لېږد رالېږد او قاچاق دیني، ملي، اجتماعي او انساني جرم او جنایت دی. خلکوته زیان رسول له همدغه ځایه پیلېږي.

څوک چې پر نشه یي توکو اخته وي، خلك ورته په سپکه سترګه ګوري. د هوسا ژوند څښتن نه وي. د کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي.نشه یي توکي ډول ډول دي، په دې لوست کې به یې په اړه ځینې څرګندونې ولولو:

پر نشې د اخته شخص د ژوند په اړه مو په ذهن کې څه درګرځي؟

شک نشته چې څښتن تعالی هېڅ شی خوشې نه دی پیدا کړی، خو دا موږ یو چې له هغوی ناسمه ګټه اخلو. د نشه يي توکو کارول بدن او روغتیا ته زیان رسوي او باید ځانونه ترې په کلکه وژغورو.

د نشه يي توکو په کارونې د بدن د کار او فعالیت ځواک کمزوری کېږي. پر نشه يي توکو روږدي کسان نه د دنیا چارې په سمه توګه سمبالولی شي او نه د اخرت، نه خپل حقونه پېژني او نه هم د نورو. دغه وګړي په ټولنه کې د خپلوۍ او دوستۍ اړیکې هم په مناسبه توګه پاللی او ساتلی نه شي.

که په ظاهره وګورو د بنګو بوټي ډېر ښکلي دي، خو دا ښکلي ماران په باطن او د ننه کې له زهرو ډک دي. تنکي او ښایسته ځوانان بد رنګوي او د ځوانۍ د ښایست او د ښکلا د بهار ګلونه يې مړاوي کوي، رژوي يې او له خاورو سره يې خاورې کوي. نشه يي توکي ډېر ډولونه لري، همداسې يې استعمال او کارونه هم ډول ډول ده.

يو ډول هغه نشه يي توکي دي چې د سګرټ، چلم، نیچې او نورو ډولونو په دود استعمالېږي. يو له دې توکو څخه تمباکو دي چې ددې ټولو بدو عملونو په سر کې راځي. ځوانان لومړی ځل تمباکو لوګی کوي، نسوار اچوي، چلم یا سګرټ څکوي، ورو ورو د تمباکو چلم يې د چرسو په چلم او سګرټ يې په سګرټي بدلېږي.

همداسې ځینې تریاک خپلوي او هیرویینو ته ځان سپاري. په دې ډول د بدو اعتیادونو لړۍ له تمباکو څخه پیلېږي. د تمباکو لوګی معده کمزورې کوي، د التهاب سبب يې ګرځي، اشتها کموي، ځیګر خرابوي، عصبي نظام کې سستي او کمزوري راولي او نورو راز راز ناروغیو ته زمینه برابروي. په همدې ډول چرس هم يو زیان رسوونکی نشه يي توکی دی.

بل هغه نشه يي توکي دي چې د خولې له لارې استعمالېږي. لکه: تریاک، بنګ، شراب چې تر هر څه د مخه د معدې او بیا د بدن د نورو غړو د ناروغیو سبب ګرځي.

دریم هغه نشه يي توکي دي چې د پیچکارۍ له لارې وجود ته د اخلېږي. دا ډول نشه يي توکي د انسان د پوستکي، وینې، اعصابو او د زړه د ناروغۍ د انتقال لوی عامل ګرځي.

څلورم هغه نشه يي توکي دي چې د پزې له لارې استعمالېږي، لکه د پزې نسوار او نور چې د پزې د سوري کېدو او د دماغ د نازکو رګونو د بندېدو په سبب د انسان د مړینې لامل کېږي. تاسې ته به جوته شوې وي چې نشه يان يا په نشه يي توکو روږدي کسان کوښښ کوي د خلکو، کور او کلي څخه لرې واوسي. دوی د کارکولو توان له لاسه ورکوي، غلاوې کوي، دروغ وايي او د نشه يي توکو لپاره ډول ډول جنايتونو ته لاس اچوي. په پورتنيو اعمالو د خپلې کورنۍ دوستانو او ټولنې په وړاندې باور او اعتبار له لاسه ورکوي، په ژوند کې سپک بې وقاره او رټلي وي.

ددې لپاره چې ځان مو له پورتنيو ناروغيو او ناوړه پېښو څخه ژغورلی وي بايد د ټولو نشه يي توکو له کارونې څخه په کلکه ډډه وکړو. ددغو توکو په زيانونو خلک وپوهوو چې له استعمال او کاروبار څخه يې ځان وژغوري.

کوم کسان چې پرې روږدي دي د هغوی د خلاصون لپاره دې هر اړخېزې ممکنې هلې ځلې وشي. د خير په دغه کار به مو دنياوي او اخروي نېکمرغۍ په برخه شي او موږ به د نشې له آفت او زيان څخه د ژغورلې ټولنې خاوندان شو.

د متن لنډيز:

د نشه يي توکو کارول د انسان پر روغتيا او ژوند باندې ناوړه اغېز کوي.

په نشه يي توکو روږدي کسان د خپلې کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي. نشه يان د کارکولو توان نه لري، د خپل نشه يي توکو د لاس ته راوړلو لپاره ناوړه اعمالوته مخه کوي، ژوند يې سپک، بې وقاره او رټلي وي، هر څوک ورنه کرکه کوي.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د نشه يي توکو نومونه دې واخلي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخی ته راشي د نشه يي توکو د زيانونو په اړه دې خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د نشه يي توکو زيانونه لست او بيا دې په وار سره د هرې ډلې مشر د خپلې ډلې په استازيتوب هغه د نورو په وړاندې ولولي.

٤ـ د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخيست؟ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګيوالو په مخکې خبرې پرې وکړي.

۵ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه پر نشې باندې د روږدو کسانو (د نشه يانو) د خراب ژوند په هکله خبرې وکړي.

٦ـ درې تنه زده کوونکي دې په نشه يي توکو د روږدو کسانو په رول او يو تن دې دوی ته د نصيحت کوونکي رول په غاړه واخلي، د دوی د ژوند ناوړه صحنه دې تمثيل کړي.

۷ـ زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې لاندې پوښتنوته ځوابونه ووايي او د تختې پر مخ دې د پاراګراف په شکل وليکي:

- نشه يان ولې غلاوې کوي؟
- نشه يان ولې د خپلې کورنۍ او دوستانو په وړاندې خپل اعتبار له لاسه ورکوي؟

- نشه یان ولې د خپلې کورنۍ او ټولنې د اوږو باروي؟
- نشه یان ولې سپک او بې وقاره ژوند لري؟
- د اسلام سپېڅلي دین ولې نشه يي توکي منعه کړي دي؟
- څنګه کولای شئ ځوانان له نشې څخه وژغورئ؟

۸ـ زده کوونکي دې لاندې کیسه ولولي او بیا دې په وارسره زده کوونکي خپل نظر څرګند کړي:

وایي چې په پخوا زمانو کې یوه سړي چې کړه وړه یې خورا ښه وو، له چا نه یې یو وار نسوار وغوښتل.

هغه ورته په ډېره حېرانۍ وویل: نسوار هم کوې؟

- هو! چې چلم نه وي نو نسوار اچوم.
- او هو! چلم هم څکې؟
- بلې! چې غټ چلم برابر نه شي بیا، نو د تمباکو په چلم د زړه تسل کوم.
- دا ته چرس هم څکې؟
- چې تریاك پیدا نه کړم بیا، نو په چرسو ساعت تېروم.
- عجیبه ده! ته د تریاکو عملي هم یې؟
- نو څه وکړو؟ چې شراب پیدا نه شي بیا، نو په تریاکو ګوزاره کوو. . . .

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د نشه يي توکو زیانونه په څو کرښو کې ولیکي او بیا دې د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

د نشه يي توکو زيانونه:

د اسلام پاک دين نشه يي توکي ناروا گڼي، ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ کوي. روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولنې څخه جلا شوي وي.

د نشه يي توکو استعمال خورا زيات ځاني، روحي، ټولنيز، اقتصادي او اخروی زيانونه لري چې موږ يې ځينو زيانونو ته په لاندې ډول گوته نيسو:

۱ـ د بدن دفاعي سيستم کمزوری کوي،

۲ـ د مرکزي اعصابو د سيستم فعاليتونه کمزوري کوي،

۳ـ د زړه ټکان زياتوي،

٤ـ د ستوني او سږو سرطان پيدا کوي،

۵ـ د باصرې(۱)، شامې(۲) او ذايقې(۳) حسونه کمزوري کوي،

٦ـ د وينې فشار زياتوي،

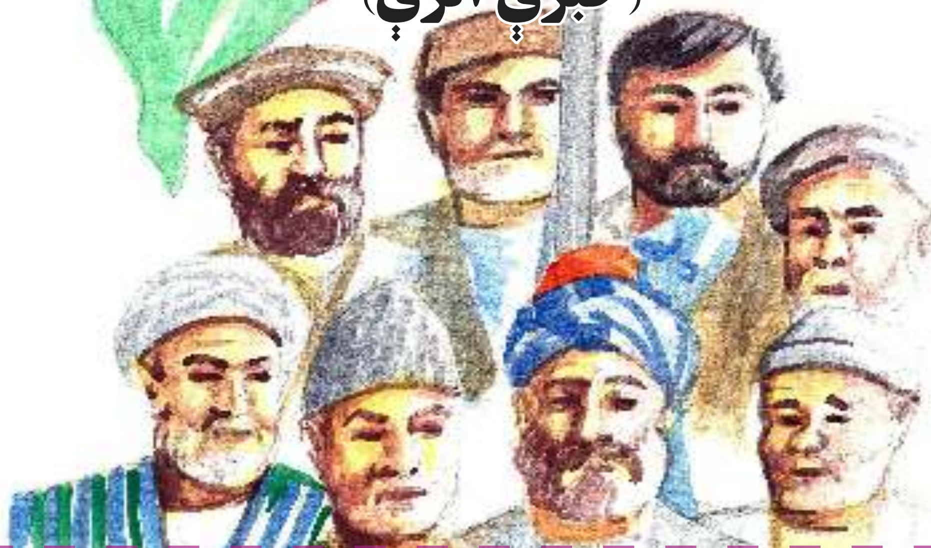
۷ـ د وينې کلسترول(٤) زياتوي،

۸ـ د زړه د ناڅاپي دريدلو (سکتې) لامل کيږي،

۹ـ په معتاد سړي کې لتي او کمزورتيا را منځته کوي،

۱۰ـ په تنفسي سيستم کې گډوډي رامنځته کوي،

۱۱ـ روحي گډوډي، (سټريا، پريشاني، گوښه توب، په ځان باندي نه اعتماد، نهيلي... .) راولي.

پېژند پاڼه
(خبرې اترې)

زموږ د هېواد هر اوسېدونکی (کوچنی، ځوان، زوړ) نارینه او ښځینه باید د تابعیت تذکره یا پېژند پاڼه ولري. په پېژند پاڼه کې د اړوند شخص ټولې ځانګړنې لیکل شوي وي. نوم، د پلار نوم، د نیکه نوم، د زېږېدلو نېټه، اصلي استوګنځای، مدني حالت، او نور ټول کوایف په پیژند پاڼه کې لیکل کېږي. دا پیژندپاڼه د هر ځای اوسېدونکو ته د خپلې ولسوالی او یا ولایت له خوا ورکول کېږي.

کله چې یوه کورنی و غواړي خپل ماشوم په ښوونځي کې شامل کړي، لومړی باید ماشوم ته پېژند پاڼه واخلي او بیا یې په ښوونځي کې د داخلیدو لپاره د ښوونځي ادارې ته مراجعه وکړي.

په دې لوست کې په همدې اړه خبرې اترې لرو.

د هېواد د تابعیت د تذکرې لرل څه معنا او څه ګټې لري؟

افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی. په دې کور کې بېلا بېل قومونه یو ځای ژوند کوي. هغوی ګډ تاریخ، فرهنګ، دودونه او ملي ویاړنې لري. دا قومونه په ګڼو سیمو، کلیو، ولسوالیو او ولایتونو کې مېشته دي. وګړي یې یو له بله سره وروڼه او تر یوه ملي بیرغ لاندې را ټول دي. همدا تر یوه بیرغ لاندې اوسېدونکي وګړي د یوه هېواد نفوس جوړوي.

د اړتیا په وخت کې د هېواد وګړي د خپلې خاورې او هېواد له ملي نوامیسو او ځمکنۍ بشپړتیا څخه په ګډه ساتنه او دفاع کوي.

د یوه هېواد نفوس هغه انساني ګروپونه یا د وګړو مجموعه ده چې په یوه وخت کې په یوه مستقیمه او ټاکلې سیمه کې اوسي. دغه ټاکلې سیمه، کلی، ولسوالي، ولایت او ټول هېواد دی.

د یو هېواد ټول اوسېدونکي د هغه هېواد نفوس بلل کېږي، نو د هېواد د هر اصلي اوسېدونکي نوم باید د نفوسو د احوال په څانګه کې ثبت وي. دا کار هاله شونی دی چې د هېواد ټول اوسېدونکي لوی او واړه، نر او ښځې د تابعیت تذکره یا پېژند پاڼه واخلي.

لومړۍ محاوره: (بریالی او ملیار)

بریالی: ملیاره وروه! السلام علیکم، ستړی مه شې.

ملیار: وعلیکم السلام، بریالیه وروره.

بریالی: خیر خو دی، چېرته ځئ؟

ملیار: ځم چې ورور مې په ښوونځي کې داخل کړم.

بریالی: ملیار جانه، ستا ورور تذکره لري؟

ملیار: نه، تر اوسه مو ورته تذکره نه ده اخستې.

بریالی: له تذکرې پرته خو یې په ښوونځي کې نه شاملوي.

ملیار: ولې؟

بریالی: څکه چې په تذکره کې د یو چا ټول کوایف: (نوم، د پلار نوم، د نیکه نوم، کلی، ولسوالي، د زوکړې نېټه) لیکلي وي.

ملیار: بریالی جانه! د ورور نوم د پلار نوم او د زېږېدو نېټه به زه ورته ووایم.

بریالی: نه داسې نه ده، د ښوونځي سر ښوونکی د تذکرې له مخې کوچنیان شاملوي.

ملیار: ستا سره دې خدای ﷻ ډېر ښه وکړي، ښه شو چې پوه دې کړم.

بریالی: اوس خو مې په دې پوه کړه چې تذکره چېرته او څنګه اخستل کېږي؟

ملیار: له ورور سره دې یو ځای خپلې ولسوالۍ ته ورشه، خپله یا د خپل پلار تذکره دې هم له ځان سره یوسه.

بریالی: بیا څه وکړم؟

ملیار: یو غوښتنلیک د احصایې د آمریت له حکم سره سم د کلي په مشر یا ملک باندې تصدیق کړه.

بریالی: بیا څه وکړم؟

ملیار: نوره لارښوونه به درته د احصایې په آمریت کې وکړي.

دویمه محاوره: (حلیمه، زرغونه)

حلیمه: سلام او نېکې هیلې، زرغونې ستړې مه شې،

زرغونه: وعلیکم السلام

حلیمه: چېرته ځئ؟

زرغونه: نن سبا ښوونځي پیلېږي، ځم چې خور مې په ښوونځي کې شامله کړم.

حلیمه: ستا خور کوچنۍ ښکاري، د ښوونځي په منګ به نه وي؟

زرغونه: هغه هسې کوچنۍ ښکاري، که نه په تذکره کې اووه کلنه ده.

حلیمه: تاسو نجونو ته هم تذکرې اخستې دي؟

زرغونه: حلیمې خورې، دا خو کومه د حیرانتیا خبره نه ده. زموږ په کورنۍ کې نارینه او ښځو ټولو تذکرې اخستې دي.

حلیمه: نجونو ته د تذکرې اخستلو کومه اړتیا نشته.

زرغونه: داسې نه ده، تذکره د نارینه او ښځینه دواړو لپاره اړینه ده.

حلیمه: زموږ په کورنۍ کې خو یوازې نارینه تذکرې لري. زه او خویندې مې یوه هم تذکره نه لرو.

زرغونه: اوس هغه وخت نه دی چې یوازې نارینه وو به تذکرې اخیستې، هغه به هم په ډېر مشکل د تذکرې اخستلو ته چمتو کېدل، تذکره خو زموږ افغاني هویت ثابتوي.

حلیمه: زرغونې خورې، دا خو دې ډېره سمه خبره وکړه، موږ هم تذکرې اخلو.

زرغونه: ستا دې خدای ﷻ مل شي، زه ځم چې خپله خور په ښوونځي کې شامله کړم.

درېیمه محاوره: (تره او وراره)

وراره: السلام علیکم کاکا جانه!

تره: وعلیکم السلام، وراره ګله! څنګه یې؟

وراره: ښه یم کاکا. ته څنګه یې، چېرته روان یې؟

تره: ځم، دې ماشومانو ته تذکرې اخلم.

وراره: کاکا جانه! تذکرې چېرته اخیستل کېږي؟

تره: تذکرې خو په ولسوالۍ کې اخستل کېږي او د تذکرې اخستلو پر مهال باید تذکره اخستونکی حاضر وي.

وراره: ولې کاکا جانه، په غیاب کې څوک چاته تذکره نشي اخستلای؟

تره: نه زویکه! په تذکره کې خو په شهرت سر بېره د تذکره اخستونکي عمر هم ټاکل کېږي.

وراره: تذکره ولې اړینه ده؟

تره: تذکره خو د هر چا د پېژندنې پاڼه ده، هر چېرته او هر وخت په کارېږي، په ښوونځي کې د شمول لپاره هم.

وراره: کله چې دې اولادونو ته تذکره واخیسته بیا څه کوې؟

تره: اڅک او ملالۍ ښوونځي کې شاملوم.

وراره: ډېره ښه ده، کاکا جانه، په خیر لاړ شې. دا کار ژر وکړه چې زما د ښوونځي ملګري پیدا شي.

تره: محموده زويه! دادی تذکرې مې واخيستې، اوس را ته ووايه چې اخکک او ملالۍ په کوم ښوونځي کې داخل کړم؟

محمود: کاکا جانه، د سيد جمال الدين افغان په تجربوي ښوونځي کې يې داخل کړه، زما سره به يو ځای ښوونځي ته ځي. بله دا چې هلته د نجونو او هلکانو ټولګي سره جلا دي

کاکا: دوی خو له ژبې سره نا بلده دي.

محمود: کاکا جانه! زموږ په ښوونځي کې زده کوونکو ته په خپله مورنۍ ژبه زده کړه ورکول کېږی.

کاکا: چې داسې ده، دا دی همدا اوس د ښوونځي له سر ښوونکي سره ګورم.

د متن لنډيز:

افغانستان زموږ ګډ کور دی. په دې کور کې ګڼ قومونه سره يو ځای ژوند کوي. دا قومونه په ګډو سيمو، کليو، ولسواليو او ولايتونو کې مېشته دي. ټول يو له بله سره ورونه او د يو هېواد نفوس جوړوي.

د افغان هېواد هر اوسېدونکی بايد د خپل هيواد د تابعيت پېژند پاڼه ولري. په همدغې تذکرې او پېژند پاڼې سره د يو چا اصلي هويت ثابتېږي.

د يوې سيمې اوسېدونکو ته، تذکرې او پېژند پاڼې د اړوندې ولسوالۍ او ولايت له خوا ورکول کېږي. د کورنۍ مشر بايد د خپلې کورنۍ غړو ته تذکرې واخلي چې نومونه يې د احصايې په دفتر کې ثبت او د هغې له مخې د هېواد د نفوسو سمه شمېره معلومه شي.

فعالیتونه

۱ـ یو یو زده کوونکی دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د خپل ښنګ ملګری دې معرفي کړي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې خبرې اترې دې تکرار کړي:

بارک: خوازکه ستړې مه شې، چېرته ځې؟

خوازک: خوار مه شې بارکه! د ناحیې دفتر ته ځم.

بارک: د ناحیې دفتر ته د څه لپاره ځې؟

خوازک: کوچني ورور ته مې پېژند پاڼه اخلم.

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د پېژند پاڼې د اړتیا په اړه دې خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې مفردو نومونو ته د جمعې بڼې په پنسل ولیکي:

۱ـ نجلۍ ۲ـ تره ۳ـ تذکره ٤ـ وراره

۵ـ ښوونځی ٦ـ خبره ۷ـ وخت ۸ـ کلی

۹ـ ته ۱۰ـ ولایت

۵ـ څو تنه زده کوونکي دې د تختې پر مخ لاندې لغات په جملو کې استعمال کړي:

۱ـ ښنګ ۲ـ ګڼ ۳ـ اړتیا ٤ـ پېژند پاڼه

۵ـ اړین ٦ـ جلا ۷ـ خوینديي ۸ـ مهال

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د درس لنډ مطلب بیان کړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپل چاپېریال په اړوند د خبرو اترو په شکل یوه مرکه ترتیب کړي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووايي.

د پښتو د نثر مخینه (تاریخچه)

د هرې ژبې نثر او نظم یو تاریخي مخینه لري.
پښتو ژبه هم له دې ادبي نعمت څخه برخمنه ده، هم د نثر تاریخ لري هم د نظم.
نثر او نظم دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي.
نثرد نظم په پرتله ډېرکارول کېږي، لامل یې د هغې اساني ده.
لیکونکي او ویونکي کولای شي هر ډول پېچلي موضوعات په څرګنده ژبه په نثر کې بیان کړي. په دې لوست کې به د پښتو ژبې د نثر تاریخ په اړه معلومات ولولئ.
ـ نثر او نظم څه توپیر لري؟
د ادبپوهانو په نظر نثر یوه عربي کلمه ده، په لغت کې شیندلو او تیتولو ته وایي، اصطلاحاً

هغه وينا يا معنا داره ليکنه ده چې له وزن، قافيې او رديف څخه أزاده وي.

جوته ده چې د ژبې اساس په نثر ايښودل شوی دی، خو د ليکني اثارو له مخې د نظم تاريخ تر نثر لرغونی دی.

د ليك له پيدا کېدو د مخه په حافظه کې د يو شمېر موضوعگانو ساتل د نثر په پرتله په نظم کې اسانه وو. دا خبره نه يوازې په پښتو او دري کې ريښتينې ده، بلکې د نړۍ ټولې ژبې همداسې دي.

د اريايي ولس شاعرانو به تل خپل ديني، ټولنيز، جنگي او حماسي اشعار او موضوعگانې په منظوم ډول ليکلې.

پښتو هم يوه لرغونې اريايي ژبه ده، د نظم تاريخ يې تر نثر لرغونی دی، يعنې د لاس ته راغلو بېلگو له مخې يې د نظم پيل په ۱۳۹هـ. کې د امير کروړ له يو نظم شوی دی. کېدای شي پښتو نظم تر دې هم لرغونی وي.

د پښتو ژبې لومړنی نثر د محمد هاشم سرواڼي کتاب د (سالو وږمه) دی.

دا کتاب ابو محمد هاشم ابن زيد سرواڼي په درېمه هجري پېړۍ کې د عربي ژبې د فصاحت او بلاغت په باب کښلی، خو له بده مرغه ددغه کتاب کومه نمونه په لاس کې نشته.

له ابو محمد هاشم نه وروسته د پښتو په نثر ليکونکو کې چې د چا نامه يادولای شو، هغه د بارك خان صابزي ماکو زوی سليمان ماکو دی.

سليمان ماکو تر شعر څخه په نثر ښې ليکنې کولای شوې. دی يو گرځنده سړی و. د پښتونخوا په گڼو علاقو گرځېدلی و. د خپلې زمانې مشهور اولياء، روحاني او ادبي کسان يې ليدلي وو. د دغو کسانو احوال، وينا او اشعار يې په (تذکرة الأولياء) نومي اثر کې را غونډ کړي.

د پښتو نثر تر لاسه شوې نمونه په اوومې هجرې پېړۍ کې د سليمان ماکو ((تذکرة الاولياء)) د کتاب يو خو پاڼې دي.

د تذکرة الاولیاء نثر د پښتو خپل طبیعي نثر بللی شو چې له محاورې نه ډېر لرې نه دی او د عربي او دري اغېز پرې لږ دی.

تر دې را وروسته په لسمه پېړۍ کې د پښتو نثر دوه بهیرونه را منځته کېږي.

یو د مسجع نثر را منځته کېدل دي چې د پښتنو ملي، سیاسي تصوفي او ادبي مشر بایزید روښان (۹۲۶_۹۸۵هـ.ق.) یې بنسټ کېښود او خپل کتاب خیرالبیان یې پرې وکښو.

بل د مسجع او متکلف نثر له را منځته کولو سره سره د پښتو طبیعي او روان نثر هم دوام درلود چې د بایزید روښان مرید، ارزاني په خپلو آثارو کې روان نثر لیکلو ته دوام ورکړ او د مسجع نثر لاره یې خپله نه کړه.

تر دوی وروسته د خوشحال بابا نثري لیکنې ته را رسېږو.

له لسمې هجري پېړۍ نه وروسته د پښتو نثر لمن پراخه شوې ده او هر ډول مضامین او کتابونه پکې شته. د نثر په لیکدود کې هم زیات تغییر راغلی دی او د ساده نثر رواج بیا قوت موندلی دی. د دې دورې لوی علمبردار او لارښود خوشحال خان خټک دی.

خوشحال خان خټک پښتو نثر په نوي قوت او ځواک لیکي، موضوعي تنوع ورکوي، رواني او ښکلا یې زیاتېږي او د یو روان نثر بنسټ ږدي.

دستارنامه د خوشحال یو نثري اثر دی، نثر یې تر ډېره حده روان او ساده دی، جملې یې لنډې لنډې دي، سجع پکې ډېره نشته. د پښتو نثر په دغه دوره کې د خوشحال خټک او د خټکو د کورنۍ لویه کارنامه دا ده چې د پښتو نثر یې په رښتیا نثر کړ، په نثر کې یې خوږوالی، رواني او ساده ګي راوسته.

نو ویلی شو چې د خوشحال خټک نثر د پښتو د اوسني نثر چې پرمختیایي پړاوونه یې وهلي د بنسټ پخه خښته ده.

د پښتو نثر اوسنۍ دوره چې له (۱۳۰۰هـ.ل.) څخه را شروع کېږي او تر اوسه پورې رارسېږي د پښتو نثر د ښه توب، ډېر والي، نوښت او پراختیا له پلوه بډایه دوره ده.

د پښتو نثر په دې دوره کې د شکل او موضوع له پلوه پوره بدلون او توپیر راغلی دی، د

نوې زمانې نوي فکرونه او خيالونه، بديعي او هنري نثرونه او هر ډول موضوعګانې په دې دوره کې د نثر په قالب کې ځای شوي او د پښتو نثر دنيا يې رنګينه کړې ده.

د دې دورې د لومړۍ برخې د نوميالیو ليکوالانو څخه، مولوي احمد، منشي احمد جان او قاضي ميراحمد شاه رضواني يادولی شو چې د پښتو په نثر کې د يو نوي سبک او ليک ډول اساس ايښی دی. دوی د پښتو نثر د ليکلو ډول د ولس له محاورې سره نژدې کړ. پښتو متلونه او خوږې محاورې او اصطلاحګانې په پښتو نثر کې د دوی ښه هنر نمايي ده. مولوي احمد د (ګنج پښتو) په نامه په نثر يو کتاب وليکه.

قاضي مير احمد شاه رضواني د ((بهارستان افغاني)) او ((شکرستان افغاني)) په نامه کتابونه چې زياتره درسي بڼه لري، وليکل. منشي احمد جان د ((هغه دغه)) د ((قصه خانی ګپ)) په ليکلو د پښتو د نثر خوند يو په دوه زيات کړ. په افغانستان کې ددې دورې د نثر پاخه ليکونکي: مولوي عبدالواسع کندهاری، مولوي صالح محمد، عبدالهادي داوي، محمد ګل مومند او نور د يادولو وړ دي. د پښتو د معاصر او اوسني نثر د سرلارو ليکوالو په ډله کې د پوهاند عبدالحی حبيبي، قيام الدين خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرؤوف بېنوا، پوهاند صديق الله رښتين، پوهاند عبدالشکور رشاد او نورو نومونه هم د يادولو وړ دي. دوی نه يوازې ډېر اثرونه ليکلي، بلکې د پښتو د ښه او سپېڅلي نثر لپاره يې هم ډېر خدمت کړی دی. د بېلګې په ډول د خادم له نثري اثارو څخه ((خيالي دنيا))، ((پښتو نولي))، ((نوی ژوندون))، د اروابښاد الفت له اثارو څخه ((بله ډيوه))، ((غوره نثرونه)) ((لوړ خيالونه او ژور فکرونه))، د اروابښاد بېنوا ((د زړه خواله))، او د پوهاند رښتين له نثري اثارو څخه ((هند سفر))، ((د فکر پلوشې)) او نور يادولای شو.

د متن لنډیز:

د ژبې اساس په نثر ایښودل شوی دی، مګر په حافظه کې د ساتلو لپاره نظم تر نثر اسانه و. په پښتو ژبه کې د لیکني اثارو له مخې د نظم تاریخ تر نثر لرغونی دی.

د پښتو ژبې لومړنی نثر د ابو محمد هاشم کتاب د ((سالو وږمه)) دی، خو له بده مرغه ددغه کتاب د نثر کومه نمونه په لاس کې نشته.

د ابو محمد هاشم د سالو وږمې نه ورسته په (۶۱۲هـ.ق.) کې د سلیمان ماکو د تذکرةالاولیاء خو تر لاسه شوې پاڼې دي چې د پښتو د لومړني دور نثر نمونې پکې خوندي شوې دي.

د دې خو پاڼو تر لوستلو او څېړنو وروسته باید وویل شي چې دغه ډېر قوي نثر دی او دا ترې جوتېږي چې تر دې د مخه دې هم په پښتو کې د نثر زیات کتابونه لیکل شوي وي.

په لسمه هجري پېړۍ کې په پښتو ادب کې مسجع او مصنوع نثر را منځته شو چې علمبردار یې بایزید روښان و او خپل کتاب خیرالبیان یې په همدې نثر ولیکه. له لسمې هجري پیړۍ نه وروسته د پښتو نثر لمن ډېره پراخه شوې ده، هر ډول مضامین او کتابونه پکې لیکل شوي دي، په لیکدود کې یې هم زیات تغییر راغلی دی، د مسجع نثر پر ځای د ساده نثر رواج بیا قوت موندلی دی. د دې دورې لوی علمبردار او لاربنود خوشحال خټک دی. ددغې دورې د نثر مشهور کتابونه دستار نامه، بیاض، ګلدسته، تاریخ مرصع او نور دي. د پښتو معاصر نثر چې له ۱۳۰۰هـ. څخه پیلیږي او تر ننه را رسیږي، د نثر د دې دورې بنسټ ایښودونکو څخه مولوي احمد، منشي احمد جان، قاضي میر احمد شاه رضواني او نور دي. په افغانستان کې د معاصر نثر له سرلارو څخه د پوهاند حبیبي، پوهاند رښتین، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، بېنوا، پوهاند رشاد او نورو نومونه د یادولو وړ دي.

فعالیتونه

۱ــ څو تنه زده‌کوونکي دې په وار سره د پښتو نثر د تاریخ په هکله خپل نظر ووایي.

۲ــ زده‌کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د پښتو نثر د یو ځانګړي پېر ځانګړتیاوې ولیکي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې نظر ووایي.

۳ــ زده‌کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

د پښتو لومړی نثري اثر کوم دی؟

د پښتو لومړنی لاس ته راغلی نثري اثر په کوم کال لیکل شوی؟

د سلیمان ماکو د نثر عمده ځانګړنې کومې دي؟

په پښتو ادب کې د مسجع نثر علمبردار څوک دی؟

خیرالبیان د چا اثر دی او د نثر ډول یې څنګه دی؟

پښتو معاصر نثر له کومه وخته را پیلېږي؟

د غوره نثرونو لیکوال څوک دی؟

٤ــ زده‌کوونکي دې پخپل منځ کې یو له بل سره خبرې وکړي، هر زده‌کوونکی دې لومړی خپل ځان په څو لنډو جملو کې نورو ته ور وپېژني او بیا دې د هرې دورې د نثر د خصوصیاتو په اړه ترې معلومات وغواړي.

٥ــ زده‌کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، په پښتو نثر کې د لیکلو کتابونو نومونه دې په توره تخته ولیکي.

٦ــ څو تنه زده‌کوونکي دې د لوست لنډیز او مطلب نورو ټولګیوالو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده‌کوونکي دې د پښتو نثر د ودې په اړه یوه مقاله ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

شعر

هر ژوندی ولس شعر او ادب لري. لیکوال او شاعران لري. شعر د انسان په خټه کې اخښل شوی. کله چې انسان په ښو او بدو پوهېدلی، نو په شعر ویلو یې پیل کړی دی.
شعر د معنا، مفهوم او ظاهري بڼې په لحاظ د ژوند له تغییر او تحول سره ځان بدل کړی دی. شعر او ادب د انسان د ژوند انځور دی. کله چې انساني ژوندود او کلتور تغییر کوي، نو شعر او ادب هم ورسره بدلون مومي. په دې لوست کې به د شعر په اړه معلومات ولولئ.

شعر څه ډول کلام یا وینا ده؟

ادبیات د محتوا له مخې په تخلیقي او تحقیقی دوو سترو برخو وېشل کېږي. شعر او هنري نثر تخلیقي ادب دی. دا دواړه د ادب مهمې برخې دي. په دې فورم کې ډول ډول موضوعات، ټولنیز واقعیتونه او حقایق په منظومه او منثوره ژبه څرګندېږي. شعر د نورو علومو په څېر کوم ځانګړی او مشخص تعریف نه لري، هر څوک یې په پېژندنه، تحلیل او سپړنه کې تر ډېره حده له خپل ذوق نه کار اخلي. له همدې امله یې تر اوسه داسې تعریف نشته چې د ټولو لپاره یو شان د منلو او تایید وړ وي. ادبپوهان د شعر د پېژندنې لپاره بېلابېل نظریات اوتعبیرونه لري، خو یې په لاندې ډول در پېژنو:

شعر عربي کلمه ده او هغې ادبي وینا ته ویل کېږي چې د ویونکي عواطف او تخیل بیان کړي. سپېڅلې خوندورې وینا ته چې وزن او قافیه ولري، شعر ویل کېږي. شعر له هغو لطیفو او نازکو احساساتو او تخیلاتو څخه عبارت دی چې د موزونو او رنګینو الفاظو په جامه کې راوړل شي. شعر هغه وینا ده چې الفاظ یې ښکلي وي او ویونکی پکې فکر، پوهه، ذوق، د زړه هېجان او د روح اغېزه سره ګډه کړي. د اهنګ لرونکو عبارتونو په واسطه د واقعیت تخیلي او بیاځلي (تکراري) انځورولو ته شعر ویل کېږي. شعر هغه وزن لرونکې وینا ده چې په انساني عواطفو او احساساتو کې خوځښت پیدا کوي. دغسې د شعر په لسګونو نور تعریفونو او تحلیلونه شته.

که پورته یادو شوو تعریفونو ته په ځیر وګورو، تخیل، جذبات، احساسات، ښکلا، عواطف، خوند، مفکوره، وزن و اهنګ پکې هغه مشترک ټکي دي چې ادبپوهان یې د یوې وینا د شعریت معیارونه ګڼي. ځینو د وزن تر څنګ قافیه هم د شعر د اساسي رکن په حیث بللې ده، خو اوس د نویو ازادو بې قافیې شعرونو په را منځته کېدو سره ثابته شوې چې قافیه د شعر اساسي توکی نه، بلکې یو عارضي یا فرعي رکن دی.

په دې توګه ویلای شو:

شعر د ټولنیزو واقعیتونو غبرګون دی. شاعر له خپل چاپیریال څخه اغېزمن کېږي، د ټولنې هرې پیښې ته په حقیقي او واقعي سترګه ګوري او د هرې پیښې اصل او بنیاد را سپړي. په داسې ښکلې ژبه یې وړاندې کوي او داسې په زړه پورې یې تمثیلوي چې د

اوریدونکو او لوستونکو احساسات را وپاروي او پر احساساتو يې راولي.
دلته به د نوي او ازاد شعر یوه بېلګه ولولو:

زه مسافر یم خو لار ورکی نه یم
ما د رڼو کروندو لار لیدلې
زه هغه وریځې په سکروټو ولم
چې د ځنګله د کمیسه پولوته
د نیمو شپو تراڼې لوني
زه مسافر یم خو لار ورکی نه یم
ما د سپیدو په لوري پل ایښی دی
زه د ایمان او ارادې په ګوتو
د توري شپې ګرېوان ته لاس اچوم
او د انسان د ازادۍ کوترې
د شنه اسمان لوري ته الوزوم
زه مسافر یم خو لار ورکی نه یم
په منډه منډه د یار کلي ته ځم
هلته تودوخه او رڼا ډېره ده
زه به لمر بوځمه د یار کلي ته
چې یخ وهلې ځمکه وغوړېږي
او چمن وخاندي
او په سپېرو شوندو کې
د امیدونو موسکا ونځېږي
(...)

دویمه بېلګه:

دا زمـــــوږ زيـــبـــا وطـــن
دا زمـــــوږ لـــېـــلا وطـــن
دا وطـــــن مــــو ځــــان دی
دا افـــغــانـــســتـــان دی
دا د مــیـنـې کــــور زمــــوږ
دا د پـــلـــرو ګــــور زمــــوږ
نـــه ورکـــــــوو چـــا لـــره
دا د ســتـرګـو تـــور زمــــوږ
نـــه دی د بـــل چـــا وطـــن
دا دی د شـــېـــرشـــاه وطـــن
کـــور د خـــوشـحـــال خـــان دی
دا افـــغــانـــســتـــان دی
دا وطـــــن دی ځــــان زمــــوږ
دا وطـــــن ایـــمـــان زمــــوږ
وایــــــی پـــه خـــاپــــوړوکـې
داســــې مــاشـــومـــان زمــــوږ
دا مـــو د بـــابـــا وطـــن
دا مـــو د دادا وطـــن
پـــه مـــوږ بـــانـــدې ډېـــر ګـــران دی
دا افـــغــاانـــســتـــان دی
ځـــاريــې لـــه ســیــنــدونــو شــم
ځـــاريــې لـــه ډاګـــونـــو شــم
ځـــاريــې لـــه خـــوړونـــو شــم

ځار یې له دې غرونو شم
دا زموږ اشنا وطن
زړګی مې پرې روښان دی
دا افغانستان دی
دا وطن زیارت زموږ
دا وطن نعمت زموږ
دا وطن په دې دنیا
دی لکه جنت زموږ
دا وطن صفا وطن
زړه د اسیا وطن
ژوندون د ملنګ جان دی
دا افغانستان دی

د شاعر لنډه پیژندګلوي:

اروانښاد ملنګ جان په ۱۲۹۳ لمریز کال د ننګرهار ولایت په بهسودو کې زیږېدلی دی. پلار یې ملک عبدالشکور نومېده چې په درې کلنۍ کې ترې یتیم پاتې شو. د ملنګ جان لومړنی نوم محمد امین و. وروسته امین جان او په پای کې ملنګ جان شو. پنځلس کلن و چې د شعر ژبه یې ویانده شوه اوپه خوږو نغمو یې پیل وکړ. په ۱۳۳٦ لمریز کال د لړم په لسمه چې کله له کابله ننګرهار ته له خپلې کورنۍ سره را روان و، د لته بند په کږلېچونو کې د موټر د اوښتلو له امله له خپل یوازیني درې کلن زوی، دواجان سره مړ شو.

د متن لنډیز:

ادبیات د محتوا له مخې په تحقیقي او تخلیقي برخو باندې وېشل کېږي. شعر او هنري نثر تخلیقي ادب دی چې دا دواړه د یو ولس د ادب مهمې برخې دي او د هغه ولس د هویت ښکارندوی کوي. شاعر او لیکوال له خپل چاپېریال څخه اغېزمن کېږي، ټولنیز واقعیتونه په اهنګواله ژبه په خپل شعر کې ښکاروي، د ټولنې هرې پیښې ته د زړه په سترګو ګوري او په ښکلو، رنګینو او موزونو وېناوو کې یې نغاړي. پخوا شعر موزون او مقفٰی کلام بلل کېده او د وزن تر څنګ یې قافیه د شعر اړین توکی باله، مګر د نوي او ازاد شعر په را منځته کېدو دا جوته شوه چې قافیه په شعر کې یو عارضي رکن دی، نه اصلي. د شعر لپاره اړین توکي: اهنګ، وزن، مفکوره، تخیل، احساس او عاطفه دي. (زه مسافر یم خو لار ورکی نه یم) تردې سرلیک لاندې د ازاد شعر یوه ښکلې بېلګه ده چې هم خوند لري او هم جاذبه، هم شعریت پکې دی او هم موسیقي. له ښکلې او انساني عاطفې ډکه ده او د حال د ښه بیان په ترڅ کې د ښې راتلونکې هیله هم پالي او لوستونکي ته یو نوی تصویر هم په لاس کې ورکوي. دویمه بېلګه شعر چې په کلاسیک قالب کې مرحوم ملنګ جان ویلی دی. شاعر پخپل شعري کلام خپل وطن زیبا بللی، خپل وطن خپله لیلا او معشوقه ګڼي دا له نیکونو او پلرونو نه په میراث پاتې وطن به د زړه په وینو سمسوروو او په مېړانه به یې ساتنه کوو...

فعالیتونه

۲_ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه د شعر یو یو بند په لوړ اواز ووایي.

۳_ له زده کوونکو څخه دې څو ډلې جوړې شي، د هرې ډلې یو غړی دې د شعر یو

بند ولولي او د بلې ډلې غړی دې هماغه لوستل شوی متن معنا کړي.

٤ـ زده کوونکي دې شعري متن په پټه خوله ولولي او د تشبیه ارکان دې پکې وښيي.

٥ـ زده کوونکي دې د تختې په مخ لاندې لغات معنا او په مناسبو جملو کې استعمال کړي:

ایجاد، وياند، چاپېريال، بیا ځلي، شفا، موسکا، مخيل، لونل، پل، تودوخه.

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې د شعر مفهوم په څو جملو کې د ټولګي په وړاندې ووايي.

٧ـ دوه دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د لوستل شوي متن په اړه دې په خپل منځ کې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې د لومړۍ او دويمې ښېلګې شعرونو لنډيز په څو کرښو کې په روان نثر وليکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګيوالو ته ووايي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هر ملخې د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندې پتنګ دی

لا تر اوسه یې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره و هلی سر په سنګ دی

لا په خوب کې په لړزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی

که په دا دور مې ګورې هغه زه یم
چې مې داغ په خاطر ایښی دا ورنګ دی

درست جهان مې و مغلو ته خیبر کړ
ځای ځای یې پښتانه وته قلنګ دی

خوشحال خان خټک

نیکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کړي.

((سقراط))

پښتو ادبیاتو دویمه (منځنۍ) تاریخي دوره

د هرې ژبې ادب پر دوو ډولونو (شفاهي او لیکني) باندې وېشل کېږي. پښتو هم له هغو یادو ژبو څخه ده چې لرغونی ګړنی (شفاهي) او لیکني (تحریري) ادب لري.
شفاهي ادبیات د ټولنو له را منځته کېدو سره سم را منځته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم، رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هینداره کې نورو ته ورښیي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. که موږ د پښتو لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې د ځینو لاملونو له امله په لاس کې نشته. بیا هم د پښتو لیکني ادب د لاښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو:
(لرغونې، منځنۍ یا کلاسیکه، معاصره) باندې وېشل شوي دي. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د دریمې یا معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو ادب په منځنۍ دورې باندې غږېږو.

د پښتو ادبیاتو دویمې تاریخي دورې د پیل او پای په اړه څه پوهېږئ؟

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره چې د پښتو ادبیاتو تاریخ منځنۍ او کلاسیکه دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمایي پېلېږي او د څوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې را رسېږي. د پښتو ادبیاتو دا دوره د پښتو ادب په تاریخ کې ورځای لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو را ټوکېږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړي سبکونه پیدا کېږي او خپل ځانګړي پېروان مومي.

د لومړۍ ادبي دورې په پرتله د دې دورې یوه ستره ځانګړنه دا ده چې موږ یې بشپړ او مکمل ادبي او فرهنګي اثار په لاس کې لرو. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، کیسه ییز اثار او په زرګونو ولسي سندرې زموږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او هندي ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د اثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خېژي. د پښتو ادبیاتو دویمه دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او د ده پر پېروانو، بیا د خوشحال خټک، رحمان بابا، هوتکیانو او د احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسېږي.

د روښانیانو او اخوند درویزه دواړو په اثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکیه، د زړه سپېڅلتیا، د اسلام د مقدس دین د اساساتو بیان، د اسلام د دین د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه پندونه، نصایح او نور دې ته ورته مطالب د دې ډلو له خوا په لیکل شوو، ژباړل شوو او پنځېدلو اثارو کې لیدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ دې ته اړ باسي چې د دغو دواړو ډلو اثار په یوه پړاو کې وڅېړو او د دویمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کښېږدو.

خیرالبیان او مخزن الاسلام د دې پړاو دوه مشهور کتابونه دي چې په مسجع نثر لیکل شوي دي او له لرغونې دورې څخه یې یوه ځانګړې لار غوره کړې ده. مقصودالمؤمنین، صراط التوحید، فخرالطالبین، حالنامه، د پښتو رسم الخط د بایزید روښان نور اثار دي چې په همدې دوره کې لیکل شوي دي. د دې پړاو په منثورو اثارو کې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د یادولو وړ دي. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان نثر بلل کېدای شي. د دې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعرونو کې مربع او مخمس داسې شعري انواع دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو ایستلای. د دې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو لکه پارسي، پښتو، عربي او هندي سره اشنا دي، په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم اثار لیکلي دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتو لیکوالو تړاو ځنې څرګندېږي. ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابو جان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور د دې پړاو شاعران او لیکوالان بلل کېږي. خوشحال خان خټک او د ده لارویان ددې دورې بل پړاو جوړوي.

خوشحال نه یوازې د خپل وخت یو ټولنیز سیاسي شخصیت او بریالی سالار و. بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ دده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي.

خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره ګټه واخیسته، پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې پکې نه وي ویلی. ده د فارسي ژبې ټول قالبونه لکه: (مثنوی، غزل، قصیده،

رباعي، مخمس او نور) لفظي او معنوي صنایع په پښتو ادب کې راوستل. د مضمون له پلوه د ده په اثارو کې ډېر زیات نوښتونه لیدل کېږي چې د هغه وخت په شرایطو کې ساری نه لري. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځینې اړخونه د پښتو له ټولنیز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختیځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښېګڼې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غوري دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختیځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پیدا کړه، د فارسي او عربي ځینې اثار په پښتو وژباړل شول.

دا عصر یوازې د نظم د نهضت عصر نه دی، بلکې د نثر لمن هم په دې دوره کې پراختیا موندلې ده او د پیر روښان د مسجع نثر له خصوصیاتو څخه را اوښتی دی. د افکارو ژورتیا، د تخیل رنګیني او د قالبونو تنوع د منځنۍ ادبي دورې غوره ځانګړنې ګڼل کېږي.
خوشحال تر درې سوو زیات اثار درلودل. د زمانې له تاړاکه د هغه د راپاته شوو اثارو په ډله کې د شعرونو له کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثور او منظومه) فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیرۍ او سواتنامې نومونه یادولای شو. خوشحال ختک په پښتو ادبیاتو کې یو ځانګړی سبک را منځته کړ. د ده د کورنۍ یو شمېر نورو شاعرانو د دغه سبک پیروي کړې ده.

اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک، بي بي حلیمه خټک، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خلیل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

د دې پړاو بل مخکښ رحمان بابا و. په یوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمان مومند و چې پښتانه له ډېرې مینې او زیاتې عقیدې ورته (بابا) وايي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو ځانګړي سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو ځانګړتیاوو له مخې په ولسي او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی، د شعر د

الفاظو په ټاکلو کې زيار ايستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته زيات پام کېده، اخلاقي، عرفاني او نور ټولنيز مسايل پکې راغلي دي. په دې پړاو کې لس ګونه پښتانه شاعران را منځته شول چې د شعرونو پنډ ديوانونه يې درلودل. د دې پړاو شاعران زياتره عالمان وو. د خپلې سيمې د ژبو له ادبياتو سره يې اشنايي درلوده، له خپلې مورنۍ ژبې پرته يې په فارسي او هندي هم شاعري کوله. د رحمان بابا د سبک په پېروانو کې د يونس خېبري، مهين خليل، معزالله مومند، اخوندګدا، حافظ الپوري، نجيب سر بندي، عبدالعظيم سواتي، ميا نعيم متي زي او يو شمېر نورو نومونه يادولای شو.

هوتکيان او د دې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمينې را منځته کېدل د دويمې دورې په را وروسته پړاو کې ټاکلی دريځ لري. کندهار د خپل جغرافياوي موقعيت له مخې د لسمې او يوولسمې پېړۍ په جريان کې د ايران د صفوي او د هند مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و.

د پښتو او فارسي ژبو يو شمېر اثار دغه مهال منځته راغلي دي چې د ځينو هغو په ايجاد او تاليف کې هوتکي پاچاهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاريخ په ليکلو کې د دغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري.

د ميرويس نيکه مور، نازو انا، زوی، شاه حسين او لور، زينبه د پښتو ژبې شاعران وو، ريدي خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې ليکوال محمد هوتک، يار محمد هوتک، ملا محمد يونس توخي، بابو جان، ملا نور محمد غلجی او په لسګونو نور د دې دورې وتلي شاعران او ليکوال دي. ((پټه خزانه)) د دې مهال يو ارزښتمن کتاب دی چې د درېوو خزانو په درلودلو د لرغونو او دهغه د خپل مهال زيات شمېر پښتانه نارينه او ښځينه ليکوال او شاعران او د هغوی د ليکنو بېلګې تر موږه را رسوي. همدارنګه د هوتکو د پاچاهۍ په مهال د پښتو د ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې را منځته شوي چې

زموږ د ولسي شعر برخه یې بدایه کړې ده. په دې پړاو کې د پښتو د لیکلي ادب ځینې موضوعات له فولکلور څخه اخستل شوي دي. لکه د (شها او ګلان) نکل او یا د (اوبش او سوې) کیسه چې د پښتو د ولسي شعر په قالب کې یې نظم کړي دي. د یوولسمې پېړۍ په پیل او د دولسمې پیړۍ په لومړیو کې په هند کې د پارسي ژبې یو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې را منځته شوی وه. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند.

دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره ومونده، همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لاره پیدا کړه چې په پښتو شاعرۍ کې د هندي سبک بنسټ ایښودونکی حمید مومند دی.

حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیدا کولو ښه ماهر و. خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. د ده شاعرۍ د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللی. حسین، قلندر، خانګل خلیل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکا خېل، سلیم، محمدي صاحب زاده، بېدل هشنغری، کاظم خان شېدا، محمد بیاض، نور محمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پېروان دي چې نژدې هر یو یې د دېوان خاوند شاعر بللی شي. د پښتو ادبیاتو د دویمې دورې په وروستي پړاو کې د احمدشاه بابا په کورنۍ کې د پښتو پالنه هم ځانته ځای لري.

احمد شاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دېوان پاتې دی، د کورنۍ له غړو څخه یې تېمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې یې وکیل الدوله، عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پیر محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار یو بل شاعر و، دی د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو

او لویو عالمانو په لیکه کې ولاړ سړی و، نوموړی د پښتو ژبې یو دېوان لري. د هغه دېوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منښې وړ دی. انځورونه یې ښکلي دي پر دې سربېره پیر محمد کاکړ د (معرفت الافغاني) په نامه د پښتو ژبې یو ګرامر هم لیکلی دی چې د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

شمس الدين کاکړ د هغه د سبک له پېروانو له ډلې څخه و. حافظ ګل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران یو بل شاعر و، نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملګری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه لیکلې ده، په شاهنامه کې د احمدشاه بابا د (۱۶) کلونو ځینې پېښې بیان شوي دي. په دې پېر کې یو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبیب الله، ملا علم اپریدی، ابوالقاسم او یو شمېر نور یې د پښتو دېوانونو خاوندان وو.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو منځنی یا دویمه دوره د لسمې هجري پېړۍ له نیمايي پېلېږي او د خوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړیو دوو لسیزو پورې را رسېږي.

په دې دورې پورې اړوند ادبي اثار د یوې سترې پانګې په توګه زموږ په واک دي چې هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې پراخوند درویزه او د ده په پېروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، حمید مومند، د هوتکو او احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسېږي، تر هغه چې دا دوره پای ته ورسېږي او ځای یې دریمه ادبي (معاصره) دوره ونیسي. د پښتو ادبیاتو په دې دوره کې دوه لوی سیاسی او ادبي نهضتونه تېر شوي دي، یو روښاني ملي نهضت دی چې سر لاری یې بایزید روښان و او بل خوشحال خان او د هغه د کورنۍ ادبي او ملي نهضت و چې بنسټ ایښودونکی یې د پښتو ژبې او ادب پلار خوشحال خان خټک و. د روښاني نهضت یوه لویه ځانګړتیا دا وه چې په هغه وخت کې روښان او پلویانو یې په پښتنو کې سیاسي شعور را ژوندی کړ او پښتانه یې د فیوډالي مغولو پر ضد د هېواد د آزادۍ لپاره مبارزې

ته چمتو کړل او له بله پلوه يې په پښتو ادبياتو کې د قدر وړ اثار و ليکل او بايزيد روښان په پښتو ادب کې د مسجع نثر بنسټ کېښود او خپل کتاب خيرالبيان يې په همدې سبک وليکه. د روښاني دورې په منثور اثارو کې ځينې رسالې شته چې نثرونه يې سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېږي. د بېلګې په ډول د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې يادولی شو. د کلاسيکې دورې په لومړي پړاو کې اخوند درويزه چې په فکري لحاظ د بايزيد روښان مخالف و، خو د نثر د سبک په لحاظ يې د پير روښان له مسجع نثر څخه پيروي کړې او د خيرالبيان په مقابل کې يې خپل کتاب ((مخزن الاسلام)) په مسجع نثر وليکه. د کلاسيکې دورې د دويمې برخې بنسټ ايښودونکی چې خوشحال خان خټک دی، د قلم او اوتوري دواړه ډوله مبارزه يې پر مخ بيولې ده. د توري په ډګر کې د فيوډالي مغولو په ضد د خپل هېواد ازادي او د يو ملي حکومت د جوړېدو لپاره هلې ځلې. د قلم په ډګر کې د پښتو ژبې د ملي ادبياتو په پراختيا کې د قدر وړ خدمتونه کړي او پښتو ژبې ته يې غنيمت اثار په ميراث پرېښودل. خوشحال پښتو ادب کې د يو نوي سبک بنسټ کېښود، په نثر کې يې د پير روښان سبک نه پيروي و نه کړه، د ساده ګی او روانی لاره يې غوره کړه. له بلې خوا يې پښتو شعر د شکل او مضمون له خوا خورا بدلون راوست. د خوشحال سبک د ده په کورنۍ کې ښه وپالل شو. رحمان بابا د دويمې ادبي دورې د يو بل پړاو مخکښ و. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري. ډېر طبيعي او ساده دی. د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته يې زياته توجه کړې ده.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمينې را منځته کېدا د دويمې دورې په را وروسته پېړونو کې ټاکلی دريځ لري. د

هوتکو د پاچاهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو ليکوالو اثار ليکلي او شعرونه يې ويلي دي. د پښتو قيمتي او تاريخي اثر (پټه خزانه) چې په درې خزانو مشتمله ده، همدا مهال ليکل شوې ده. د پښتو د تحريري تاريخي حماسو ليکل همدا د هوتکو د پاچاهۍ په دوران پورې اړه لري. د يوولسمې هجرې پېړۍ په پيل او د دولسمې پېړۍ په لومړيو کې په هند کې د فارسي ژبې يو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار ومونده چې د لسمې پېړۍ په پيل کې را منځته شوی. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند چې په پښتو ادب کې بنسټ ايښودونکی حميد مومند او پالونکی کاظم خان شيدا او نور يادولی شو. حميد مومند هم په پښتو ادب کې د يو ځانته سبک خاوند شاعر ګڼلی شو. د دويمې ادبي دورې په وروستي پړاو کې احمد شاه بابا له خپلو سياسي ټولنيزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي، د پښتو او فارسي ژبو شاعران يې روزلي دي، احمدشاه بابا خپله هم شاعر و چې د شعر يو بشپړ ديوان لري او په کورنۍ کې يې تيمور شاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. پير محمد کاکړ هم د احمدشاه بابا د دربار شاعر و، د معرفت الافغاني په نامه يې لومړی پښتو ګرامر ليکلی او د شعر ديوان هم لري.

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د پښتو ادبياتو د دويمې ادبي دورې د پيل او پای په اړوند دې خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ګروپونو ووېشل شي، يو ګروپ دې د دويمې ادبي دورې لومړي پړاو او بل ګروپ دې د دويم پړاو ځانګړتياوې وليکي او د هر ګروپ مشر دې د خپل ګروپ نظر ووايي.

۳ـ پښتو ادبياتو کومې تاريخي دورې تر شا پرېښې دي؟ درې تنه زده کوونکي دې د

خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

٤ــ زده کوونکي دې د هغو د شمېر له مخې په شپږو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د دویمې دورې په یو ټاکلي پړاو باندې خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه را غونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي.

٥ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

پښتو ادبي تاریخ په څو دورو وېشلی شو؟

پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره د لومړۍ دورې سره څه توپیر لري؟

په عمومي ډول د پښتو ادبیاتو په کلاسیکه دوره کې کوم ادبی او سیاسي نهضتونه پېژنئ؟

خیرالبیان د چا اثر دی او په کوم سبک لیکل شوی دی؟

د خوشحال د پنځو اثارو نومونه واخلئ؟

٦ــ څلور تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، د پښتو ادبیانو منځنۍ دورې په اړه دې یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

٧ــ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د دویمې ادبي دورې لنډیز ووايي.

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو ادبیاتو منځنۍ دورې عمده ځانګړنې ولیکي او په بله ورځ دې ټولګیوالو ته ووايي.

د ناروغ پوښتنه
(خبرې اترې)

ښځه د کورنۍ او کورنۍ د ټولنې بنسټ جوړوي. په ګډ ژوند کې د يوې ټولنې وګړي يو له بل سره راشه درشه، تګ او راتګ لري. د يو بل په حال ځان خبروي، د ستونزو او کړاوونو په مهال يو بل ته لاس ورکوي، د ناروغتيا، ناورين، غم او خپګان په وخت سره غمشريکي واوسي. له دغو کارونو څخه يو يې د ناروغ پوښتنه ده. د ناروغ په پوښتنه ناروغ خوشحالېږي او زموږ ديني دنده سرته رسېږي.

ايا تاسو کله هم په روغتون کې د ناروغ پوښتنې ته تللي ياست؟

روغتیا لوی نعمت او د انسان شتمني ده، په خوند يې هغه څوک ښه پوهېږي چې یو ځل ناروغ شي. د ناروغۍ په مهال د انسان د وجود مقاومت کمېږي، نهیلي ورته پیدا کېږي او دې ته سترګې په لار وي چې دوستان، ملګري او خپلوان يې پوښتنې ته ورشي. د ناروغ په پوښتنې موږ له یوې خوا خپله دیني دنده سر ته رسوو او له بلې خوا د خپل ټولنیز مسؤولیت له مخې له ناروغ سره خوا خوږي کوو او ډاډ ورکوو. ناروغ ته د ورتګ پر مهال ښايي ټولنیز اداب په پام کې ونیسو، هغه ته د خیر او روغ صحت دعا وکړو، ډېرې خبرې ورسره ونه کړو، د هغه د خپګان لامل نشو، بې وخته يې پوښتنې ته ور نشو او له اړتیا پرته ډېر ورسره تم نشو.

لومړۍ محاوره: (میوند ــ خیبر)

مېوند: خیبره وروره، خبر شوی یم چې ناروغ يې؟

خېبر: هو، ناڅاپه را ته د ګېډې درد پیدا شو. ورو ورو ډېرېده، مجبور شوم روغتون ته راغلم.

مېوند: نه پوهېږې چې ولې ناروغ شوې؟

خېبر: څه درته ووایم، خامه ګندنه مې خوړلې وه.

مېوند: ګندنه باید ترخوړلو د مخه پاکه پرېمنځل شي.

خېبر: هو، کېدای شي پرېمنځلې يې وي.

مېوند: ځانته پرېمنځل بس نه دي. باید د پتاسو په محلول یا د مالګې په اوبو کې پرېمنځل شي.

خېبر: ښايي د خامې او ناپاکې ګندنې د خوړلو له امله ناروغ شوی وم.

مېوند: اوس څنګه يې؟

خېبر: اوس یو څه ښه یم. ډاکټر را ته درمل را کړي.

مېوند: زه درنه ځم. که څه شي ته دې اړتیا وي چې رایې وړم.

خېبر: نه وروره، ډېره مننه. خدای جل جلاله دې ښه درسره وکړي.

خبرې اترې:

ظريفه: شريفې خورې، خېر خو به وي، څو ورځې ښوونځي ته را نغلې؟

شريفه: ناروغه شوې وم. د ستوني درد را ته پيدا شوی و.

ظريفه: څه دې وکړل، ډاکټر دې وليد که نه؟

شريفه: هو، ومې ليده، د څو ورځو درمل يې راکړل. اوس يو څه ښه يم.

ظريفه: پام کوه شريفې خورې، د ستوني خوږ ډېره بده ناروغي ده.

شريفه: هو خورې، تبې نيولې وم، ټول بدن مې خوږېده.

ظريفه: درمل دې په خپل وخت و خوره او استراحت وکړه.

شريفه: درمل خو خورم، خو استراحت نشم کولای، ځکه لوست را نه تېرېږي.

ظريفه: نه خورې، روغتيا تر بل هر څه مهمه ده. لوست به بيا ووايې.

شريفه: ښه همداسې به وکړم، خو په دې شرط چې نوټونه دې بيا را کړې.

ظريفه: ولې نه خورې، ټول تېر لوستونه به هم درسره تکرار کړم. خدای ﷻ دې تا ښه کړي!

شريفه: کور دې ودان خورې خدای ﷻ دې ښه درسره وکړي.

خبرې اترې:

علي گل: سرداره سترې مه شې. رنگ دې ولې ژېړ دی؟

سردار: علي گله، ته خبر نه يې، نژدې مړ شوی وم؟

علي گل: خدای ﷻ دې نه کړي سرداره ولې؟

سردار: ملاريا شوی وم. سختې تبې مې کولې، ټول ځان مې خوږېده، زړه مې هم را جگېده.

علي گل: هو، ډېر خپه شوم. ملاريا ډېره بده ناروغي ده.

سردار: درمل مې وخوړل، هغې نور هم بدتر کړم. درمل هم گرم وو او هوا هم ډېره توده.

علي ګل: پوه نشوې چې چېرته د ملاریا ماشي چیچلی وې؟

سردار: د جمال کاکا کره تللی وم، څو شپې هلته وم. کېدای شي هلته به یې چیچلی یم.

علي ګل: څه پوه شوې، سرداره چې هلته به ماشي چیچلی یې؟

سردار: د جمال کاکا د کور شاوخوا د اوبو ډنډونه دي. اوبه یې هم خوسا وي. هلته هرو مرو د ملاریا ماشې شته.

علي ګل: چېرته چې ناپاکه اوبه وي، چټلي هم زیاته وي. هلته ملاریا او نورې ناروغۍ پیدا کېږي.

سردار: کېدای شي د ملاریا د ناروغۍ مخه ونیول شي؟

علي ګل: هو، خو ډېر ستونزمن کار دی. موږ کولای شو د ناپاکو اوبو ډنډونه له منځه یوسو او د شپې د خوب په مهال تر پشه خانې لاندې ځملو.

سردار: مننه علي ګله. دواړه به د جمال کاکا کلي ته ورشو او هغوی ته به په دې اړه سلا مشورې ور کړو.

د متن لنډیز:

روغتیا شتمني ده، په ارزښت یې هغه مهال پوهېږو چې ناروغه شو. انسان په ژوند کې هرومرو ناروغه کېږي. د ناروغۍ پر مهال باید ډاکټر ته ورشو او د هغه له لارښوونې سره سم درمل وخورو. د ډاکټر له معاینې نه پرته باید پخپل سر د درمل له خوړلونه ډډه وکړو، ښايي بدن ته د ګټې پر ځای زیان ور ورسېږي. که ناروغي ډېره وي، باید روغتون ته لاړ شو، او د ډاکټر تر لارښوونې لاندې درمل وخورو. ناروغ د ناروغۍ پر مهال ډېر نهیلي کېږي. باید پوښتنې ته یې ورشو، څه مرسته چې مو له لاسه کېږي باید ورسره یې وکړو. دا د ناروغ پر روحیه ښه تاثیر کوي، ناروغ پرې خوشحالېږي، روحیات یې پیاوړي کېږي او د روغتیا احساس کوي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د مرکې په څېر دې يو د بل حال و پوښتي.

۲ـ دوه دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې خبرې وکړي:

شريف: ظريفه! د لاس او پښو بندونه مې درد کوي، چا ته لاړ شم.

ظريف: شريف جانه، په (بر کلي) کې د داخله ناروغيو يو ډېر پوه ډاکټر دی. هغه ته ورشه.

ځنګه به يې پيدا کړم؟ که وخت لرې ته را سره لاړ شه.

اوس خو وزګار نه يم. مازديګر ته به دواړه لاړ شو.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او لاندې لغتونه دې د تختې پر مخ وليکي او په جملو کې دې استعمال کړي:

۱ـ لامل　　۲ـ روغتون　　۳ـ درمل　　۴ـ درملتون　　۵ـ ټولګيوال

۶ـ زيانمن　　۷ـ ناورين

۴ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په چوکاټ کې ليکل شوو کليمو نه دې جملې جوړې کړي:

ډاکټر، روغتون، روغتيا، شتمني، شريفه، ظريفه، مېوند، خېبر، ناروغ، ته، دی، ده، لاړ، شي، بايد.

۵ـ دوه تنه زده کوونکي، يو د ډاکټر او بل د ناروغ په رول کې د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې خبرې وکړي:

ناروغ: نه پوهېږم ډاکټر صاحب ګېډه مې خوږېږي.

ډاکټر: د شپې دې څه خوړلي دي؟

ناروغ: لوبیا او یو څه ګندنه.

ډاکټر: پر مېز څمله چې معاینه دې کړم.

ناروغ: داکټر صاحب ناروغي، خو به مې خطرناکه نه وي؟

ډاکټر: نه داسې څه نشته، تاسو خپلې روغتیا ته هېڅ پام نه کوئ.

ناروغ: ولې نه، موږ خو نه غواړو چې ناروغه شو.

ډاکټر: تاسو پوهېږئ چې د خامو خوړو او ناپاکه ګندنې خوړل څومره ضرر لري؟

٦ـ یو تن زده کوونکی دې د لوست د لنډ مطلب په اړوند خبرې وکړي.

زده کوونکي دې هر یو د خپل ملګري د پوښتنې په اړه یوه محاوره ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه	چې ویل کـــړه په پښتو لــــه هـــره بابه
کـــه د نظم کـه د نثر کـه د خط دی	په پښتو ژبه مې حـــــق دی بې حسابه

معاصر ادبي نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهيمو د لېږدولو وسيلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل يې دا دی چې نثر اسان دی، هر ليکونکی يې ليکلی شي او هر ډول موضوع پکې بيانولای شي. نظم بيا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافيه پکې اړين دي. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې يو يې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې يې تاسې ته در پېژنو:

که ورځنۍ خبرې په ليکنۍ بڼه وي، په څه نامه يادېږي؟

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب څېړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او ناليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي. دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هېنداره وي او هم په لوستونکي او اورېدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي.

په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.

ليکوال هغه څه چې ليدلي، اورېدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هېڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غېر ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات، او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي، مقابل لوري (لوستونکي يا اورېدونکي) ته يې ولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي. پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په ناليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي.

په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګاڼه سمبال نثرونه هم شامل دي.

پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نني ادبي او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې ډول يې در پېژنو:

۱ــ ادبي ټوټه

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او د مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي. په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم

وي، واقعي پېښې پکې څېړل کېږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلک وي.

د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نامه هم ياد کړي، ځکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي. د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر ليکوال او نثر ليکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور... .

۲ـ لنډه کيسه

په لويديځ ادب کې (Short story) بلل کېږي. لنډه کيسه د نثري کيسو يو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې يو له بله سره تړلي او يو د بل تر اغېز لاندې وي. موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري. د تاثر او اغېز يووالی پکې يوازينی شرط دی.

۳ـ ناول

ناول د لاتيني ژبې کلمه ده. لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه څېز دی. په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډ وي. په ليکني چوکاټ کې يې طرح، اصلي او فرعي کرکټرونه، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري. له لنډې کيسې سره يې توپير په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانېږي او هم يې کرکټرونه زيات وي.

٤ـ رومان

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلي دي. په ادبي اصطلاح کې هغې کيسې ته ويل کېږي چې له

ناول څخه اوږده وي.

د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلا بېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځايوي.

د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپير نه لري، يوازې د موضوع په انتخاب او د واقعيتونو په څېړلو کې توپير لري. هغه دا چې په ناول کې همېشه واقعيتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، خو په رومان کې په خيالي ډول. يعنې کوشش کېږي چې خيالي واقعات لوستونکي ته په رښتينې بڼه وړاندې کړي.

٥_ داستان

داستان د حماسي ادب يو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کيسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

څرنگه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.

په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم د وړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

٦_ ډرامه

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنې معنا لري. په ادبي اصطلاح کې هغه ادبي اثر ته ويل کېږي چې د ډيالوګ يا خبرو اترو په شکل ليکل شوی وي او دا خبرې د لوبغاړو په منځ کې روانې وي. يا په بله وينا: ډرامه د يوې ژوندۍ کيسې نوم دی چې ټول احساسات او جذبات پکې د حرکت او خوځېدو په واسطه څرګندېږي او هره پېښه عملاً په سترګو ښکاري. ډرامه دوې برخې لري: تراژيدي او کمېډي.

په تراژيدي ډرامه کې د هنري اثر پر قهرمان په تراژيدي ډول خبرې کېږي او صحنه داسې تمثيلوي چې ليدونکي غمجن او د تاثر په حالت کې وساتي. په کمېډي کې صحنې په داسې ډول اجرا کېږي چې خلک وخندوي. د ادبپوهانو په نظر ډرامايي وحدتونه (د وخت، ځای او د عمل وحدت) د ډرامې د فن بنسټيز توکي دي.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري:

۱ـ د ستېج ډرامه. ۲ـ راډيوي ډرامه، ۳ـ تلويزيوني ډرامه

(فلمونه او ننداري پکې راځي) هره يوه يې ځانګړې ژبه او وسايل لري.

ډرامه درې برخې: (پيل، اوج او پای) لري.

پيل يې بايد داسې وي چې لوستونکي، اورېدونکي يا ليدونکي له ځانه سره يوسي. د کيسې پيل د کيسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکټرونو) تر منځ ټکر يا کشمکش را منځته کېږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بيا د ډرامې په پای کې ايله کېږی يا خلاصېږي.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر ((درې يتيمان)) ده چې په ۱۹۲۷عيسوي کال يې ليکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې يو شمېر ليکوالو د ډرامې ليکلو ته مخه کړې ده. د ستېج، راډيو او تلويزيون لپاره ګڼې ډرامې ليکل شوي دي.

۷ـ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي. په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخی په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي. د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي. طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو په ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي.

۸ـ ادبي راپورتاژ:

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. ددې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي.

۹_ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي. په نړېوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې دعلمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کېږي.

۱۰_ ادبي ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کېږي. په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل کېږي. او د اديبانو تر منځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تحليل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي. ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټول ليکني او ګړني، منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کېږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي. دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غېر ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ او نور... .

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

۲ــ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووایي.

۳ــ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې یوه یوه دقیقه خبرې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې په خپل وار سره تراژیدي او دویمه ډله دې یوه کمېډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثیل کړي.

۵ــ زده کوونکي دې په څلور ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل سفر په اړوند یو راپور ترتیب کړي، د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

٦ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پېژنئ؟
- ډرامه خپل پېغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

۷ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډېز سره درې درې دقیقې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې په کور کې د چاپېریال ساتنې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لسو کرښو کم نه وي او د بلې ورځې پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

بې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.

چې وړوکی و، له شیشکو او پېریانو ډارېده چې لږ غونډې لوی شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.

اوس چې لوی دی، د خان ډار، د ملك ډار، د حاکم ډار یې په زړه کې ټینګ ځای نیولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او په کور کې د غلیمانو له وېرې خوب نه ورځي.

لویه خدایه، په کوم زړه کې چې دغومره ډېرې وېرې وي، ستا وېره ډېره ځای نه شي پیدا کولی.

په دغسې زړه کې ستا خوف ته ډېر لږ ځای پیدا کېږي، که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یوه زړه کې یو شان موجود وي، له دې نه لویه ګناه بله نه شته. کاشکې دوی یوازې له تا وېرېدلی او ستا د دښمنانو ډار یې په زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان ته زیان رسوي. ستا ضعیفه بندګان یوازې له تانه، نه وېرېږي، له نورو هم وېرېږي. دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي ویلی او نه د حق طرفداري. ته په دروغو خپه کېږې او دوی له وېرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی چې یوازې او بس ستا بنده باید د ډارېنده نه وي او د نمرود له اوره یې سترګه ونه سوځي. (ګل پاچا الفت)

ملي ارشيف

لرغوني خطي کتابونه، ليکنې، چاپي کتابونه، د پاچاهانو ليکلي فرمانونه او تاريخي سندونه يو ارزښتمن فرهنګي ميراث دی. دغه ډول اسناد او ليکنې چې د تېرو زمانو د پاچاهانو په اړه معلومات چمتو کوي بايد د يو ارزښتمن فرهنګي ميراث په توګه خوندي وساتل شي. په افغانستان کې داسې اثار په ملي ارشيف کې خوندي دي او په دې اړه (ملي ارشيف) په نامه يوه ځانګړې اداره او ودانۍ هم موجوده ده.

تاسو ملي ارشيف د نوم په اورېدو څه فکر کوئ؟

د نړۍ په هر هېواد کې داسې یو ځای شته چې هلته ټول زاړه خطي کتابونه، چاپي زاړه کتابونه، د تېرو پاچاهانو فرمانونه، رسمي سندونه، انځورونه او نور ساتل کېږي. دغه ځایونو ته ارشیف وایي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم دغسې یوه ودانۍ شته چې ملی ارشیف نومېږي. د ملي ارشیف دغه ودانۍ د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع او د امیرعبدالرحمٰن خان د واکمنۍ پر مهال جوړه شوې ده. نومو‌ړي امیر دا ودانۍ د خپل زوی شهزاده حبیب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. ودانۍ دوه پوړه ده، لومړی پوړ یې تر ځمکې لاندې دوه سالونه او لس خونې لري.

دا ودانۍ د محمد داود خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲هـ.ش.) کې د ملي ارشیف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر اداري لاندې یې فعالیت پیل کړ.

ملي ارشیف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت د یوې ځانګړې فرهنګي اداري په توګه په (۱۳۵۹هـ.ش.) کال پرانستل شو. لومړی هغه لیکلي او چاپي تاریخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي ارشیف کې ځای پرځای شول او بیا د هېواد له ګوټ ګوټ څخه اړوند اثار ورته راوړل شول چې دا لړۍ تر ننه هم روانه ده او له یوې ورځې څخه بلې ته د اثارو شمېره زیاتېږي. ټول هغه اثار چې اوس زموږ په ملي ارشیف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پیلامې څخه په را وروسته پېړیو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلې (خطي) نسخه چې په ملي ارشیف کې خوندي ده هغه د قرآنکریم پنځه پارې دي چې د هوسۍ پر پوستکي لیکل شوي او لیک یې د حضرت عثمان (رض) وخت ته منسوب ګڼل شوی دی.

بل لرغونی سند د تېموري دورې د نومیالي واکمن سلطان حسین بایقرا فرمان دی چې په (۹۰۱هـ.ش.) کال په نستعلیق لیک لیکل شوی، اوس په ملي ارشیف کې خوندي دی. اوس زموږ په ملي ارشیف کې د کتابونو په زرګونو خطي او چاپي نسخې، تاریخي سندونه او انځوریز خطي کتابونه او پاڼې خوندي دي.

په دغو خطي نسخو کې یو هم د پښتو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب (پټه خزانه) نومېږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو لیکلی ادب د دویمې هجري پېړۍ نیمایي ته رسېږي.

د افغانستان ملي ارشيف له ډېرو زياتو لرغونو او تاريخي چاپي او خطي سندونو او اثارو سره له ستر ملي او نړيوال ارزښت څخه برخمن دی. د افغانستان ملي ارشيف د (سواربيکا) يا د ارشيفونو د نړيوالې مؤسسې د غړيتوب وياړ هم تر لاسه کړی دی.

د تاريخي، علمي، ادبي فرهنگي او نورو اثارو د خوندي ساتنې ادارې (ملي ارشيف) د بډای کولو لپاره بايد هر اړخيزې هلې ځلې وکړو او يوه ملي دنده يې وبولو.

سواربيکا: د ارشيفونو يو نړيوال تنظيم يا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي ارشيفونه يې غړيتوب لري.

د متن لنډيز:

ملي ارشيف زموږ په هېواد کې د لرغونو خطي او چاپي اثارو، تاريخي سندونو او پاچاهانو د فرمانونو او ليکونو د خوندي ساتنې ځانگړې اداره ده.

په دې اداره کې تاريخي ليکلي اثار له خرابېدو او ورکېدو څخه ژغورل کېږي.

امير عبدالرحمٰن خان د ملي ارشيف اوسنۍ ودانۍ د خپلې واکمنۍ په کلونو کې د خپل زوی حبيب الله خان، د کار لپاره جوړه کړې وه. ملي ارشيف په ۱۳۵۲ لمريز کال د محمد داود خان د جمهوريت په لومړيو کې د عامه کتابتون تر ادارې لاندې را منځته شو. په رسمي توگه د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د يوې ځانگړې فرهنگي ادارې په توگه په ۱۳۵۹ هجري کال پرانستل شو.

ملي ارشيف اوس د زرگونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو اثارو په لرلو سره له ملي او نړيوال اعتبار څخه برخمن او د ارشيفونو د نړيوالې مؤسسې د غړيتوب وياړ هم لري.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي، بیا دې دوه تنه زده کوونکي د لوست مفهوم بیان کړي.

۲ـ څو تنه زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ملي ارشیف څه اهمیت او ارزښت لري؟
- د ملي ارشیف د لا بډاینې لپاره باید څه وکړو؟
- په متن کې د یادو شخصیتونو نومونه واخلئ؟
- تاسو که د لرغونو توکو د ساتلو کومه بله ودانۍ لیدلې وي، نوم یې واخلئ؟

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپل منځ کې د ملي ارشیف د لیدلو په اړه خبرې وکړي.

په لاندې ډول:

- مرجانې خورې، ته په کوم ښوونځي کې زده کړه کوې؟
- درخانۍ خورې، زه د الایي لیسې زده کوونکې یم.
- په څوم ټولګي کې یې؟
- زه سږ کال یوولسم ټولګي ته بریالۍ شوم.
- لوستونه مو پیل شوي دي؟
- هو، دا دریمه اوونۍ ده چې لوست مو پیل شوی دی.
- دا بل هلك څوك دی؟
- دا زما کشر ورور دی.
- تاسو چېرته روان وئ؟
- درخانۍ خورې! زه له خپل ورور سره کابل ته ځم.
- خیر خو دی د څه لپاره؟
- هو، خورې خیر خیریت دی، غواړم چې ملي ارشیف وګورم.

- ملي ارشيف څه شی دی؟
- ولې خورې ته ملي ارشيف نه پېژنې! ملي ارشيف يوه ځانګړې اداره ده چې لرغوني خطي نسخې چاپي اثار او تاريخي سندونه پکې ساتل کېږي.
- دا اداره چېرته موقعيت لري؟
- د ملي ارشيف ودانۍ يا اداره د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع ده.
- ښه نو، په خير لاړه شې، خوګوره چې له ملي ارشيف نه د ليدنې په مهال لازم او اړين ياداشتونه له ځانه سره واخلې.
- د خدای په امان! دا کار به ضرور کوم.

٤ـ درې تنه زده کوونکي دې د تختې پر مخ لاندې لغات په جملو کې استعمال کړي:
(وياړ، اړين، مهال، پرانستل، پېلامه، اړوند، پوړ، ګوټ، چمتو، انځورونه)

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې د ملی ارشيف د ارزښت په اړه او بله ډله دې ددغې ادارې د جوړېدو تاريخ په اړه معلومات وليکي او د ډلې مشر دې د ټولګي په وړاندې بيان کړي.

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د لوستل شوي متن لنډ مفهوم بيان کړي.
٧ـ که کوم زده کوونکی د امکان په صورت کې کابل ته لاړ، له ملي ارشيف څخه دې ليدنه وکړي، د خپلو ليدنو رپوټ ترتيب او خپلو هم ټولګيوالو ته دې واوروي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په خپل کور او کلي کې د لرغونو قلمي اثارو او نورو پخوانيو سندونو د شته والي په اړه معلومات را غونډ او د بلې ورځې پښتو مضمون په ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

د وطن مینه

زموږ په وینودې تازه شي وچ بوستان د وطن
یوځل دې ځار په معشوقې شي عاشقان د وطن

چې ترقي د قام وطن د ځان زينت وګڼو
خوب د غفلت نه دې بيدارې شي زنان د وطن

نسلونه واړه اینده به محبان وي د قام
که په بيدارو پيو لوی شي فرزندان د وطن

خویندو د خدای لپاره پاځئ دادی وخت د همت
وګورئ ځومره دې قومونه محبان د وطن

ځای د تعليم دی ستا جولی ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطن

که په زېور د قومي عشق موږه سينګار جوړ که خپل
دا مې يقين دی نور به ونشي نقصان د وطن

د قوم وطن عزت زموږه د عزت معيار دی
د سر په بيه عزت اخلي شاه زلميان د وطن

د غافل قوم نوم و نښان په دنيا نه دی پاتې
تاريخ به هير نه کړي هيچيرې بهادران د وطن

ددې دنيا په مخ هغه خلک ژوندي دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژوندون شي جاودان د وطن

اخر ترڅو به بې خبر د قام له حال یو داسې
راځئ چې وکړو لږ د نورو نه پرسان د وطن

په کومه لار دې رسيدلې قافلې د وطن
چې موږ هم بوځو په هغه لا رکاروان د وطن

که د قران پاک په تعليم مو کړې سينې روښانه
وريځې د جهل به شي لرې له اسمان د وطن

((سیده بشری بیګم))

ښځې او ټولنه

کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده چې له مور، پلار او اولادونو څخه عبارت ده. همدا کورنۍ دي چې له مجموعې يې ټولنه جوړېږي. په ټولنې کې ښځې او نارينه دواړه شته. له يوه پرته د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارينه يو له بله سره داسې اوبدل شوي دي چې د يو له نشتوالي پرته بل نيمګړی دی. همدارنګه نارينه او ښځې لکه د يوه مرغه دوې وزرې دي، که يو مرغه په يو وزر الوتنه نشي کولای، يوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارينه او ښځوته يو شان اړتيا لري.

د ښځې له شتون پرته به يوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

لوی څښتن تعالی فرمایي چې ژباړه یې داسې ده: "ښځې ستاسو لباس او تاسو د هغوی لباس یاست" له پورته وینا څخه څرګندیږي چې ښځه او نارینه یو د بل جزء دی. همدا شان نارینه د ښځې او ښځه د نارینه عیب پټوي او حیا یې خوندي کوي. ویلای شو چې په ټولنه کې ښځې او نارینه یو له بل سره لازم او ملزوم وي. نارینه او ښځې دواړه د ټولنې د ترکیب او جوړښت دوه عناصر دي. که له دې عناصرو څخه یو کمیږي، نو د ټولنې جوړښت ګډوډیږي.

سپېڅلي دین اسلام دواړو ډلو ته په مینې او محبت امر کړی، له کرکې، نفرت، حسد او کینې څخه یې منعه کړي دي او هرې ډلې ته یې بېل بېل حقوق ورکړي او ټاکلي دي.

ښځې د ټولنې نیمایي برخه جوړوي، ارزښت یې له نارینه ووسره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري. وایي: ((ښځه په یوه لاس زانګو او په بل لاس جهان زنګوي.))

ښځه هغه موجود دی چې د ژوندانه په ټولو برخو کې له نارینه سره اوږه پر اوږه برخه لري. ښځه د کور ډیوه ده، ښځه د مینې او عاطفې جوهر دی، ښځه مور ده او مور د ټولنیزو چارو په ټولو اړخونو کې شریکه ده.

د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زیانونه ګاللي دي، ښځه کونډه شوې، ښځه بوره شوې، ښځه وراره شوې، ښځه بې پلاره شوې، که هر څه غم او کړاو په نارینه راغلی، ښځو تر هر چا دمخه او تر هر چا زیات هغه ګاللی دی، د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره ښځه نه ده تسلیم شوې، ښځو اتلولي ښودلې او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړی. پر هېواد د پردو د یرغل پر مهال د نارینه وو تر څنګ دریدلې، هغوی ته یې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس وړي. که نارینه ټپي شوی د هغه پالنه یې کړې، له هغوی سره یې ورځینو کارونو ته اوږه ورکړې او د دې تر څنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هڅه او هاند کړی دی.

زموږ د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو تر څنګ ښځو په

ټولو يادو برخو کې خپله ورتيا ښودلې او د تاريخ پاڼو کې يې نومونه په زرينو کرښو ليکل شوي دي.

د دې نوميالیو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني، رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الايي، غازي ادې، مېرمن عينو د مېوند اتله ملالۍ، ناهيد او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن د تاريخ په دې پړاو کې ښځو خپل غړونه پورته کړي او په ټولنې کې يې خپل دريځ پياوړی کړی. اوس ښځې کولای شي په کابينه کې ګډون وکړي او د وزارتونو په لوړو څوکيو عملاً کار وکړي. ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کانديد کړي او څوکۍ ترلاسه کړي. د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه ورونو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي. په ښوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړو زده کړو په موسسو کې زده کړه او يا تدريس وکړي. لنډه دا چې اوس ښځو ته په ټولنه کې د خپل مسؤوليت او دندو د پرمخ وړلو لپاره تر پخوا زياته زمينه برابره شوې ده.

د متن لنډيز:

تاسې په پورتني لوست کې ولوستل چې ښځې د ټولنې نيمايي برخه جوړوي او په ټولنيزو او اقتصادي چارو کې له نارينه وو سره برابره ونډه لري. نارينه او ښځې دواړه د ټولنې د ترکيب او جوړښت دوه اساسي توکي دي. کله چې له دې توکو څخه يو کمېږي نو ټولنه او ژوندون له منځه ځي. که موږ ټولنه يو الوتونکي وګڼو، نو نارينه او ښځينه به د دې الوتونکي دوه وزرونه وي کله چې دا دوه وزرونه سالم وي، نو الوتونکی په ډېره اسانۍ او ښه توګه سره الوتنه کولای شي. په همدې ډول د ټولنې په جوړښت، ترقۍ او پر مختګ کې هم نارينه او ښځينه دواړه يو شان رول لوبولی شي. د همدې دوو په ګډه همکارۍ، يو بل ته په درناوی د يوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې جوړېدل ممکن کېدای شي.

فعالیتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره پورتنی لوست د کتاب له مخې ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي.

۲ــ زده کوونکي دې لاندې جملې بشپړې کړي:

ښځې ستاسو (............) او تاسو د هغوی (...............) یاست.

ښځه د ټولنې .... برخه جوړوي.

ښځه او نارینه یو د بل لپاره د (   ) حیثیت لري.

د هر بریالي نارینه تر شا یوه (   ) شتون لري.

ښځه مور ده او (   ) د ټولنیزو چارو په ټولو اړخونو کې شریکه ده.

۳ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي په ټولنه کې د ښځې په ارزښت دې خبرې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې د متن ستونزمن لغات پرتخته ولیکي او نور زده کوونکي دې په وار سره د هر لغت د معنا په اړه خبرې وکړي.

٥ــ زده کوونکي دې د ټولګي د شمېر په پام کې نیولو سره په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ټولنې په جوړښت کې د ښځو په رول باندې لیکنه وکړي. د ډلې مشر دې د خپلې ډلې نظر ووایي.

٦ــ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د لوست لنډ مفهوم ووایي

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې په خپل ښار، کلي او چاپېریال کې د ښځو او نجونو په وړاندې د ناروا چلند کومه تر سترګو شوې بېلګه ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې نورو ته ولولي.

شاه حسين هوتک

زموږ ګران هېواد، د علم او ادب زانګو ده. ډېر پوهان، عالمان، ليکوال او شاعران يې په خپلې غېږ کې روزلي دي. ددې هېواد مشرانو او واکمنانو هم له علم او ادب سره مينه ښودلې او په دې توګه يې خپل نومونه ژوندي ساتلي دي. شاه حسين هوتک له دغو واکمنانو څخه يو و. هغه د عالمانو او ليکوالو درناوی کاوه، په درنه سترګه يې ورته کتل او په خپل دربار کې يې ځای ورکړی و. محمد هوتک د شاه حسين د دربار منشي و چې پخپله يو عالم، ليکوال او شاعر سړی تېر شوی. محمد هوتک د شاه حسين په امر (پټه خزانه) وليکله چې د يو شمېر پخوانيو پوهانو ليکوالو او شاعرانو د ژوند احوال او د اثارو بېلګې يې پکې راټولې کړې دي.

ايا تاسو تر اوسه د پټې خزانې نوم اورېدلی دی؟

د ملي مشر میرویس نیکه په زامنو کې د ده یو زوی میر حسین او یوه لور زینبه هم د پښتو ژبې تکړه شاعران وو.

میر حسین چې وروسته بیا په شاه حسین مشهور شو، په (۱۱۱٤هـ.ق.) کال د زابل په (سیوري) سیمه کې زېږېدلی دی. شاه حسین تر دولس کلنۍ پورې د وخت دودیز علوم لکه: فقه، تفسیر، منطق، بلاغت او ادبي فنون د هغه وخت له مشهور عالم ملا یار محمد هوتک څخه زده کړل. تر هغه وروسته مستقیماً د خپل ښاغلي پلار تر روزنې لاندې راغی. ولسي مشرتابه چلند او د هېواد د اداري چارو سمبالول یې له خپل پلار څخه زده کړل. څوارلس کلن و چې دپلار د مهربانۍ له سیوري څخه بې برخې شو. کله چې د ده مشر ورور شاه محمود هوتک په (۱۱۳۵هـ.ق.) کال د اصفهان د نیولو لپاره ایران ته لاړ، نو په کندهار کې یې شاه حسین پاچا کړ.

شاه حسین هوتک یو شاعر طبعیته او علم پالونکی پاچا و. په دربار کې یې عالمانو، ادیبانو او شاعرانو ډېر عزت او لوړ مقام درلود. له خلکو سره یې په مهربانۍ او زړه سوي چلند کاوه. له علم سره د شاه حسین مینه او ادبپالنه تر دې کچې وه چې په هره اوونۍ کې به یو وار په سلطنتي کتابتون کې یو علمي او ادبي مجلس او کله مشاعره جوړېده. هغې ته به یې د کندهار عالمان، مشهور ادیبان او شاعران بلل او هغه ورځ به یې په علمي او ادبي بحثونو او د شعرونو په اورېدلو تېروله. د (پټې خزانې) ارزښتمن کتاب د ده په امر ولیکل شو. همدارنګه د ده په امر کاتبان پېښور ته ولېږل شول چې د رحمان بابا له دیوان څخه څو نسخې را نقلې کړي او کندهار ته یې راوړي. کوم کارونه چې د هېواد د فرهنګي ودې په اړه د ده د حکومت په پېر کې شوي دي د زیاتې منني او یادونې وړ دي. شاه حسین هوتک پښتو او فارسي شعرونه ویلي دي. یو مرتب او بشپړ دیوان یې درلود. له عالمانه او شاعرانه شخصیت سره سره له پوځي او عسکري وړتیا څخه هم بې برخې نه و. د ده د سلطنت په موده کې وروسته نادر شاه افشار پر کندهار حمله وکړه. څه د پاسه یو نیم کال یې د نادرشاه لوی لښکر پرې نښود چې د کندهار ښار ته ننوزي. شاه حسین د مېړانې له امله نادري ځواکونو ونشول کړای په یو نیم کال کې د کندهار د ښار یوه کلا هم فتح کړي.

شاه حسین هوتک په کندهار کې تر پنځلس کلنې واکمنۍ وروسته د (۱۱٥۱) هجري

کال د برات میاشتې په لسمه په مازنداران کې وفات شو. د شاه حسین هوتک یو غزل چې محمد هوتک په پټه خزانه کې را اخیستې ده، دلته د ده د کلام د نمونې په ډول راوړو:

بېلتانه دې د غمو په چپاو چور کړم	په تیارو کې د هجران یې له تا دور کړم
بېلتانه دې هسې اوښکې را خیرې کړې	ستا د فکر په گـرداب کې تل عبور کړم
د فـراق پـرې مـې کـښېوت ومـرې ته	په جهان کې یې رسـوا لکه منصور کړم
پـه وصـال دې هـم نـاښـاد یمـه دلبرې	د بېلتون فکر په زړه کې ناصبور کړم
د باڼوغشی مـې وخـوړ پـه ځیگر کې	غـمـازانـو پـه غمزو غمزو مهجور کړم

خـلـق یـاد زمـا د عـشـق پـه لـېـونـو کـا
زه (حـسـیـن) محبت هـسـې مـشـهـور کړم

د متن لنډیز:

د میرویس نیکه په اولادونو کې شاه حسین هوتک او زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. شاه حسین هوتک د زوکړې کال (۱۱۱٤هـ.ق.) ښودل شوی دی. په دولس کلنۍ کې یې د وخت دودیز علوم د هغه وخت له مشهور عالم ملا یار محمد خان هوتک څخه زده کړل. له هغې وروسته د خپل پلار تر روزنې لاندې راغی. څوارلس کلن و چې له پلارني سیوري څخه بې برخې شو. کله چې یې ورور شاه محمود هوتک د اصفهان د نیولو لپاره ایران ته ولاړ، نو شاه حسین هوتک په کندهار کې پاتې شو. دی عادل او مدبر پاچا و. دربار ته یې عالمانو، شاعرانو او فضلاوو لار درلوده. کوم کارونه چې د هېواد د فرهنگي ودې په اړه د ده د واکمنۍ په دوران کې شوي دي، د زیاتې مننې او یادونې وړ دي. شاه حسین هوتک په پښتو او فارسي شعرونه ویلي دي. د شعر یو مرتب او بشپړ دیوان هم لري. د عالمانه او شاعرانه شخصیت تر څنګ له پوځي او عسکري مهارت څخه هم بې برخې نه و. پر کندهار د نادر افشار تر تاړاکونو پورې په کندهار کې پاچا و. له ښار څخه یې په مېړانې دفاع کوله. کله چې د نادر افشار ځواکونو کندهار ونیو، شاه حسین هوتک یې اثیر او مازندران ته ولېږه. په (۱۱۵۱هـ.ق.) کال کې مسموم او هلته مړ شو.

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- د میرویس نیکه په اولادونو کې څوک د پښتو ژبې شاعران وو؟
- د (پټې خزانې) ارزښتمن کتاب د چا په امر ولیکل شو؟
- شاه حسین هوتک د کوم مشهور عالم څخه زده کړې وکړې؟
- شاه حسین هوتک څو کلن و چې پلار يې مړ شو؟
- شاه حسین په کوم کال او چېرته زیږېدلی دی؟
- شاه حسین هوتک په کوم کال، چېرته مړ شو؟

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د شاه حسین هوتک د شخصیت په اړه دې خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې لاندې لغات معنا او په جملو کې استعمال کړي:

واکمن، لرغونی، اړوند، کچې، کتابتون، وده، بشپړ، ځواکونه، چور، پړی.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې پورته نظم په لوړ اواز او شعري لحن سره ووايي.

٥ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د منظوم متن اصلي مطلب دې نورو ټولګیوالو ته بیان کړي.

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د متن په اړه خبرې اترې سرته ورسوي.

٧ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، یو یو بیت دې په تخته ولیکي او د تشبیه طرفین دې پکې وښیي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د شاه حسین هوتک د ادبي شخصیت په اړه یوه مقاله ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ټولګیوالو ته واوروي.

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو ښځه جوړه شوې ده. هر یو یې پر خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې مېندې او پلرونه دي، هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتیا لري. پېغلې او ځوانان د عقل او متو زور لري. هغوی د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي.

که سم و روزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي، که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله یې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پرېښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د یوې ټولنې بنسټ ټینګولای شي؟

ځوانان او پېغلې د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي، څومره چې یې روزنه او تربیه رغنده او سالمه وي، څومره چې د ټولنې د خوا خوږۍ احساس ورسره وي، په هماغه اندازه به یې د ټولنې لپاره ارزښت او اهمیت زیات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نېکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په یوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپیره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت را ټیټوي. پېغلې او ځوانان ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري چې ټولنه سمې لارې ته رهبري کړي. په ټولنې کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له یو لړ ناوړه دودونو سره لاس او ګرېوان ده، پېغلې په بدو کې ورکول کېږي. پېغلې او ځوانان له خپلې خوښې پرته یو بل ته ودېږي. په ودونو او مړو کې ملا ماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. پېغلې او ځوانان باید له خپلو مشرانو سره کښېني او له هغوی سره ددې دودونو د منفي او ناوړه اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د یو کلي بڼه غوره کړې ده. د یوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په یوې لارې نه په یوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي.

د نشه يي توکو په کارونې کې یو شمېر ځوانان بې توپیره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونیسي او پرې نږدي چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

راځئ چې په ګډه د استاد ګل پاچا الفت د (نوي نسل) تر سرلیك لاندې نثر ولولو او خوند ترې واخلو:

"له ځمکې نه بخار پورته شو. له بخارنه وریځ پیدا شوه. له وریځې نه باران وورېده. له بارانه د پسرلي ګلونه پیدا شول. له ګلونونه خوشبویي پیدا شوه.

وګورئ! مور او لور یا پلار او زوی څومره فرق لري؟

هغه تفاوت چې د باران او ګلونو يا د ځمکې، اوبو او بوټو تر منځ وينئ، د يوه او بل نسل هغه تفاوت همدومره دی. که اولادونه مېندو غوندې وای، نو له غرونو څخه به لعلونه، نه پيدا کېده.

له دريابونو څخه به مرغلرې نه راوتلې. له ابشارنه به برېښنا نه راتله. د ړندو اولادونه به ړانده وو. له کڼو نه به کاڼه زېږېدل.

اوس پوه شوئ! چې نوی نسل او زوړ نسل يو رنګه نه وي.

که څوك خپل زوی ته زړه بوډۍ په نکاح اخلي يا خپله پېغله لور اتيا کلن بوډا ته ورکوي، ښه نه کوي. زړه تربيه او نوی نسل همدغسې وګڼئ"

د متن لنډيز:

پېغلې او ځوانان د يوې ټولنې په جوړښت کې ارزښتمن او مهم رول لري. په دې معنا، همدا پېغلې او ځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. دوی بايد سم وروزل شي، ارزښت او اهميت ورته په ګوته شي، خپل مسوولیتونه او دندې و پېژني او خپل راتلونکي ژوند کې دې جوړښت ته په ارادي ډول وګوري او خپل مسؤوليت دې سرته ورسوي.

پردې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د رامنځته کولو لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسؤوليت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه بيا به وخت تېروي او د لاس موښل به د ټولنې د جوړښت له شلېدو پرته بل څه لاس ته رانه وړي.

فعاليتونه

۱ــ درې تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي، په يوې ټولنې کې د ځوان نسل په رول دې خبرې وکړي.

۲ـ یو زده کوونکی دې متن په لوړ اواز ولولي نور زده کوونکي دې مطلب ته ځیر شي.

۳ـ یو تن زده کوونکي دې په وارسره د لوستل شوي متن لنډ مفهوم بیان کړي.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې په یوې ټولنه کې د مشرانو په رول باندې خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي، هره ډله دې له ځوان نسل او مشرانو څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه ولیکي او د ډلې استازی دې د نورو په وړاندې ولولي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- کورنۍ تربیه او روزنه د ځوانانو په ژوند څه اغېز لري؟
- د ټولنې په اړوند د یو ځوان مکلفیت به څه وي؟
- ایا یوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟
- د با مسؤولیته ځوان نسل درامنځته کولو لپاره باید څه وکړو؟
- دوه تنه زده کوونکي دې د (نوي نسل) نثر لنډ مفهوم نورو ته ووایي.
-

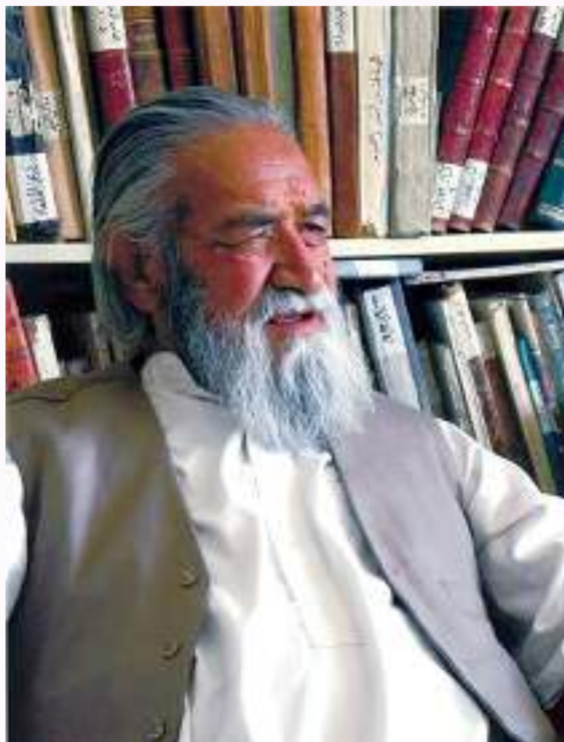
کورنۍ دنده

زده کوونکي دې ((د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې د ځوان نسل اغېز)) تر سرلیک لاندې یوه مقاله ولیکي چې تر لسو کرښو کمه نه وي او ټولګي ته دې راوړي.

هڅه دې وشي چې مقاله ادبي رنګ ولري.

زغم لویه زړور تیا ده.

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد

د پښتو ادبیاتو په معاصر تاریخ کې ځینې داسې نومیالۍ څېرې شته چې په خپلو نه ستړې کېدونکو هلو ځلو سره یې د هېواد د فرهنګ، ادبي او تاریخي ویاړونو د خوندي ساتلو او پیاوړي کولو په لاره کې له ویاړه ډک ګامونه پورته کړي دي. د دې څېرو یاد تلپاتې دی او په ژبه او ادب کې ځانګړی مقام لري. په دې لوست کې به د یو درانه لیکوال، شاعر، تاریخپوه او څېړونکي، د ژوند او کار په اړه معلومات درکړو.

ـ تاسې د پوهاند عبدالشکور رشاد نوم اورېدلی دی؟ د هغه په اړه څه معلومات لرئ؟

پوهاند عبدالشکور رشاد یو نومیالی لیکوال، پېژندل شوی نامتو عالم، څېړونکی، ادیب، تاریخ پېژندونکی او خوږ ژبې شاعر دی.

عبدالشکور رشاد د عبدالغفور خان زوی او پر (۱۳۰۰) لمریز کال په کندهار کې زېږېدلی دی. دی لا وړوکی و چې قرآن عظیم الشان او د وخت د دوديزو علومو یو شمېر کتابونه یې لوستي و، خو رسمي زده کړې یې په (۱۳۰۶) لمریز کال د ګنج په نامه د کندهار په یوه لومړني ښوونځي کې پیل کړې. د ښوونځي له فراغت وروسته په (۱۳۱۲) هجري کال د کندهار په مطبعه کې د پښتو مجلې د مصحح په توګه وټاکل شو او دا یې د لومړنۍ رسمي دندې پیل و. څرنګه چې استاد له تدریس سره زیاته مینه درلوده او هیله یې دا وه چې ښوونکی شي، نو د (۱۳۱٤) لمریز کال د لړم میاشتې په دولسمه نېټه د کندهار په دویم لمبر ښوونځي کې ښوونکی شو. دا وخت یې عمر ډېر کم و، نو ځکه د کوچني معلم په نوم مشهور شو. تر (۱۳۲۱) هجري کال پورې په احمدشاهي ښوونځي او د احمدشاه بابا په لېسه کې کله د ښوونکي او کله د سرښوونکي په توګه دنده ترسر کوله. په (۱۳۲۷) لمریز کال استاد د پوهې او لوړو زده کړو د تر لاسه کولو لپاره په خپل شخصي لګښت هند ته لاړ او تر ۱۳۳٤ لمریز کال پورې یې په هغه هېواد کې د ژبو، ادبي فنونو او تاریخي مسایلو په باب مطالعې او زده کړې وکړې. استاد په هند کې اووه کاله پاتې شو. په دې اووه کلنه موده کې یې پرله پسې څېړنو او مطالعې ته زور ورکړ او د هغه هېواد د تاریخ له مخې یې په هند کې د افغاني واکمنیو په حال ځان خبر کړ او په سلګونو پاڼو یې په دې موضوع لیکنې وکړې چې لودي پښتانه او سوري پښتانه تاریخي کتابونه یې د همدې سفر د څېړنو پایلې دي.

کله چې استاد له هندوستان څخه بېرته هېواد ته راستون شو، د هغې مینې له امله چې له علمي څېړنیزو چارو سره یې لرله پښتو ټولنې (پښتو اکاډمۍ) ته مراجعه وکړه او ددغې ټولنې مسلکي غړی او مرستیال شو. استاد په همدغه وخت کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځي کې تدریس هم کاوه. اروابناد رشاد د علمي وړتیا پر بنسټ په ۱۳٤۱ هجري کال کې د لیننګراد په پوهنتون کې د پښتو څوکۍ د استاد په توګه کار کړی

دی. استاد په دې موده کې د تدریس تر څنګه علمي څېړنې هم کولې. هېواد ته له راستنېدو وروسته د ۱۳۴۳ لمریز کال د تلې په میاشت کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځي کې د استاد په توګه ومنل شو. فاضل استاد علامه رشاد پر پښتو سربېره په دري، عربي، انګلیسي، روسي، اردو، جاپاني ژبو باندې هم پوهېده. اروابناد رشاد د خپل ژوند په اوږده بهیر کې په پښتو او دري ژبه یو شمېر اثار او مقالې لیکلي او خپرې کړې دي. هغه په بېلا بېلو علمي موضوعاتو، لکه: ژبپوهنه، ادبیاتو تاریخ، هنري نثر، ادبی فنون، غوره اشعار او نورو کې په لس ګونو کتابونه او په شلګونو ټوکه څېړنیز قلمي اثار لیکلي دي.

ځینې یې دادي:

لودي پښتانه، سوري پښتانه، د څمکنو میا عمر، د پاني پت قهرمان، د خیرالبیان لغتونه، د پټې خزانې فرهنګ، د احمد شاه بابا د دیوان غوره چاڼ، لس مقالې او نور... .

نا چاپ اثار: زیات شمېر نور اثار یې تر اوسه نه دي چاپ شوي چې مهم یې: لودي پښتانه دویم ټوک، سوري پښتانه دویم ټوک، ملي قهرمان، غازي اکبر خان، سردار محمد داود خان شهید، اعلیحضرت امان الله شاه غازي، د کارنامو مېرمنې دي.

اروابناد رشاد د (۷۰) کلنو علمي، څېړنیز او فرهنګي خدمتونو له تر سره کولو وروسته، د ۱۳۸۳ لمریز کال د لیندۍ میاشتې په یوولسمه د (۸۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې.

جنازه یې په ډېر درنښت د کندهار پوهنتون په انګړ کې خاورو ته وسپارل شوه.

د استاد لاندې شعر ولولئ او پند ترې واخلئ:

د مجنون ژوندون به څه وي چې لیلا مري
څه په کار دی تش کالبد چې زړه د چا مري
زړه ډېوه ده دا د خټو په قالب کې
خدای و مه کړه چې به دا ډېوه د چا مري
چې مرغه لاړ شي قفس د ماتېدو دی
که به زړه مري تش ګوګل دې لا پخوا مري
هېڅ ممکن نه دی پایښت د هغه پېړي (بدن)
زړه چې مري کالبوت مجبور دی خامخا مري
(حریت) د هر ملت د بدن زړه دی
که دا نه وي، هم ملت مري هم بقا مري
(پوهاند عبدالشکور رشاد)

د پوهاند عبدالشکور رشاد د هنري نثر دا لاندې بېلګه هم وګورئ او مفهوم ته یې ځیر شئ.

جبار غازي

زموږ کور د کندهار د احمد شاهي ښار د بابړو په کوڅه کې و، د کوڅې په خوله کې لومړی دوکان د علي مامدکاکو و. تازه مېوې به یې خرخولې. ور پسې دوکان د غازي و.
غازي شکرې، لوزونه، کولچې او شابړي خرخولې، کله کله به یې بادامي نکل او خمیرصندل هم راوړي و. زموږ د کور کوچنیانو ته به مشرانو هر سهار دوې دوې ایکی ورکولې، ایکی پارسیوانانو پیسه بلله او د کابلی روپی شپېتمه برخه ارزښت یې درلود.
موږ به ځاښت مهال د غازي دوکان ته تلو او په دغو ایکیو به مو شکرې او لوزونه را نیول.
ښه مې په یاد دي په دغو خوږو کې یو ډول شکرې وې چې ژبی به مو بللې او په ځټلو ځټلو به خوند ځنې اخیسته کېده.

یوه ورځ چې زه د شکریو د رانیولو لپاره د کوڅې خولې ته ولاړم، که ګورم د علي ماماکاکو د دوکان مخې ته ګڼه ګوڼه جوړه ده، خلك را ټول دي او د ګڼې ګوڼې مرکز ته د رسېدلو لپاره زوروونه وهي. زما څخه د غازي دوکان ته د رسېدلو هڅه پاته شوه، د علی مامد کاکو د دوکان د ګڼې ګوڼې د معلومولو په تلاش کې شوم. زه دغه وخت څلورکلن هلك وم. د خلکو د پښو تر منځو مې په ډېر زحمت ځان د ګڼې ګوڼې مرکز ته ورساوه. که ګورم هلته یو سپین ږیری سړی د علي مامد کاکو د دوکان مخې ته د غوړیو پر یو تش ټیم ناست دی. خلك يې په ډېر ادب لاسونه مچوي، دعاوې ځنې غواړي. دی هم چاته دعا ورکوي، چاته چتې ورکوي، یعنې پر اوږو يې په سپکه څپېړه ټپوي.

عجبه داده چې دغه پر خلکو ګران سړي کمیس نه و اغوستی پر لڅ ځان يې صدرۍ اغوستې وه، بر بنډ موټان او په وېښتو پټ ځیګر یې ښکارېدل، ما تر دغه وخته پورې داسې څوك نه و لیدلی چې پر لوڅ ځان دې يې صدرۍ اغوستې وي.

زه هیښ پیښ تللی وم او په خورا حیرت مې بې کمیسه سپین ږیري ته کتل.

د بې کمیسه سپین ږیري د لاس مچولو مسابقه اوږده شوه. ما له ګڼې ګوڼې څخه د راوتلو هڅه پیل کړه، خو له ګڼه ګوڼې راوتل را ته ګران و. علي مامد کاکو زما په ترهورتیا پوه شو. په غېږ کې يې را واخیستلم او تر ګڼې ګوڼې را وایستلم. تر ګڼې ګوڼې چې را ووتلو، علي مامد کاکو زه له غېږې کښته کړم. ما علی مامد کاکو وپوښتېده: دا څوك دی؟ علی مامد کاکو را ته وویل:

دا جبار غازي دی. د میوند درنې غزا (د برات اووه لسمه کال ۱۲۹۷ هجري قمري) را هیسې دی کمیس نه اغوندي، دغه وخت د مېوند د درنې غزا شپېرڅلویښت کاله تېر شوي و.

ما علی مامد کاکو ته په خورا مهربانۍ وویل: ولې نو کمیس نه اغوندي؟

علی مامد کاکو را ته وویل:

ده د مېوند په درنه غزا کې یو بدمرغه انګریز سپاهي را ځملولی و، غوښته يې چې د هغه په وینو د جنګ ډاګ سور کړي، بل انګریز سپاهي جبار غازي تر لمنه ونیوه او په داسې زور يې کش کړ چې د غازي له منګولو يې ځملولی ښکار خوشې شو او په منډه يې ځان د

غازي له توري بچ کړ. خشمېدلی غازي چې پر خلاصونکي انګریز سپاهي مخ راوګرځاوه، هغه ځان د غازي د توري له زده (وهلو) ژغورلی و. خشمېدلي غازي ګرېوان تر لمنې څېرې کړ، لستوڼي یې وشکول، کمیس چې یې وغورځاوه ویل یې: بیا دې په خدای که واغوندم، ته بدمرغه که نه وای انګرېز کافر به مې ولې له لاسه ووت.

ما علي مامد کاکو ته وویل: خلك یې لاسونه ولې ورمچوي او دعاوې ځنګه ځنې غواړي؟

علي مامد کاکو را ته وویل: دا خو غازي دی، د خدای په لاره کې سر ورکولو ته حاضر شوی و. خدای ﷻ خو د دغسې سرتېرو توریالیو نازونه اخلي. د ده خواست نه ردوي، ځکه نو خلك د تبرك لپاره د ده لاسونه مچوي او د ده په روی له خدایه مرادونه غواړي.

له دې صحنې درې شپېته کاله تېر شوي و چې افغانو غازیانو د خدای ﷻ په فضل سره، سره پوځونه مات کړل او خونخواره مهاجمین یې په ژېړ مخ د افغانستان له خاورې وایستل.

د متن لنډیز:

پوهاند عبدالشکور رشاد د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې یو نومیالی ادیب، مشهور لیکوال او خوږ ژبی شاعر دی.

د ژبې، ادب، تاریخ په بېلا بېلو موضوعاتو کې یې په لسګونو کتابونه لیکلي دي چې ځینې یې چاپ او ځینې یې ناچاپ او په قلمي ډول موجود دي او د پښتو بڼ پرې ښکلی دی.

استاد د خپل عمر په اوږدو کې د پښتو ژبې او ادب او د خپل هېواد د خدمت لپاره په سوونو شاګردان روزلي دي او د ټولو پوهو افغانانو په تېره ځوانانو ته یې د یو ژوندي کتابتون مثال درلوده.

پوهاند رشاد د عمر تر پایه پورې خپل هېواد، خپلې ژبې او خپلو خلکو ته رښتینی خدمتګار پاتې شوی. په اوو ژبو پوهېده، لوستل او لیکل یې پرې کولای شول.

ده د خپل ژوند په اوږده بهیر کې په لس ګونو ټوکه ډېر ارزښتمن څېړنیز اثار او په

پنځه ګونو ټوکه غوره اشعار او شل ګونه ټوکه څېړنيز قلمي اثار په پښتو او دري ژبه افغان ولس ته په ميراث پرې ينښي دي.
په ۱۳۸۳ لمريز کال د (۸۳) کالو په عمر يې له دې فاني نړۍ څخه سترګې پټې کړې.
جنازه يې له کابل څخه کندهار ته ولېږدول شوه او د کندهار پوهنتون په انګړ کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شوه.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بيا دې په وار سره يو يو زده کوونکی د ټولګي مخې ته راشي، د پوهاند رشاد د ژوند او اثارو په اړه دې نورو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي.

۲ـ دوه دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د موضوع په اړه دې يو له بله سره خبرې وکړي، بېلګه:

اجمل: اتله! ته د استاد رشاد شاګرد يې؟

اتل: هو! زه د پوهنځی په لومړي ټولګي کې د رشاد صاحب شاګرد وم.

اجمل: تاسو ته يې د کوم مضمون تدريس کاوه؟

اتل: رشاد صاحب موږ ته د ژبپوهنې مضمون درس راکاوه.

اجمل: تا د استاد عبدالشکور رشاد ليکنې لوستي دي؟

اتل: هو! ما د هغه دوه مقالې په کابل مجله کې لوستې دي.

اجمل: د استاد چاپ شوي کتابونه درمعلوم دي؟

اتل: هو! هغه څو چاپ شوی اثار لري، ما يې د پټې خزانې فرهنګ په نامه اثر لوستی دی.

اجمل: اورېدلي مې دي چې د استاد ډېرې ژبې زده وې.

اتل: استاد رشاد سربېره په پښتو ژبه، پر عربي، فارسي، اردو، روسی، سانسکريټ او

جاپاني هم پوهېده.

اجمل: د استاد چاپ شوي اثار په کومو ژبو دي؟

اتل: استاد رشاد په پښتو او دري ژبو چاپ شوي اثار لري.

۳ـ دوه تنه زده کوونکی دې په وار سره د (حریت) تر سرلیک لاندې شعر لنډ مفهوم بیان کړي.

٤ـ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي، هرې ډلې ته دې دنده ورکړل شي چې په متن کې ځانګړي نومونه، جنس نومونه، عام نومونه او جمعیت نومونه سره بېل کړي او د ډلې مشران دې د ټولګي په وړاندې د خپل ګروپ نظر وړاندې کړي.

٥ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو معنا پیدا او د تختې پر مخ دې په جملو کې وکاروي:

ستونزه، ډیوه، پېرې، حریت، بنسټ، بهیر، لورېینه، چمتو، څېړنیز، نړۍ، صدرۍ، ایکی، ګنه ګونه، هیښ پیښ.

٦ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره نظم په لوړ اواز ووایي.

٧ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- پوهاند رشاد د پښتو ادبیاتو د کومې دورې په لیکوالو کې راځي؟
- استاد ولې په کوچني معلم سره یادېده؟
- د استاد د درې چاپ او درې نا چاپ اثارو نومونه واخلئ؟
- د استاد رشاد جنازه چېرته خاورو ته وسپارل شوه؟

٨ـ دوه تنه زده کوونکي دې د استاد رشاد په چاپ شوو اثارو خبرې وکړي.

٩ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې د جبار غازي نثر لنډ مفهوم بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د استاد رشاد د (حریت) تر سر لیک لاندې شعر ولولي، لنډ مفهوم دې یې ولیکي او په بله ورځ دې ټولګیوالو ته ووایي.

کیسه

کیسه د انسان له پیدایښت نه تر نن پورې د انساني ژوند یو اړین توک ګرځېدلی دی. ډېرې داسې ریښتینې او جوړې شوې کیسې شته چې روزنیز، اخلاقي او معلوماتي مفاهیم پکې نغښتي وي. اورېدل او لوستل یې اورېدونکو او لوستونکو ته روزنیزې ښېګڼې لري. د ژوندانه، اخلاقو، کړو وړو او عاداتو په سمون کې ډېره مرسته کوي. ځینې کیسې داسې وي چې په یوه ولس او یا یوې ټولنې پورې اړوندې وي، خو ځینې نورې بیا په ټولو ولسونو او بېلا بېلو ټولنو کې شریکې وي. کیسه که په یوه ولس پورې اړه ولري یا ډېرو پورې، خو له اخلاقي ښېګڼو څخه یې ټول ولسونه په خپل ژوندانه کې ګټه اخستلای شي.

په دې لوست کې به یوه روزنیزه کیسه ولولئ:

تاسو د خپلو مشرانو له خولې څخه کومه کیسه اورېدلې؟

يوه عالم د يوه پاچا په وړاندې خبرې کولې، ناګهانه يې د خبرو په منځ کې وويل: (په هندوستان کې يوه ونه ده، که مېوه يې څوک وخوري، نو سړی نه زړېږي او نه مري.) پاچا چې دا خبره واورېدله، نو پر هغه ونې مين شو. سودا واخيست چې دا به څه رنګه پيدا شي، خو له هغه عالم نه يې پوښتنه نه کوله چې دا ونه به چېرته او څنګه وي. پاچا خپل باوري سړی هندوستان ته ولېږه او ډېر مال يې ورته ورکړ. ورته ويې ويل: دا پېسې له ځانه سره واخله، دا دولت لګوه او نورې به هم درولېږم. تر هغه مه راځه چې ددغې ونې مېوه دې نه وي راوړې. سړی روان شو. هندوستان ته ورسېده. له هر چا به يې پوښتنه کوله، هغه ونه په کوم ځای کې ده چې سړی يې مېوه وخوري، نو بيا همېشه ژوندی وي او نه زړېږي؟ خلکو به د دې خبرو په اورېدو خندل، چا به ورپورې ټوکې کولې، چا به ويل دا لېونی شوی دی. چا به ويل موږ ته معلومه نه ده. ځينو فکر کاوه کېدای شي دا ونه چېرته وي، ځکه چې دا سړی ور پسې ګرځي. يو شمېر به ويل که وي، نو په پلاني ځنګل کې به وي. بل ځای مو ګومان نه کېږي. چا به ويل پلاني ځنګل کې يوه لويه ونه ده چې څوک يې چا ته نه ښکارېږي او بېخ يې هم نه معلومېږي او مېوه يې هم چا له په لاس نه ورځي. که چېرې هغه وي نو شک نشته. هر چا به ورپورې مسخرې کولې. دی غريب به په ځنګلونو، غرونو، مېرو او دښتو کې ګرځېده. په پای کې تر ډېرو پوښتنو، ګروېږونو نهيلی راستون شو. ډېر خپه او پاچا ته د عذر د وړاندې کولو فکر يې کاوه.

په يو ځای کې يې شپه شوه. هلته يې د يو سړي له خولې و اورېدل چې زموږ په دې کلي کې لوی عالم او ډېر ښه سړی دی. نوموړي په زړه کې وويل، ور به شم که څه دعا راته وکړي. سمدلاسه پاڅېد، هغه عالم ته ورغی، ورته ويې ويل: "صاحبه، دعا را ته وکړه چې ايمان مې خدای ﷻ سلامت کړي او په خير سره وطن ته ورسېږم." هغه دعا ورته وکړه او بيا يې ترې پوښتنه وکړه: "چېرته تللی وې؟" قاصد ورته ټوله کيسه وکړه. عالم له اورېدو وروسته ورته وويل: ((تاسو د هغه خپل پاچا په خبره نه ياست پوه شوي. هغه ونه د علم ونه ده. يعنې څوک چې د علم مېوه وخوري، نو تل ژوندی وي. د تلپاتې ژوند معنا دا ده چې خدای ﷻ

وپېژني. نېکي بدي ورته معلومه شي، نېک عمل وکړي او له بدی نه ځان وساتي. کتابونه ولیکي، زده کوونکي وروزي. که دا سړی مړ هم شي هېڅ غم یې نشته، ځکه هلته یې روح ژوندی او دلته یې نوم ژوندی وي او ثواب یې داسې کېږي، لکه یو ژوندی سړی چې نېکي کوي او ثواب یې کېږي.)) سړي ورته وویل: ((صاحبه موږ هم دومره پوهېږو. نادانان نه یو. که چېرې هغه د علم نوم یاد کړی وای، موږ به پوه شوي وو چې هدف یې علم دی. هغه د ټولو خلکو په وړاندې ونه یاده کړه. په دې خو هر څوک پوهېږي چې علم د یو شیز نوم دی او ونه د بل شیز.)) هغه عالم وویل: ته بیا پوه نه شوې. مثال به درته ووایم. یو سړی وي، د چا پلار وي او د چا زوی، د چا لسمی وي او د چا نیکه، د چا خورې وي او د چا ماما، د چا تره وي او د چا وراره، د چا تروږزی وي او د چا تربور، د چا ورور وي او د چا اشنا، د چا دښمن وي او د چا دوست. ته ګوره همدغه یو سړی دی او له دې نومونو څخه هر نوم چې په خپل ځای کې ورته څوک وایي، ویلی شي. سړي وویل: بېشکه. هغه عالم وویل داسې علم ته هم دواړه نومونه ویلای شي، که دې خوښه وي نو ورته علم وایه او که نه د ژوندانه ونه ورته وایه. دواړه نومونه یو شی دي، هېڅ توپیر پکې نشته.

سړي چې دا خبرې واورېدې د زړه تسلي یې وشوه. له عالم نه یې رخصت واخیست او د خپل کور په لور روان شو. ښار ته له رسېدو وروسته د پاچا دربار ته ورغی. پاچا ترې پوښتنه وکړه، ووایه مېوه دې وموندله او که نه؟

سړي ورته له سره کیسه شروع کړه. خپل ربړېدل او په ملکونو او په غرونو او په بیابانونو ګرځېدل او د خلکو مسخرې یې ورته ټولې بیان کړې. پاچا ډېر خفه شو. ویې ویل ستا خواري بې ګټې شوه او زما مطلب پوره نشو. سړي ورته د هغه عالم خبره پوره واوروله. پاچا د هغې په اورېدو ډېر خوشحال شو. سړي ته یې د هغه د ستونزمن سفر په وړاندې دوه برابره دولت ورکړ. پاچا خپل پاتې عمر د علم او د عالمانو په ساتنه او پالنه کې تېر کړ.

ویې ویل: ((واړه او لویان ټول دې زده کړه وکړي او علم دې حاصل کړي.))

د متن لنډيز

پورته کيسه د علم او د پوهې د ارزښت په اړه ده. په کيسه کې له يادې ونې څخه موخه علم او پوهه ده.

علم نه زړېږي او تل تر تله وي. که يو عالم له ژونده سترگې پټې کړي، بيا هم د خپل علم له امله يادېږي، نوم او ياد يې د خلکو په ذهنونو او ژبو کې گرځي. دغسې عالمان او پوهان د خپل علم له برکته تر پېړيو، پېړيو پورې ژوندي وي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د کيسې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د کيسې لنډ مفهوم نورو ټولگيوالو ته ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې د بلې ډلې په وړاندې د کيسې ويلو سيالي وکړي.

٤ـ څو تنه زده کوونکي دې د کيسې لنډيز په خپلو خبرو کې د ټولگي په وړاندې بيان کړي.

۵ـ څلور جوړې زده کوونکي دې په وار سره د ټولگي مخې ته راشي، خپل ځان دې د پوښتنو په ترځ کې يو بل ته وروپېژني.

بېلگه:

- زه د يوولسم ټولگي زده کوونکی يم.
- د دې ټولگي ټول مضمونونه مې لوستي دي
- الجبر او مثلثاتو مضمونونه مې د ټولگی نه بهر په شخصي کورسونو کې هم تعقيب کړي دي.

• غواړم چې د دولسم ټولګي له فراغت نه وروسته د کانکور ازموینه ورکړم او طب پوهنځي ته بریالی شم.
• تاسو په کوم ټولګي کې زده کړه کوئ؟
• په شخصي کورسونو کې مو داخله کړې؟
• له ښوونځي څخه له فراغت وروسته څه تصمیم لرې؟

۶ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:
• پاچا سړی په څه شي پسې لېږلی و؟
• چېرته یې لېږلی و؟
• سړی ولې په ځنګلونو او بېدیاوو ګرځېده؟
• پاچا د سړي له خبرونه وروسته څه پرېکړه وکړه؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د مور، پلار یا کوم بل مشر له خولې یوه کیسه په خپلو کتابچو کې ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې په ټولګي کې ووایي.

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ویل چې په دریاب کې ګوهر نشته

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او پند دې ترې واخلي:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دغه غيرتي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
مه وژنئ د شپو په تبغ، روڼ د مستقبل څراغ
سترې فريادي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چيغې د مظلوم يتيم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زمور ننګي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دا د وچکالۍ ګلان، نور نو اوبيدل غواړي
تږی د سپرلي وطن پرېږدئ چې لړ وخاندي
(اسحق ننګيال)

کتاب او کتابتون

د ذهني ودې، پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره کتاب تر ټولو غوره او اغېزناکه وسیله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بیا تر ټولو ښه ځای کتابتون دی. زموږ په هېواد کې چې عصري تکنالوژي (کمپیوټر او انټرنېټ) دود نه و، نو هر چا به د خپلو معلوماتو د زیاتولو لپاره کتابتونونو ته مخه کوله او د اړوندې موضوع په اړه به یې خپل معلومات بشپړول. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات درکوو.

کتاب څنګه منځته راغی او څېرته ساتل کېږي؟

په لرغونو زمانو کې کتاب نه و. پلرونو به خپلو ماشومانو او اولادونو ته هغه کیسې کولې چې په یاد به یې وې. کله به چې دا ماشومان لوی او پلرونه شول هغوی به بیا خپلو ماشومانو ته دا کیسې کولې، په پایله کې به دا کیسې له یوه نسل څخه بل ته پاتې کېدې.

څرنګه چې دا کیسې ډېرې زیاتې وې، نو په یاد پاتې کېدل یې د انسانانو لپاره ناممکن و او ځینې به هېرېدلې هم.

انسانانو یو څه ته اړتیا درلوده چې د دې کیسو په ساتلو کې ورسره مرسته وکړي. ځینو خلکو به کیسې په یوه لرګي باندې د یوې علامې په توګه نښاني کولې او ځینو به په تارونو باندې رنګه رنګه غوټې جوړولې چې د یوې ځانګړې کیسې نمایندګي به یې کوله.

کله چې لیکل او لوستل را منځته شول، نو د کیسو ساتنه خلکو ته اسانه شوه. په هغه وخت کې کومه اله چې د هغې په واسطه به یې یو شی لیکه، یو ډول لرګی و چې تېره څوکه یې درلوده او د هغه په وسیله به یې په یوه نرمه خټه باندې نښه او یا رسم کاوه او بیا به یې دا خټه په داش کې پخوله چې تر ډېره پاتې شي، دا د کتاب په شکل نه، بلکې د یوې خښتې شکل یې درلود او دا کار په حقیقت کې د کتاب د منځته راتلو پیل وه.

ځینو خلکو به خپلې کیسې د ونو پر پوستکو او یا پاڼو باندې لیکلې، خو دا دوامداره نه وې. کله چې به وچې شوې ماتېدې به، خو د پاپیروس د ونې پوستکي نسبتاً زیات دوام درلود.

تقریباً پنځه زره کاله پخوا د مصر خلکو د پاپیروس له ونې څخه یو ډول کاغذ جوړاوه او تر هغې وروسته بیا د حېواناتو پر پوستکو باندې لیکل پیل شول. ځینې نورو تصویرونه همورباندې زیات کړل. په همدې ډول زړه وړونکي کتابونه یې ترې جوړکړل. ځینو خلکو چې کیسې به یې لوستلای نه شوې د کتاب د تصویر له لیدلو څخه به ډېر خوشحالېدل. په هغه وخت کې کتابونه ډېر لږ وو او یوازې شتمنو خلکو کتابونه اخیستلای شول او بس. کله چې د چاپ ماشین په جرمني او کاغذ په چین کې جوړ شو، د کتاب جوړولو کار ډېر اسانه شو. نن د کتابونو د چاپېدو د زیات پر مختګ له کبله په میلونونو انسانان له کتاب څخه ګټه اخلي. کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملګری دی. له کتاب سره ملتیا او ملګرتیا موږ د عادي وګړو له چاپېریال څخه د ډېرو لوړو افکارو

او تصوراتو نړۍ ته بيا يي. له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملگري کوي او د هغوی له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کتاب د يوې هنداري په څېر دی. ښه او بد پکې بې له تېروتنې پخپل رنگ برېښي. زموږ کړه وړه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخه ليک راته بيانوي. د هغوی سرښندنې، علمي او ادبی غورځنگونه، بېلا بېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترگو په وړاندې انځوروي چې موږ يې د خپل ژوند سر مشق وگرځوو او د عبرت درس ترينه واخلو. هغه ځای چې کتابونه پکې د مطالعې لپاره په ترتيب سره ايښودل شوي وي، کتابتون نومېږي. په کتابتون کې د هر مسلک اړوند کتابونه په جلا جلا الماريو کې ځای پر ځای شوي وي.

کله چې موږ کتابتون ته ننوځو، هلته په ښکاره يو څو الماری وينو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي. نوره چوپه چوپتيا خپره وي او هېڅ غږ پکې نه اورېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلئ او پاڼې يې واړوئ، هماغه غلی کتاب په خبرو پيل کوي. په حېرانونکې چټکتيا سره مو ترې لرې لرې واټن پورې بيايي.

((پترارک)) يو نوميالی ايټالوي پوه د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاينه کې وايي:

((زه يوه ډله ملگري او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغوی سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نوميالي دي چې پېړۍ او زمان پکې خوندي دی. دغو دوستانو ډېر لرې واټنونه وهلي او زما تر کوره رارسېدلي دي. دوی زما په زړه او سترگو کې ځای نيولی دی. هر وخت چې وغواړم، د هغو ليدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځانه سره يې بيايم. دومره خوږ ژبي دي چې ځوک يې په خبرونه مړېږي. د ژوند پټ رازونه راته څرگندوي، د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه راښيي. په دې مې پوهوي چې څرنگه ژوند وکړم. چې خواشينی شم په خوږو او مالگينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښوي مې. د نېکمرغۍ لارې راښيي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لارښوونې له ما څخه نه سپموي. دا چې زما دا ملگري او دوستان ماته څومره گټې رارسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.))

د کتاب، مطالعې او کتابتون له دې دومره ښېگڼو او گټو سره سره بايد دې ته مو پام وي چې د

کتابونو په مطالعه او ستاینه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کاروا‌خلو، کله چې غواړو د مطالعې په وسیله خپله معلوماتي پانګه زیاته او ذهني څواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، ګټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم ګام کې باید د مطالعې او لوستلو پرمهال خپل جسمي څواک ته هم پوره پاملرنه وکړو، هسې نه چې په دې برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازې زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډیز:

په تېرو زمانو کې چې کتاب نه و، لویانو به خپلو ماشومانو ته هغه کیسې کولې چې په یاد به یې وې.

د کیسو زیاتوالی او په یاد کې د هغو ساتل انسانان دې ته اړباسي، داسې وسیلې لاسته راوړي چې یاد شوي شیان، پېښې او کیسې د هغې په واسطه ثبت او له هېرېدلو څخه وژغوري. په پایله کې د کاغذ اختراع، د چاپ ماشین او کتاب منځ ته راغی. اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډېر دي، خلك په اسانی سره کولای شي چې لاس ته یې راوړي او ترې استفاده وکړي. کتاب د هر چا لپاره تر هر څه غوره ملګری دی، هر وخت د استفادې او خدمت لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېرې ګټې لري. باید د مطالعې لپاره غوره او ګټور کتابونه انتخاب کړو.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ اواز ولولي نور دې غوږ ونیسي د لوست مفهوم او دکلمو سم تلفظ ته دې ځیر شي.

۲ـ دوه دوه تنه زده کوونکي دې د لوستل شوي متن اساسي مفهوم په لنډ ډول بیان کړي.

۳_ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د کتاب او کتابتون د ارزښت په اړه دې خبرې وکړي.

٤_ زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي، هره ډله دې د کتاب او کتابتون د ارزښت په اړه خپل نظریات ولیکي، بیا دې د ډلې استازی د خپلې ډلې نظریات د ټولګي په وړاندې ووایي.

٥_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- د چاپ ماشین لومړی په کوم هېواد کې جوړ شو؟
- کاغذ څنګه او چېرته جوړ شو؟
- کله چې کتاب نه و، خلکو به کیسې نورو ته څنګه انتقالولې؟
- څنګه کولای شو خپله پوهه او معلومات زیات کړو
- کتابتون ته څه اړتیا لرو؟
- د کتابونو د خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره ګڼئ؟

٦_ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې د لوست لنډ مفهوم ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کتاب د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او خپلې نظریې او تجربې دې پکې بیان کړي.

> نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شیانو څخه یو ولري:
> یا ښه او غوره کتابونه یا داسې دوستان او ملګري چې کتابونه لري.
> (ویکتور هوګو)

لاندې کیسه ولولئ اوځانونه پرې پوه کړئ:

یو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ایمانداری یې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به یې ورسره کوله.

یوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې یې له سرو زرو یوه ډکه کټوه وموندله او قاضي ته یې راوړه. ورته ویې وویل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کټوه مې ستا په پټي کې وموندله. قاضي ډېر زیات خوشحاله شو او مزدوري یې ورزیاته کړه. هر وخت یې مرستې ورسره کولې.

څه موده ورسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له یوه او بل سره به گرځېده. د خدایﷻ کړه وو، له غلو او بد کارو سره ملگری شو. یوه ورځ یې د یوې ښځې غوږوالی پټې کړې. خلکو هغه ونیو او د غلا په تور یې محمکې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل یې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور ولید، نو ډېر خپه شو. له ځان سره یې وویل دا خو ډېر نیک سړی و. د یو بل چا په تور به یې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زر به یې پټ کړي وو.

قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتیا څرگند شي. هغه هم ورته رښتیا وویل او خپل جرم یې ومانه. قاضي ورته وویل: ((زما په ځمکه کې دې ددې غوږوالیو سل هومره سره زر وموندل، خو بې خیانته دې راکړل. اوس دې دا ناڅیزه غوږوالی پټې کړې دي. ولې؟))

مزدور ورته وویل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بد کارونه کول. اوس له وزگارو او بدکارانو سره مل یم، ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم.))

له پورته کیسې څخه مو دا نتیجه واخیسته چې هیڅ وخت باید له بدکارانو او وزگارو خلکو سره ناسته پاسته ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، باید د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

لـــه بـــدانـــو ســـره مـــه کـښـېـنـه هــوښـیـــاره
بـــــدان تـــا بـــاســـي لـــه ژونــــــده لـــه روزگــــــاره
څـــو دي تـــــوان وي لـــه بـــدانـــو لـــېـرې گـرځـه
چـــې بـــد گـــرځـــې، بـــد پـــه پـــرځـــې بـــد کــــــرداره

بشري حقونه

انسانان په ټولنه کې یو لړ حقونه لري. البته ځینې دا حقونه د بشر له خلقت راهیسې تل موجود وو او طبیعي حقونه بلل کېږي، خو د ژوند په بهیر کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل چې دا د دوی ځانګړي حقونه دي. دغه راز انسانان په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفیتونه هم لري چې هغوته باید درناوي وکړي. نن سبا ټولې پر مختللې ټولنې او هېوادونه زیار باسي چې بشري حقونه خوندي او په هېڅ ډول ورځخه څوک بې برخې نشي. په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې کوم حقونه لري.

ـ بشري حقونه څه شی دي او د نورو حق ته باید څرنګه درناوی ولرئ؟

بشري حقونه یو بنسټ لري او هغه انسانیت دی، له دې امله په ټوله نړۍ کې یو شان دي.

د بشري حقونو زړی او هسته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشرته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري، په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنۍ سرچینه ده. الله جَلَّ جَلَالُهُ چې په دې نړۍ کې انسان پیدا کړی، له هماغه پیله یې پرې د زیات شمېر بشري حقونو لورینه هم کړې ده. د بشري حقونو شمېره ډېره زیاته ده، لکه: د ژوند کولو حق، د ملکیت لرلو حق، د زده کړې حق، د روغتیا حق، د تابعیت حق، د فکر اوبیان د څرګندولو حق، د انساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حق ... .

د ټولنیز ژوند په بهیر کې ځینې وخت د زور واکوله خوا د کمزورو حقونه په زور زیاتي تر پښتو لاندې او له هغو څخه بې برخې کېږي. که وګورو دوی د خپلو حقونو د تر لاسه کولو لپاره هلې ځلې کړي چې ډېر اوږد تاریخ او لرغونې مخینه لري، بېلګې یې په بشري تاریخ کې خوندي دي.

د اسلام د سپېڅلي دین په راتګ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی وشو او په بېلا بېلو بڼو موجود ټول توپیرونه یې له منځه یوړل. په الهي احکامو او نبوي ارشاداتو کې د دغو بشري حقونو د تثبیت په هکله ډېرې زیاتې لارښوونې شته. د بېلګې په توګه کله چې حضرت ابوذرغفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل: ای حبشي غلامه! حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمایل: تور حبشي او سید قریشي دواړه برابر او د خدای جَلَّ جَلَالُهُ بندګان دي. ویلای شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانګړې او ټولنیز ژوند کې باید له هغو څخه برخمن شي. د بشري تاریخ په اوږدو کې، د نړۍ په ګوټ ګوټ کې وګړو د خپلو بشري حقونو د تر لاسه کولو لپاره ځانګړې او ډله ییزې هلې ځلې کړي او غږونه یې پورته کړي دي، خو په نړیواله کچه داسې کومه اداره نه وه چې له هغوی څخه سلب شوو حقونو ملاتړ وکړي.

دویمې نړیوالې جګړې په نړیواله کچه د بشري حقونو د دفاع لپاره د یوی لایحې او قانون د جوړولو اړتیا رامنځته کړه. په دې لړ کې په (۱۹۴۷) میلادي کال د ملګرو ملتونو

د عمومي ټولنې له خوا د بشر د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه یوه سریزه او (۳۰) مادې لري. د بشر د حقونو د نړیوالې اعلامیې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو ازادي او د شخصي امنیت لرلو حق لري. همدارنګه هېڅوک باید شکنجه یا ونه ځورول شي. هر څوک حق لري چې حقوقي شخصیت یې په رسمیت وپېژندل شي. ټول د قانون په وړاندې برابر دي. هېڅوک دې په خپل سربندي یا له خپل ټاټوبي تبعید نه کړای شي. د چا په شرافت او ابرو دې تېری نه کېږي. هر څوک حق لري چې ازاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په ازادانه ډول څرګند کړي. د بیان ازادي چې د بشر د حقوقو د نړیوالې اعلامیې په نولسمه ماده کې راغلې، د بشر د ډېرو مهمو او بنسټیزو حقونو څخه ګڼل شوې ده. په دې برخه کې یادونه شوې ده چې هر څوک د بیان ازادي لري، خو د بیان آزادي هم خپلې پولې او حدونه لري. تر هغه چې پکې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي او د هغه په وسیله د چا بشري حقوق تر پښو لاندې نشي، د چاله دیني او مذهبي عقیدو، قومي، نژادي او توکمیز حیثیت او له خپلو ملي هېوادنیو ګټو سره په ټکر کې نه وي، د بیان ازادي جایزه ده. هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړې به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي. د زده کړې موخه به د انساني شخصیت وده، د بشرحقونو ته درناوی او بنسټیزه ازادي وي. مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړیتوب ولري. دولت مکلف دی چې د وګړو لپاره بې له کوم توپیره د زده کړې لارې چارې برابرې کړي، تر څو د خلکو د ذهني روزنې شرایط برابر شي. د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د داسې نورو ډېرو حقونو یادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبیعي او ټولنیز حقونه ګڼل کېږي.په نړیواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقوقو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده او په ملي کچه دغه دولتونه مکلف ګڼل کېږي چې د هغو رعایت وکړي. د ملګروملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلا بېلې نړیوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

د متن لنډیز:

هر انسان ښځه وي او که نارینه، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بیان د ازادۍ حق، د انساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حق لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی، هغه بشري حقونه چې په اسلام کې بشرته ورکړل شوي په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځای نه لري. په نړیواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانګړي قوانین رامنځته شوي او هېوادونه یې په رعایت کولو اړ او مکلف کړي دي. کله ناکله په یو ډول انسان له یوه یا زیاتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري یا انساني دریځ ته زیان رسېږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زیار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځینو حالتونو، لکه: د جګړې یا کورنۍ تاوتریخوالی او یا د یو جرم د سرته رسولو په حالت کې یو یا له یوه څخه زیات حقونه وځنډول شي، خو په هېڅ توګه ترې انسان د تل لپاره بې برخې کېدای نه شي اوس داسې سازمانونه او ادارې شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت څاري.

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخې ته راشي، د بشري حقونو په اړه دې خپل نظر ووایي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې د اسلام له نظره په بشري حقونو خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ووایي او د متن اساسي مفهوم ته دې ځیر شي.

٤ـ زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په ترتیب سره د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات ولیکي او په پای کې دې د هرې ډلې مشر لیکل شوی معلومات نورو ته ووایي.

۵ـ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په یو ټاکلي حالت کې ځنډېږي، دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- تاسو له دې لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ؟
- د اسلام دین انسان ته کوم حقونه ورکړي دي؟
- د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د کومو بشري حقونو یادونه شوې ده؟
- دولتونه د بشري حقونو په هکله څه مسؤولیت لري؟
- د بیان ازادي باید تر کومه حده پورې وي؟

۷ـ څو تنه زده کوونکي دې په لاندې موضوعاتو یوه یوه دقیقه خبرې وکړي:
په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګوري؟ ایا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د بشري حقونو د اړتیا او ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او د بلې ورځې پښتو مضمون ساعت کې دې نورو ته ووایي.

کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لوېږي.
((حضرت علي کرم الله وجههُ))

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وينو ډک شول ځيګرونه
ستا په لاره کې بايلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بيله تامې انديښنې د زړه مارونه
که هر څو مې د دنيا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هيرومه چې راياد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقيب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په تورو پښتانه کاګو زارونه
د فريد او د حميد دور به بيا شي
چې زه و کاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنيا يو خوا ته بل خوا يې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرنه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه
(لوی احمدشاه بابا)

د مور دریځ

مور د کورنۍ بنسټ ایښودونکې او د ټولنې جوړوونکې ده. په ټولنه کې یې دریځ تر هر چا او هر څه لوړ دی. مور ده چې په خپله غېږ کې مېړني اولادونه، غیرتي ځوانان، عالمان پوهان او ادیبان روزي، همدوی دي چې ټولنه د ترقۍ او پرمختګ پر لور بیایي او کارنامې یې د ټول ملت لپاره تلپاتې ویاړ وي. مور تر ټولو مهربانه ده، مور تر ټولو زیاته مینه ناکه ده. مور روزونکې او احساس وروکوونکې ده. د اسلام د ستر لارښود حضرت محمدﷺ په وینا چې: ((جنت د مور تر پښو لاندې دی.)) په دې وینا سره یې اولادونه د مور او پلار درناوي ته رابللي دي.

په دې لوست کې به د مور د عاطفې، زړه سوي او مهربانۍ په اړه یوه کیسه ولولئ.

مور ولې د زیات درناوي وړ ده؟

زړه د مینې او عاطفې ځای دی، د مور په زړه کې د خپل اولاد په اړه دا مینه عاطفه او

صله رحمي تر هر چا ډېره زياته ده او تل يې په اولاد باندې د نېکو لور يينه وي. مور ته بايد په درنه سترګه وکتل شي او درناوی يې وشي.

د مور د ستايلو او درناوي اصل ته په پښتو ادبياتو کې هم زياته پاملرنه شوې ده. زيات شمېر شاعرانو او ليکوالو په خپلو منظومو او منثورو اثارو کې د مور مقام ستايلی دی. په بېلا بېلو ادبي نثرونو، شعرونو، داستانونو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو کې د مور مقام ته پاملرنه شوې او د مور مقام پکې ستايل شوی دی. ويلای شو چې د مور مقام په پښتو ادبياتو کې ځانګړی ځای لري او زموږ د ادبياتو يو مهم څېرکی جوړوي. په بېلا بېلو ليکنو کې د مور مقام، د مور مهرباني، شفقت او عاطفه د اولاد په روزنه کې د هغې کړاو او زيار انعکاس موندلی دی. د دغو ټولو ليکنو مقصد يو دی او هغه دا چې د مور د مقام او حقوقو پېژندل او د هغې درناوی کول. په ولسي ادب او په تېره بيا په شفاهي ادب کې هم د مور د مينې عاطفې او مهربانۍ په اړه ډېرې کيسې شته چې يوه نمونه يې دلته راوړو: وايي چې د يوې مور ماشوم بلې ښځې پټ کړ. د ماشوم مور که هر څومره له غلې ښځې څخه خپل ماشوم وغوښت، خو هغې ور نه کړ او ويې ويل چې دا زما زوی دی. د ماشوم مور په چيغو چيغو قاضي ته ولاړه او عرض يې وکړ چې يوې ښځې مې ماشوم پټ کړی او نه يې راکوي. قاضي غله ښځه راوغوښته، هر څومره پلټنې چې يې ترې وکړې ښځه قانع نه شوه، ويل يې چې دا زما خپل زوی دی، پر ما يې نا حقه دعوه کړې ده. قاضي تر لږ فکر وروسته وويل: ما يوازې پرېږدئ چې د پرېکړې په اړه فکر وکړم. دواړه ښځې د قاضي له کوټې نه ووتلې. يوه شېبه وروسته قاضي دواړه ښځې راوغوښتلې. هغوی ته يې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه: وروسته له ډېر سوچ څخه زه دې نتيجې ته ورسېدم چې ماشوم بايد دوه ټوټې شي، يوه ټوټه د يوې مور او بله ټوټه د بلې مور. په دې پرېکړې به عدل او انصاف پر ځای شي. قاضي جلات راوغوښت، ويل راشه دا ماشوم دوه ټوټې کړه. کله چې جلاد توره په لاس راغی د ماشوم اصلي مور غږ کړ:

"قاضي صاحب ماشوم مه دوه ټوټې کوئ، دا ماشوم زما نه دی، هغې ته يې ورکړئ."
قاضي پوه شو چې د ماشوم اصلي مور همدا ده، ځکه چې د خپل زوی مرګ يې نشو

زغملای او هغه بله چې د ماشوم اصلي مور نه وه، د قاضي پرېکړه یې ومنله. په دې توګه قاضي ماشوم خپلې اصلي مور ته وسپاره او هغې بلې غلې ښځې ته یې سزا وټاکله.

د متن لنډیز

د اسلام ستر پېغمبر حضرت محمدﷺ فرمایلي دي چې: ((جنت د مور تر پښو لاندې دی.)) د مور مقام په ټولنه کې تر هر چا لوړ دی او درناوی یې په ټولو لازم دی. د مور د مقام او درناوي په اړه په پښتو لیکلي اوګرني ادب کې زیاتې منظومې او منثورې ټوټې شته. په دې کیسه کې د مور د مهربانۍ یوه داسې نمونه تاسو ولوسته چې مینه او مهرباني یې له بل چا سره نه شي پرتله کېدای.

مور د مینې، محبت او مهربانۍ یوه داسې چینه ده چې د هر ډول حالاتو د زغملو لپاره یې تانده ساتي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مطلب ته دې ځیر شي.

۲ــ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات معنا او د تختې پر مخ دې په جملو کې وکاروي: پرېکړه، پټ کړ، و ټاکله، غله، ټوټې، لورېینه، کړاو.

۳ــ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو سره په پنسل ډک کړي:

د مور مقام په ټولنه کې...................... لوړ دی.

زړه د .... او .... ځای دی.

وایي چې د یوې مور .... بلې ښځې .... کړ.

مور د .... بنسټ ایښودونکې او د .... جوړونکې ده.

مور په خپله غېږ کې .... او .... روزي.

٤ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په لاندې ډول دې پخپل منځ کې خبرې وکړي:

اجمل: الفته وروره سترې مه شې.

الفت: خیر یوسې، ژوندی اوسې اجمله وروره.

اجمل: تاسو چېرته تللي وئ؟

الفت: زه خو محکمې ته تللي وم.

اجمل: خیر خو و، د څه لپاره؟

الفت: زموږ د کلي د یوې مور ماشوم بلې ښځې غلا کړی و.

اجمل: ښه نو! بیا مو څه وکړل؟

الفت: د ماشوم مور قاضي صاحب ته عرض وکړ.

اجمل: قاضي صاحب د ماشوم د مور عرض واورېده؟

الفت: هو! غله ښځه یې را وغوښته او پوښتنې یې ترې وکړې.

اجمل: اخر څه پرېکړه وشوه؟

الفت: غلا شوی ماشوم یې خپلې اصلي مور ته تسلیم کړ.

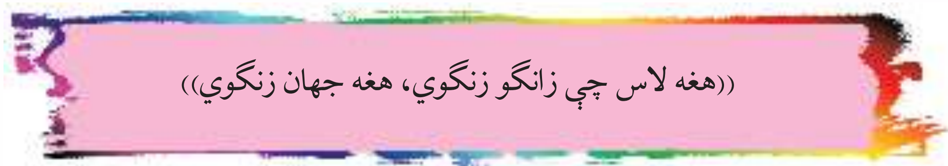
۵_ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د کیسې مفهوم په لنډو خبرو کې نورو ټولګیوالو ته ووايي.

٦_ له دغې کیسې څخه تاسې څه زده کړل؟ خپل نظر خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور د مهربانۍ په اړه کومه اورېدلې کیسه په څو کرښو کې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

جومات او ښوونځی

(خبرې اترې)

د ماشوم لومړنی چاپېریال د مور غېږ ده. د مور غېږ د ماشوم د روزنې او پالنې او له مهربانۍ څخه ډک لومړنی ښوونځی دی. کله چې ماشوم د ګرځېدو شي او په خبرو کولو پیل وکړي، نو بیا جومات او ښوونځي ته لاره پیدا کړي. جومات او ښوونځی په یو کلي یا اولس کې دوې بنسټیزې ستنې دي چې د هر کلي شتمني، برى او یو والی د همدغو دوو ستنو په ټینګښت پورې تړلی دی. په جومات کې دیني فضا موجوده ده او ښوونځي کې د پوهې هوا چلېږي. یو یې دښمني او کینه پاکوي او بل یې ناپوهي له منځه وړي او مدنیت را منځته کوي.

ـ تاسې خپله لومړنی زده کړه له کوم ځایه پیل کړې ده؟

ـ ستاسو په اند رسمي زده کړه څه راز زده کړه ده؟

زموږ په ګران هېواد افغانستان کې د زده کړې بهیر په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلا بېلو لارو يې وده او پراختیا موندلې ده. پخوا به هلکانو او نجونو په جوماتونو کې ديني زده کړې کولې، د وخت دوديز کتابونه به يې لوستل چې لیکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غیر رسمي زده کړې ویل کېدې. د وخت په تېرېدو سره ددې زده کړو تر څنګ رسمي زده کړې پیل شوې. د زده کړې منظمې دورې لکه: لومړنې ښوونځي، منځنۍ ښوونځي او نور را منځته شول. په دې ښوونځيو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله چې به له دې ښوونځيو څخه ځوک فارغ شول، نو په ښه ډول به په لیک او لوست پوهېدل او خپلې اړتیاوې به يې پوره کولې. د زده کړې دا لړۍ نوره هم پراخه شوه، لیسې، د ښوونکو د روزنې عالي مؤسسې، د لوړو زده کړو مؤسسې او ځانګړي پوهنځي را منځته شول. په ځينو برخو کې همدا اوس د ماسټرۍ تر بریده د زده کړو بهیر پخپله د هېواد په دننه کې تر سره کېږي. که ښه ځير شو او د زده کړې ځایونو ته پاملرنه وکړو نو په کلي یا اولس کې د جومات او ښوونځي دواړو فضاوې سره لازمي او ملزومې دي چې په نتیجه کې ټول کلیوال له رښتینې پوهې، مدنیت او ورورولۍ څخه برخمن کېږي. ځوک چې دغه نېک خدمت تر سره کوي هغه هم د کلي ښوونکی او د کلی امام دی.

په دې اړه به مرکه او خبرې اترې ولولو:

د دوو نجونو (زرکې ـ ښانګې) تر منځ مرکه (خبرې اترې)

ښانګه: السلام علیکم زرکې خورې سترې مه شې!

زرکه: وعلیکم السلام ښانګې خورې ته سترې مه شې.

ښانګه: اجازه راکوې چې ستا څخه، ستا د زده کړو په اړه پوښتنه وکړم؟

زرکه: مهرباني وکړه، ولې نه. زه ستا په خدمت کې یم.

ښانګه: تاسو خپله لومړنۍ زده کړه چېرته پیل کړه؟

زرکه: خورې زما د زده کړې پیل له جومات څخه شوی دی.

ښانګه: ولې، ستاسې په کلي کې ښوونځی نه و؟

زرکه: ښوونځی و، خو یوازې هلکان به ښوونځي ته تلل.
ځانګه: تاسو په جومات کې له چا نه زده کړه کوله؟
زرکه: د جومات ملا صاحب به موږ ته په ورځ کې د سهار او ماسپښین له خوا سبق را کاوه.
ځانګه: تاسو په جومات کې کوم کتابونه لوستل؟
زرکه: موږ په جومات کې یوازې دیني کتابونه لوستل.
ځانګه: کله مو ښوونځي کې زده کړه پیل کړه؟
زرکه: زه اته کلنه وم چې د خپلې کورنۍ سره کابل ته راغلم او پلار مې د نجونو په لومړني ښوونځي کې شامله کړم.
ځانګه: تاسو اوس مهال په څوم ټولګي کې یاست؟
زرکه: زه سږ کال له دولسم ټولګي څخه فارغه شوم.
ځانګه: د نورو لوړو زده کړو تصمیم لرې؟
زرکه: کانکور ازموینه مې ورکړې، هیله لرم چې ژورنالیزم پوهنځي ته بریالۍ شم.
ځانګه: خدای دې وکړي، تاسو ته بریالیتوب غواړم.

د دوو هلکانو (ایمل ـ اجمل) تر منځ خبرې اترې

ایمل: اجمل وروره تاسو چېرته اوسېږئ؟
اجمل: ایمل وروه، زه د خپلې کورنۍ سره یو ځای په خوست کې اوسېږم.
ایمل: په خوست کې د زده کړې بهیر څنګه دی؟
اجمل: په خوست کې له څوارلسو څخه زیاتې ولسوالۍ موجودې دي. په هره ولسوالۍ کې لومړني او منځني ښوونځي شته.
ایمل: اورېدلي مې دي چې په کلو او بانډو کې خلک خپلې لوڼې په ښوونځیو کې نه شاملوي؟
اجمل: ایمل جانه! دا د ډېر پخوا وخت خبره ده، اوس داسې نه ده.
ایمل: ستاسو په سیمه کې دوديزې زده کړې اوس هم تر سره کېږي؟
اجمل: زموږ د زده کړو لومړنی ښوونځی خو جومات دی.

ایمل: دا په کوم لحاظ؟
اجمل: دا ځکه چې په جومات کې زموږ ماشومانو ته دیني زده کړه ورکول کېږي. دا زده کړه ډېره اړینه ده.
ایمل: عصري زده کړې خو هم اړینې دي؟
اجمل: ولې نه؟ د همدې اړتیا په اساس خو ښوونځي او د لوړو زده کړو مؤسسې را منځته شوي دي.
ایمل: ستاسو په ولسوالۍ کې نجونې او هلکان په یوه ښوونځي کې درس وایي او که سره بېل؟
اجمل: یوازې زموږ په ولسوالۍ کې نه، بلکې د افغانستان په ټولو سیمو کې د نجونو لپاره جلا او د هلکانو لپاره جلا ښوونځي دي، آن تر دې چې ودانۍ یې هم سره جلا دي.
ایمل: تاسو اوس په څویم ټولګي کې یاست؟
اجمل: دوه کاله مخکې له غازي لېسې څخه فارغ شوي یم او اوس د خوست پوهنتون د طب پوهنځي د دویم کال محصل یم.

دریمه مرکه

شریف: ظریف جانه! السلام علیکم، څنګه یې؟
ظریف: وعلیکم السلام شریفه وروره، د الله ﷻ مهرباني ده، ښه یم.
شریف: په دې کڅوړه کې دې څه را اخیستي دي؟
ظریف: په دې یوه کڅوړه کې د ښوونځي کتابونه دي او په دا بله کې د جومات.
شریف: اوس ښوونځي ته ځې او که د کلي جومات ته؟
ظریف: په جومات کې مې د ملا صاحب نه سبق وویلو، اوس غواړم چې ښوونځي ته ولاړ شم.
شریف: د ښوونځي او جومات کتابونه هم مهال زده کولای شې؟
ظریف: هڅه کوم چې د سهار له خوا په جومات کې دیني سبق ووایم او له غرمې نه وروسته ښوونځي ته لاړ شم.

شریف: د جومات له ملا نه دې کوم کتابونه شروع کړي دي؟
ظریف: قرآنکریم مې له ترجمې سره پیل کړی دی.
شریف: د ښوونځي په څووم ټولګي کې یې او کوم کتابونه وایې؟
ظریف: په نهم ټولګي کې یم، تاریخ، جغرافیه، ریاضي، ساینس، او نور مختلف مضامین را ته تدریس کېږي.
شریف: کوم کتابونه چې دې په جومات کې لوستي دي، د ښوونځي له کتابونو سره مرستندوی کېدای شي؟
ظریف: که رښتیا ووایم زما د بري لامل په جومات کې لوستي کتابونه دي.
شریف: دا څنګه کېدای شي؟
ظریف: دا ځکه چې د ترجمې په ترڅ کې مې ډېر لغات ذېرمه کړي.
شریف: تا دې خدای جل جلاله په خپلو زده کړو کې بریالی لري.

د متن لنډیز

زموږ په هېواد افغانستان کې د زده کړې بهیر له ډېر پخوا څخه پیل شوی دی.

پخوا به ورو نجونو او هلکانو د خپل کلي په جوماتونو کې د جومات د امام یا ملا څخه زده کړه کوله، الفبې سیپاره، الف لام، قرآنکریم، خلاصه، پنج کتاب او نور دودیز کتابونه یې لوستل، دغې زده کړو ته یې غیر رسمي زده کړې ویلې.

کله چې ښوونځي تاسیس شول، د غیر رسمي زده کړو تر څنګ رسمي زده کړې هم پیل شوې، د زده کړې منظمې دورې، لکه: لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي، ثانوي ښوونځي او نور را منځته شول. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو موخو د تر لاسه کولو لپاره د تعلیمي نصاب سره سم درسي کتابونه لوستل کېدل. دا لړۍ اوس د لوړو زده کړو تر بریده غځېدلې ده. د ښوونکو د روزنې مؤسسې، پوهنځي د ماسترۍ تر بریده زده کړې خپله د هېواد په داخل کې تر سره کېږي. ښایي تر دې لا هم د لوړو زده کړو زمینه پخپله د هېواد په دننه کې برابره شي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. د یوې ډلې یو تن غړی دې له بلې ډلې څخه لاندې پوښتنې وکړي او د هغې ډلې یو تن غړی دې په وار سره ځواب ووایي:

- د ماشوم لپاره د زده کړې لومړنی چاپېریال کوم دی؟
- دودیزې زده کړې کومو زده کړو ته وایي؟
- رسمي زده کړې کومې دي؟
- ستاسې په سیمه کې د نجونو لپاره جلا ښوونځي شته؟
- لوړې زده کړې له کوم ټولګي څخه پیلېږي؟
- لوړو زده کړو ته د شمول آزموینه په کوم نوم سره یادېږي؟

۲ـ یو یو زده کوونکی دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د خپلو زده کړو د پیل په اړه دې دوه دقیقې خبرې وکړي.

۳ـ څو زده کوونکي دې په وار سره لاندې لغات په جملو کې وکاروي:

چاپېریال، پیل، بنستیزې، ټینګښت، وده، دودیز، موخو، اړتیاوې، بریده، لړی.

٤ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار سره د لاندې جملې اصلي مفهوم ووایي:

((په جومات او ښوونځي کې د دین او پوهې هوا چلېږي.))

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې خصوصي او رسمي زده کړو په اړه لس کرښې مطلب ولیکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په درسي ساعت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي .

د علم او پوهې هر ښوونځی چې پرانستل کېږي، د زندان دروازه تړل کېږي.
(ویکتور هوګو)

پښتو قاموسونه

قامـوس د يوې ژبــې د لغاتو زېرمه ده. د هغه ژبې د لغاتو ټوله شــتمني پکې را ټوله شوې وي.

د قاموس ليکنه او د لغاتو راټولول او سپړل يو ارزښمن او د قدر وړ کار دی، دا کار پر پښتو سربېره د نړۍ په ټولو ژونديو ژبو کې ترسره شوی د ی.

خپلــې ژبې ته خدمت کول پــه حقيقت کې خپل علمي، کلتوري او ټولې فرهنگي شتمنۍ ته خدمت کول دي.

په دې لوست کې به پښتو قاموسونه دروپېژنو.

قاموس ليکل او له قاموس سره بلدتيا څه گټه لري؟

په ژبه کي د وخت په تېرېدو سره يو شمېر لغات له کاروني څخه لوېږي، ځای يې نورې کلمې نيسي يا يوازې په يوې لهجې محدودېږي او يا د ځينو کلمو معنا او مفهوم بد لېږي.

د يـوې ژبــې د لغوي پانګې د خونــدي کېدو او له نورو ژبو څخه راغلو کلمو د تنظيم په موخه قاموس ليکل کېږي.

ســربېره پــر دې که د يوې ژبې ويونکي غــواړي دويمه ژبه زده کړي، نو په دې لړ کې تر ټولو لومړی قاموســونو ته اړتيا لري. ځکه د بلې ژبې په ســتونزمنو لغاتو پوهېدل له قاموس پرته امکان نه لري.

کــه لــه يوې خوا د قاموس په مرســته د لغاتو بېلا بېلې معنــاوې څرګندېږي او د دويمې ژبې د مشکلو لغاتو په حل کې کار ورکوي، نو له بلې خوا لغوي زېرمه هم له ورکېدو څخه ژغوري او راتلونکي نسل ته يې انتقالوي.

کــه په پښــتو ژبه کــې د قاموس ليکنې تاريخي بهيــر ته پاملرنه وکړو، نــو وينو چې دغه قامــوس ليکنــه له هېواده بهر پيل شــوې ده؛ پــه دې معنا چې د لومړي ځل لپــاره په بهرنيو هېوادونو کې پښــتو قاموســونه يا د پښــتو قاموسونو مقدمات برابرشــول چې دا کار په خپل وخت او خپل ځای کې ګټور و.

له دې وروسته زموږ په هېواد او کوزه پښتونخوا کې هم ځينې قاموسونه وليکل شول چې ((پښتوسيند)) د دې اثارو يو ارزښتناك او ګټور پيل ګڼل کېږي.

اوس به د ځينو هغو قاموســونو لنډه پېژندنه وکړو چې زموږ په هېواد کې ليکل شــوي او چاپ شوي دي:

۱_ رياض المحبت:

د مونډل شوو آثارو په لړ کې په پښتو ژبه کي لومړنی قاموس ګڼل کېږي. مؤلف يې نواب محبت خان د حافظ رحمت الله خان زوی دی، چي د احمدشاه بابا په وخت کي يې ژوند کاوه. دا کتاب په (۱۲۲۰) لمريز کال ليکل شوی دی.

۲_ پښتوسیند:

پښتو دري قاموس دی؛ په (۱۳۱٦) لمریز کال د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی. مؤلف یې ارواښاد محمدګل مومند دی. دغه قاموس اووه زره لغتونه لري.

۳_ پښتو مرکې:

د پښتو مرکې له خوا دوه قاموسونه لیکل شوي چې یو یې: (پښتو دري قاموس او بل یې دري پښتو قاموس) دی. په پښتو دري قاموس کې یوولس زره لغتونه ځای شوی دي. د کتاب مؤلف یې عبدالرحمن لودین دی چې په ۱۳۰۲ لمریز کال کې د پښتو مرکې دویم مشر و.

۴_ سپېڅلې پښتو:

د فارسي پښتو کوچنی قاموس دی په ۱۹٤۰ میلادي کال کې چاپ شوی دی. دغه اثر لس زره لغتونه لري. د هر فارسي لغت لپاره څو پښتو لغتونه راوړل شوي دي. د کتاب لیکونکی ښاغلی حبیب او لعل محمد کارګر دي، دا قاموس په کندهار کې چاپ شوی دی.

۵_ لس زره لغات:

پښتو _ فارسي قاموس دی؛ چې لس زره لغتونه پکې ځای شوي دي. د کتاب لیکونکی یې اعظم ایازی دی او چاپ یې په (۱۳۲۰) لمریز کال ترسره شوی دی.

۶_ پښتو اردو قاموس:

د دغه قاموس مؤلف سید راحت زاخیلی دی. په قاموس کې لس زره لغتونه را ټول شوي دي. د لغاتو اوډون یې د الفبا په ترتیب په اردو ژبې سره شوی دی. دا کتاب په پېښور کې چاپ شوی دی.

۷ _ افغان قاموس:

پښتو _ فارسي قاموس دی، په (۱۳۳۱هـ.ش.) کال په دوو ټوکو کې خپور شوی. دغه قاموس د محمدګل نوري دی او د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې د غړوله خوا راټول شوی او څلوېښت زره لغتونه لري.

۸_ د افغان قاموس ترسر لیک لاندې یو بل (دري _ پښتو) قاموس دی چې په دریو ټوکونو کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور شوی دی.

لومړی ټوک یې په (۱۳۳۵هـ.ش.) کال له چاپه راوتلی. دا ټوک د (الف) په توري پیل او د (ج) په توري پای ته رسېږي، په دې قاموس کې لومړی فارسي کلمه او د هغې فارسي معنا او بیا یې د پښتو معنا او تشریح لیکل شوې ده. لیکوال یې عبدالله افغاني نویس دی. د پښتو ټولنې یو شمېر پوهانو یې هم په کتنه او کره کولو کې برخه اخستې ده.

دویم ټوک یې د لومړي ټوک په تعقیب لیکل شوی دی، د (ح) په توري پیل او په (غ) توري پای ته رسېږي. (۹٤۰) مخه دی، نور خصوصیات یې د لومړي ټوک په څېر دي.

د افغان قاموس دریم ټوک د نورو ټوکونو په شان دی.

د دې قاموس د درې واړو ټوکونو د لغاتو شمېر د (۱۹۰۰۰) په شاوخوا کې اټکل کېدای شي.

۹_ پښتو قاموس:

دا قاموس په دوو ټوکونو کې د پښتو ټولنې له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ شوی دی.

لومړی ټوک یې د (الف) په توري پیل او په (س) پای ته رسېږي. په قاموس کې هر لغت په دري ژبه معنا شوی او بیا په پښتو جملو کې استعمال او جمله هم په دري ترجمه شوې ده. دویم ټوک یې د لومړي ټوک په تعقیب لیکل شوی. چاپ یې په (۱۳۳۲) هجري کال کې

ســرته رســېدلی دی. دا ټوک د (ش) په توري پیل او په (ی) پای ته رســېږی. د دواړو ټوکونو د لغاتو شــمېر (۴۰۰۰۰) په شــاوخوا کې اټکل کېدای شــي. د قاموس مؤلف یو تن نه دی، بلکې د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا په ګډه لیکل شوی دی.

۱۰ـ پښتو ـ دري لنډ قاموس او فرهنګ مختصر دري ـ پښتو:

دا دواړه قاموسونه د (۱۳۸۴) لمریز کال په ژمي کې هم مهاله له چاپه راوتلي. د چاپ چارې یې د آزادی په مطبعه کې تر ســره شــوي دي. پښــتو دري لنډ قامــوس په لیکلو کې د افغانســتان د علومو د اکاډمی د پښــتو ژبې او ادبیاتو دانستیټیوټ پوهانو اوڅېړونکو برخه اخیستې ده. د هر لغت تلفظ په فونیمیکه الفبې لیکل شوی. د خج ځایونه هم په ګوته شوي چې ویونکي ته د سم تلفظ په برخه کې لازمې اسانتیاوې برابروي. دغه قاموس د ښوونځیو زده کوونکــو او هم د پښــتو ژبې له بهرنیو مینه والو ســره د پښــتو ژبې پــه زده کړه کې پوره مرســته کولای شي. په دغه قاموس کې (۴۵۶۶) پښتو لغتونه په دري ژبه معنا شوي او هم یې ګرامري خصوصیات ښــوول شــوي دي.فرهنګ مختصر دري ـ پښتو، په لیکلو کې د دري ژبې اوادب انستیټیوټ غړو برخه اخستې ده. په دې قاموس کې هم هماغه لار تعقیب شوې. دري لغات یې لومړی په فونیمیکه بڼه لیکلي او بیا په پښتو معنا شوي دي.

۱۱ـ پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس:

د دې قامــوس د لیکلــو لومړنی چارې اصلاً د وخت د پښــتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا پیل شوې وې. په اوسنی بڼه د افغانستان د علومو اکاډمي له تاسیس نه وروسته، د ژبو او ادبیاتو د مرکز د ژبپوهنې څانګې دغه سلسله پسې تعقیب او تر (۱۳۶۵) لمریز کال پورې د دې قاموس څلور ټوکونه یو په بل پسې له چاپه راووېستل.

په پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس کې لومړی هر لغت په پښتو الفبې او بیا وروسته د تلفظ

د کره توب لپاره په فونیمیکه الفبې لیکل شـوی دی. همدغســې د کلمو د فشار ځایونه هم ښـودل شـوی. د ځینو لغاتو لپـاره مختلف لهجوي تلفظونه او مترادفـات راغلي دي او بیا ځینې لغتونو په لنډو لنډو جملو کې شرحه شوي دي. دا قاموس په پنځو ټوکونو کې ترتیب شوی دی. د ټولو ټوکونو د لغتونو شمېر یې تقریباً پنځه پنځوس زروته رسېږي. د دې قاموس څلور ټوکونه چاپ او پنځم ټوك یې دځینو سـتونزو له امله له چاپه پاتې شـوی دی. پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس په لیکلو کې له بېلا بېلو قاموسونو څخه استفاده شوې ده.

د متن لنډیز:

د قاموس لیکل په پښــتو ســربېره د نړۍ په ټولو ژوندیو ژبو کې تر ســره شــوي دي. قاموس د یوې ژبې د لغاتو زیرمه ده، تقریباً د هغه ژبې ټوله شــتمني پکې را ټوله شــوي وي. نو لیکل او ترتیبول یې یو ارزښمن او د قدر وړ کار دی.

قاموس لیکنه د یوې ژبې د لغوي پانگې د خوندي کېدو او له نورو ژبو څخه راغلو کلمو د تنظیم په موخه تر ســره کېږي. په پښــتو ژبه کې قاموس لیکنه لومړی له هېواده بهر پیل شــوې ده، وروسته په افغانستان اوکوزه پښــتونخوا کې ځینې قاموسونه ولیکل شول.

(ریاض المحبت، پښتوســیند، پښتومرکې قاموس، سپېڅلې پښتو، لس زره لغات، پښــتو اردو قاموس، افغان قاموس، پښــتو قاموس، پښــتو دري لنـډ قاموس، فرهنگ مختصر دري ـ پښــتو ـ پښتو تشریحي قاموس) په پښتو کې لیکل شوي قاموسونه دي چې د پښتو ژبې او لهجو لغوي پانگه پکې خوندي ده.

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په وارسره د پښتو قاموسونو نومونه د ټولګي په وړاندې ووايي.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، د پښتو قاموسونو ارزښت دې بیان کړي.

درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د لاندې محاورې په څېر دې خبرې اترې وکړي:

لومړی زده کوونکی	دویم زده کوونکی	درېیم زده کوونکی
اجازه ده کتابتون ته راشم؟	هو، راشه:	نه ، مه راځه:

اجازه ده چې کتاب له ځانه سره یوسم؟/ هو، کتاب له ځانه سره یوسه/نه، د کتاب وړلو اجازه نشته.

اجازه ده چې ټیلفون وکړم؟	هو، په ټیلفون کې خبرې وکړه.	نه، مه یې کوه
اجازه ده چې کتاب وګورم؟	هو، ویې ګوره:	نه، مه یې ګوره:

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې وټاکل شي، یو تن دې لاندې کلمې په بېلګه یې جملو کې د مفرد په بڼه وکاروي او بل تن دې د جمع په ډول:
(قلم، کتابچه، کتاب، بکس، قاموس، لیکونکی)

لومړی	دویم
ستا قلم چېرې دی؟	ستا قلمونه چېرې دي؟
ستا کتابچه کومه ده ؟	ستا کتا بچې کو مې دي؟

ستا کتا ب کوم دی؟	ستا کتا بونه کوم دي؟
ستا بکس چېرې دی؟	ستا بکسونه چېرې دي؟
تا پښتو قاموس کتلی دی؟	تا پښتو قاموسونه کتلي دي؟
د افغان قاموس لیکونکی څوک دی؟	د افغان قاموس لیکونکي څوک دي؟

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې لومړی خپل ځان نورو ټولګیوالوته وروپېژني او بیا دې د پښتو قاموسونو په اړه خبرې وکړي.

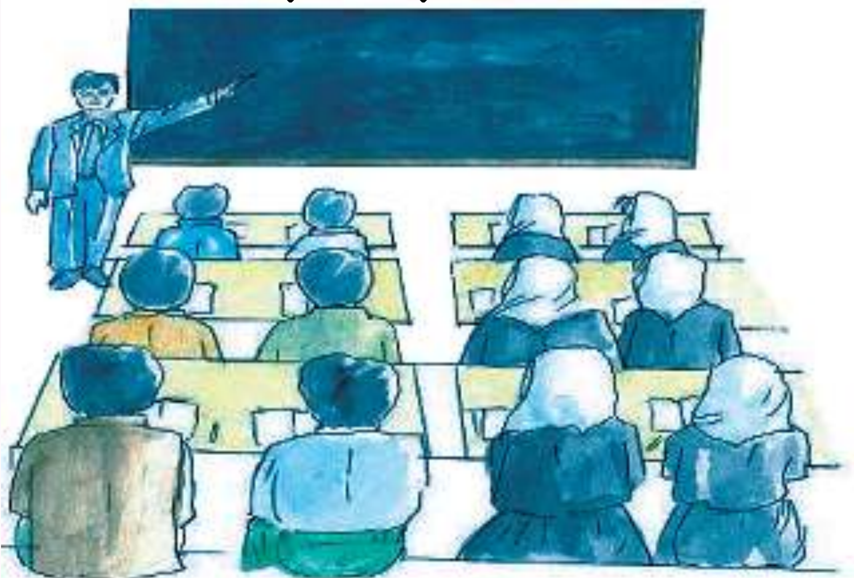
٥ـ څو تنه زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- پښتو ـ دري لنډ قاموس په کومه مطبعه کې، کله چاپ شوی؟
- افغان قاموس په څو ټوکونو کې تدوین شوی؟
- د پښتو اردو قاموس مؤلف څه نومېږي؟
- په سپېڅلي پښتو کې څو زره لغات راټول شوي دي؟
- پښتو لومړنی قاموس په کوم نامه یادېږي؟
- د دویمې ژبې په زده کړه کې قاموس څه رول لري؟

زده کوونکي دې د قاموس د ارزښت په اړه څو کرښې ولیکي او په بله ورځ دې د نورو په وړاندې ووایي.

د ژبې د زده کړې اهميت
(خبرې اترې)

په ټولنه کې د وګړو تر منځ د پوهونې او را پوهونې او د بشري پوهنو د زده کړې بنسټيزه وسيله ژبه ده. انسانان د ژوند له هماغه لومړي پيل څخه د يو بل د پوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکر يو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي، ژبه انسان ته د دې وړتيا ورکوي چې پوهه، مهارت، تجربې خوندي او په ليکنى ياګړنى (شفاهي) توګه يې نوروته ولېږدوي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوندکې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان له نورو حيواناتو بېلوي، غږېدا او خبرې په ژبه کېږي او ژبه هغه وخت ښه زده کېږي چې خبرې پرې وشي، ځکه چې خبرې اترې د ژبې د زده کولو اسانه او ښه لاره ده که د يو چا هر څومره ژبې زده وي په هماغه اندازه ځواکمن دی.

که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

ژبپوهان ژبه د یو لړ وییزو او اوریزو آوازونو مجموعه بولي چې د یوې ټولنې وګړي یې
یوله بله د پوهولو لپاره پر ژبه راوړي او یو بل ته یې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو تر منځ
د پوهولو راپوهولو یوه وسیله ګرځي. د هغو کلمو او خبرو ټولګې ته ژبه ویل کېږي چې یو
څوک یې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو
ډېره ښه وسیله ده. ژبه یوه ټولنیزه پدیده ده چې د هغې په وسیله د ټولنې تر منځ یو ډول
اجتماعي مناسبات منځ ته راځي. ژبه د آوازونو د یو سیستما تیک نظام په توګه د ښودلو او
زده کولو وړ ده، ځانته ټاکلي قواعد لري له ټولنې څخه زده کېږي، د ټولنې محصول ده او
موجودیت یې له ټولنې څخه دباندې نشي تصور کېدای. ژبه د انساني ټولنې په چاپېریال کې
د حقایقو د څرګندولو اود افکارو د تبادلې وسیله ده. یو مشهور متل دی چې وایي: ((خپله
ژبه هم کلا (قلعه) ده هم بلا) یعنې که دې ښه وکاروله اوښې نرمې نېکې خبرې دې وکړې
نو ستا لپاره امن ګرځي او که دې ترې ناوړه استفاده وکړه نو بیا ورته همدغه خپله ژبه بلا او
اپت ګرځي.

د ژبې د سمې کارونې په اړه لاندې کېسه ولولئ او ترې پند واخلئ:

یووخت یو پاچا خپل اشپز ته وویل چې ببګاه ته ښه خوندور خواړه پاخه کړه. اشپز
ښارته لاړ او د پسه ژبه یې رانیوله او پاچا ته یې پخه کړه. ببګا ته پاچا وخوړه او ډېره مزه یې
ورکړه. بلې شپې ته پاچا خپل اشپز ته وویل چې ببګا ته خراب خواړه پاخه کړه. اشپز بیا
د پسه ژبه پخه کړه. کله چې پاچا ډوډۍ وخوړه، له اشپز څخه یې وپوښتل: پرون مې درته
وویل چې ښه خواړه پاخه کړه، نو تا راته ژبه پخه کړه او چې نن مې درته وویل: خراب
خواړه پاخه کړه. بیا دې هم ژبه پخه کړه، د دې راز په څه کې وو؟ اشپز وویل: ((همدا ژبه
ده چې ښې خبرې پرې وکړې او په خوږو خبرو او ښه ډول یې استعمال کړې، نو ژبه خوږه
ده او که په بدو خبرو یې استعمال کړې نو بده ده))

د متن لنډیز:

ژبه دانساني ټولنې په چاپېریال کې د حقایقو د څرګندولو، د افکارو د تبادلې او د بشري پوهنو د زده کړې بنسټیزه وسیله ده. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي، خپل مطلب او غوښتنې يو بل ته وایې او همداشان د نورو په غوښتنو پوهېږي.

پوهونه او پوهېدنه په بېلا بېلو کړنلارو سره سرته رسېږي. د دې لپاره چې په سمه او ښه توګه د دوو یا ډېرو کسانو ترمنځ مفاهمه صورت ونیسي نو د ژبې څخه باید په ښه ډول کار واخیستل شي او په داسې ډول ژبه وکاروي چې ټول ترې خوښ او خوشحاله وي. د ژبې بنسټیز ارزښت همدا دی، څه چې په زړه او ذهن کې وي په درست ډول بیان کړای شي.

لومړی محاوره:

سپوږمۍ: پرښتې خورې ستړې مه شې.

پرښته: السلام علیکم، سپوږمۍ جانې! ته ستړې مه شې.

سپوږمۍ: چېرته روانه یې؟

پرښته: د ژبې د زده کړې مرکز ته ځم.

سپوږمۍ: خیر خو به وي!د ژبې د زده کړې په مرکز کې څه کوې؟

پرښته: هلته مې د پښتو ژبې د زده کړې کورس نیولی دی.

سپوږمۍ: ولې ته په پښتو ژبه نه پوهېږې؟

پرښته: په ژبه خو پوهېږم، مګر خبرې پرې نشم کولای.

سپوږمۍ: په ښوونځي کې تاسوته په کومه ژبه تدریس کېږي؟

پرښته: موږ ته تدریس په مورنۍ ژبه کېږي، پښتو مضمون هم وايو.

سپوږمۍ: بیا نو د پښتو ژبې د زده کړې اړتیا څه ده؟

پرښته: پښتو لکه د دري په څېر زموږ ژبه ده، باید په پښتو ژبه لیکل، خبرې کول اولوستل وکړای شم.

سپوږمۍ: پرښتې خورې، زموږ په ټولګي کې تدریس هم زموږ په مورنۍ ژبه (پښتو)

دی، خو دري مضمون هم وایو.

پربښته: سپوږمۍ خورې: ستا خو مورنۍ ژبه پښتو ده، په دري ژبه خبرې کولای شې؟

سپوږمۍ: په دري ژبه لیکل او لوستل مې زده دي او تر خپلې اندازې مشکل هم پرې حلولی شم.

پربښته: ته نېکمرغه یې، د چا چې هر څومره زیاتې ژبې زده وي هماغومره ځواکمن وي.

سپوږمۍ:په رښتیا چې ژبه د اړتیا په اساس را منځته شوې او د اړتیا په صورت کې زده کېږي، خو ارزښت یې په دې کې دی چې سړی پرې لیکل، لوستل او غږېدل وکړای شي.

دویمه محاوره:

سېلاب: السلام علیکم، هارونه وروره ستړی مه شې، څنګه یې؟

هارون: وعلیکم السلام، سېلاب جانه، د خدای جل جلاله فضل دی ښه یم.

سېلاب: ته اوس په څوم ټولګي کې یې او په کوم ښوونځي کې زده کړه کوې؟

هارون: زه په یوولسم ټولګي کې یم او د عبدالهادي داوي د ښوونځي زده کوونکی یم، ستا د زده کړې حال څنګه دی؟

سېلاب:ګرانه ملګریه، دکورنیوستونزو له امله یو کال له ښوونځي څخه پاتې شوم، اوس په لسم ټولګي کې یم او د محمود طرزي د لېسې زده کوونکی یم.

هارون: سېلاب جانه، د ژبو په زده کړه کې څنګه یې؟

سېلاب: پښتو او دري خومې خپلې ژبې دي، لیکل، لوستل او خبرې کول پرې کولای شم، غواړم چې انګلیسي ژبه هم زده کړم. په دې اړوند ستا حال څنګه دی؟

هارون: دري خو مې مورنۍ ژبه ده، په پښتو ژبه هم تر اندازې پوهېږم، د انګلیسي ژبې کورسونه مې هم لوستي دي.

سېلاب: پوهان وايي: د چا چې هر څومره ژبې زده وي، په هماغه اندازه ځواکمن دی؛ یعنې د چا چې یوه ژبه زده وي یو سړی دی، که دوه یې زده وي دوه، په همدې ډول زیات.

هارون:وروره! د ژبې په ارزښت به هاله پوه شې چې کوم بهرني هېواد ته سفر وکړې.

سپلاب: هارون جانه! تاسو کله باندني هېواد ته سفر کړی دی؟

هارون: هو کې! زه تېر کال هندوستان ته تللی وم.

سپلاب: د هغه هېواد خلکو په کومه ژبه خبرې کولې؟

هارون: د هغه هېواد ژبې ګڼې وې، خلکو یې ګڼې ژبې زده وې، د چا سره به چې مخامخ شوې په انګلیسي ژبه به درسره ګړېده.

سپلاب: زه په انګلیسي څه نا څه پوهېدم، له همدې امله د ژبې د زده کړې په ارزښت پوه شوم.

درېمه محاوره:

- ستا نوم څه دی؟
- زما نوم نجیب الله دی، تاسو که خپل ځان را وپېژنئ؟
- زما نوم خېبر دی او د ننګرهار ولایت اوسېدونکی یم.

خېبر: نجیب الله جانه، تاسو د کوم ځای یاست؟

نجیب: زه د بدخشان ولایت اوسېدونکی یم.

خېبر: دلته دې څنګه را پېښه وکړه؟

نجیب: کانکور آزموینه کې د ننګرهار پوهنتون کرنې پوهنځي ته بریالی شوی یم.

خېبر: نجیب جانه، دا خو ډېره ښه ده، تاسوته د بریالیتوب مبارکي وایم. زه هم د کرنې په پوهنځي کې محصل یم.

نجیب: زه ډېر خوشحاله یم چې د خپلې خوښې پوهنځي ته بریالی شوم.

خېبر: ورو،ه، دلته خو استادان په پښتو ژبه تدریس کوي او ټول لکچر نوټونه هم پښتو دي.

نجیب: همدا خو زما یوازینی هیله وه چې پښتو ژبه زده کړم.

خېبر: تاسو به له ستونزو سره مخامخ نشئ؟

نجیب: هېڅکله هم نه، ژبه د اړتیا په اساس زده کېږي، دا به ډېره ښه شي چې هم پښتو ژبه زده کړم او هم خپل لوړ تحصیل تر سره کړم.

خېبر: تاسو خو په ښوونځي کې هم پښتو ژبه ویلې ده؟

نجیب: پښتو مضمون تر دولسم ټولګي پورې راته تدریس شوی، مګر هغه مهال زه د ژبې په ارزښت نه پوهېدم.
خېبر: اوس څنګه دې تشې ته متوجه شوې؟
نجیب: دا د یو افغان لیاره په ځانګړې ډول چې لوړ تحصیلات ولري، ډېر لوی کمی دی چې د خپل هېواد په ملي او رسمي ژبو پوه نه شي.

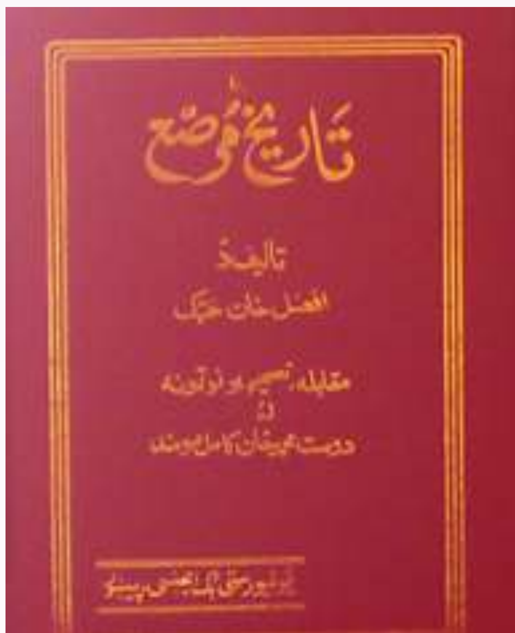
فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې د ژبې د ارزښت په اړه خپل نظر ووایي.
۲ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې پاملرنه وکړي.
۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د ژبې په اړه د لوستل شوې کیسې په هکله دې خبرې وکړي.
٤ـ زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د ژبې د ارزښت په اړه خپل نظریات په یوه پاڼه کې ولیکي او بیا دې د هرې ډلې استازی د خپلې ډلې نظریات نورو ټولګیوالوته ووایي.
۵ـ څو زده کوونکي دې په وار د ټولګي په وړاندې خپل ځانونه په بشپړ ډول نورو ته ورو پېژني، بېلګه: زما نوم اجمل دی. د احمدشاه زوی او د ایمل لمسی یم. په غور کې زېږېدلی او اوس په کابل کې اوسېږم. لومړنۍ او ثانوي زده کړې مې د غور په یوې لیسې کې سرته رسولي او اوس د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل یم... .
٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډ مفهوم ووایي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې د ژبې د ارزښت په اړه لس کرښې مقاله ولیکي او د بلې ورځې پښتو مضمون ساعت کې دې ووایي.

سکندر خان خټک

د پښتو ژبې په ادبي تاریخ کې نومیالي لیکوال او شاعران تېر شوي دي چې په خپلو تلپاتې ادبي آثارو یې پښتو ژبې او ادب ته بډاینه وربښلې ده.

خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظومو او منثوروآثارو په لیکلو او ژباړې سره د پښتو ژبې ادبي او فرهنګي پانګه ډېره بډایه او شتمنه کړه. په کورنۍ کې یې ډېر شاعران او لیکوال وروزل شول چې د شعرونو منظم دیوانونه یې په پښتو ادب کې د یاد وړځای لري.

د خوشحال د کورنۍ یو یاد او د شعري دیوان لرونکی شاعر سکندر خان خټک دی چې په دې لوست کې یې درپېژنو:

ــ یو لیکوال او شاعر ژبې ته څه خدمت کولای شي؟

سکندرخان خټک د پښتو ژبې د ستر لیکوال خوشحال خان خټک زوی دی. ده هم د خپل پلار د ادبي ښوونځي قدرداني او پیروي کړې ده . د زوکړې کال یې څرګند نه دی، خو په آثاروکې یې دځینو یادونو څخه دا جوتېږي چې دی به په (۱۰٦۸هـ.ق.) کال کې زېږېدلی وي او تر (۱۱۱٦هـ.ق.) کال پورې یې ژوند یقیني دی، ځکه په همدې کال کې د ده دوه زامن (منګل ــ انور) مړه شوي دي. سکندرخان د خپلو زامنو په مړینه غم او ویر کې ویرجن او غمجن شعرونه ویلي دي چې بېلګې یې په شعري دیوان کې موجودې دي. د سکندرخان خټک د لاس ته راغلو اثارو له مطالعې را جوتېږي چې سکندرخان عالم او پوه سړی و. په پښتو سربېره په پارسي، عربي او نورو ژبو ښه پوهېده. سکندر خان د خپلې کورنۍ له علمي، ادبي او فرهنګي چاپېریال څخه ښه استفاده کړې ده او د خپلې کورنۍ د سردارۍ په سیاستونو کې شامل و. ده ښه شعري استعداد درلوده چې د هغه په مرسته یې ډېر اوچت او د هنر په ګاڼه سمبال شعرونه ویلي دي. موږ ته یې دا لاندې اثار معلوم دي:

د اشعارو دیوان، د لیلٰی او مجنون مثنوي، شمایلنامه، پندنامه، یوسف او زلیخا. هانري جارج راورټي لیکلي دي چې سکندرخان خټک د مهر و مشتري کیسه هم نظم کړې ده، خو د سکندرخان دغه منظومه کیسه تر اوسه نه ده لیدل شوې. د سکندرخان خټک سبک ډېر ساده، روان او کلام یې خوږ او زړه راښکونکی دی. د پت او عزت ژوند ته ترهر څه زیات قدر او ارزښت ورکوي او عزت یولوی دولت بولي:

چې چېرته مې عزت دی	هم هغه زما دولت دی
بې عزته روټۍ نه خورم	دا مې خوی دا مې عادت دی
یو کاشوک او ګړه بهتره	له غه آش چې په منت دی

سکندرخان خټک په یوه بولله کې د خپلې کورنۍ او خپل پلار ستاینه په حقیقي رنګ کې کړې ده، څو بیتونه یې د کلام د نمونې په توګه راوړو:

وركړه، توره مو ځايي ده | قديمي لرو دا كار
دا يو ښو هنره راوړل | و اولاد ته د مونږ پلار
اول خط دوم سواد دى | دريم ښكار دى بل اشعار
سيال مو نشته په افغان كې | له خټك تر كندهار
د خپل پلار صفت به څه كړم | بويه نور يې كار شعار
كه جوسه يې د سړي ده | زور يې زيات و ترحصار
چي به دى په ميدان پيښ شو | اول ده كاوه ګوزار
بې ګناهه په نا حقه | يو مېږى نه و ازار
درسته ورځ به يې په ښكار وه | په شپه بازعوندې بيدار

د متن لنډيز:

په پښتو ادب کې يوولسمه او دولسمه هجري پېړۍ ځانګړى ځاى لري. د همدې پېړيو په بهير کې خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاينې وړ خدمتونه کړي او د ارزښتناکو ادبي او فرهنګي اثارو په پنځونه يې پښتو ژبه او ادب بډاى کړى دى.

دخوشحال خان په زامنو کې سکندر خان خټک يو غښتلى او منلى شاعر ګڼل کېږي. په ليکنه او اشعارو کې يې د خپل پلار پيروي کړې ده. د اثارو له مطالعې څخه يې دا جوتېږي چې دى يو عالم او پوه سړى و. په پارسي، عربي او نورو ژبو هم پوهېده. د سردارۍ په سياستونو کې شامل او د خپل پلار سخت ملګرى و. د زوکړې دقيقه نېټه يې معلومه نه ده، خو ژوند يې تر (١١٦٨) هجري قمري کال پورې يقيني دى.

د اشعارو ديوان، د ليلي او مجنون مثنوي، شمايلنامه، پندنامه، يوسف او زليخا يې معلوم اثار دي.

څرګندونې

۱_ بولـله:

بولـله د قصيدې پښتو نومونه ده، د قصيدې لغوی معنا قصد او اراده ده. په ادبي اصطلاح قصيده هغه شعري ډول دی چې تر يوې مطلع لاندې ويل کېږي. اوږده او ډول ډول مضامين پکې راوړل کېږي. د بيتونو شمېر يې له شلو څخه نيولی بيا تر دووسوو پورې رسېږي.

۲_ مثنوي:

د مشترکو نظمونو يو ډول دی چې د هر بيت دواړه مسرې يې يو ډول قافيه ولري. يعنې هر بيت يې په جدا قافيه سره ويل شوی وي. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي، رزمي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بيانيدای شي.

۳_ هانري جارج راورټي:

د پيټر راورټي زوی په (۱۸۲۵) ميلادي کال د انګلستان د فل مت په ښارګوټي کې زېږېدلی. راورټي عالي تحصيلات نه و کړي، خو د ډېر اوچت ذاتي علمي استعداد او ذکاوت خاوند و. هندي، فارسي، پښتو، ګجراتي او مرهټي ژبې زده وې. د پښتو ژبې د مطالعې په برخه کې د راورټي ډېر لوی کار د پښتو ژبې د يوه لوی ګرامر ليکل و چې لومړی چاپ يې په ۱۸۵۵م. کې خپور شو. دوه نور مهم اثار يې چې پښتو انګريزي قاموس او بل يې د ګلشن روه په نامه د پښتو نثر او نظم يوه مجموعه وه چې په ۱۸۶۰م. کال کې چاپ شول.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره متن په لوړ آواز ولولي.

۲ـ دوه، دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي، لومړی دې خپل ځان ټولګیوالوته ورو پېژني او بیا دې هر جوړه زده کوونکي د پوښتنو او ځوابونو په ډول د اړوندې موضوع په باب خبرې اترې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په وار سره د متن نوي لغات معنا او د تختې پر مخ دې په مناسبو جملوکې وکاروي.

٤ـ دوه تنه زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه دې د سوال او ځواب په بڼه خبرې اترې وکړي، بېلګه:

د خوشحال خان خټک ادبي نهضت په کومې پېړۍ پورې اړه لري؟

دا دوره ولې زیات ارزښت لري؟

د خوشحال خان خټک په زامنو کې د سکندرخان خټک دریځ څه و؟

تاسو د خوشحال د کورنۍ نور شاعران پېژنئ؟

۵ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنوته ځوابونه ووایي:

- سکندرخان په کومو ژبو پوهېده؟
- د سکندرخان د درې اثارو نومونه واخلئ؟
- راورټي پخپله لیکنه او شاعري کې د چا سبک پاللی دی؟
- راورټي د سکندر خان د اثارو په اړه څه ویلي دي؟

٦ـ دوه تنه زده کوونکي دې د لوست لنډیز نورو ټولګیوالو ته ووایي.

زده کوونکي دې په کور کې د سکندرخان خټک شعر چې د خپلې کورنۍ په ستاینه کې ویلی دی، ولولي او لنډ مفهوم دې په خپلو کتابچو کې ولیکي او په بله ورځ دې ټولګیوالو ته ووایي.

لاندې متن ولولئ، خوند ترې واخلئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده!

د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت ارزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیستو او د خوړلو لپاره خولې بېرته کولو او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!

ترڅو چې ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نیکۍ د پرېمانۍ او ازادۍ قدر نه پېژندني او ددې مرغلرو پوره قیمت اداکول نه غواړي!

هرڅومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابۍ وړ وي.

(اروابناد خادم)

ســوله

ژوند، کار، سوله درې سره تړلي مفهومونه دي. د ژوند لپاره کار اړین دی، که کار نه وي. د ژوند بهیر ټکنی کېږي، د دواړو لپاره سوله او امن اړین توکي دي. که سوله نه وي د کار کولو زمینه نه برابرېږي، نو ژوند تریخ تېرېږي. دا به ومنو چې سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. انسان هغه مهال د هو سایي او سولې په ارزښت پوهېږي چې په کړاو اخته او د جګړې ناخوالې وګوري.

سوله د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. د ټولنيزې پرمختيا، سوکالۍ، خوښۍ او نېکمرغۍ لپاره سوله او امن اړين توکي دي. چېرته چې سوله وي، هلته نېکمرغي، سوکالي او خوشحالي وي. ماشومان او تنکي ځوانان له وېرې او ډار پرته ښوونځيو ته ځي اوزده کړه کوي. لويان ښځينه او نارينه هر څوك په خپلو دندو او کارونو لګيا وي، خپل بدني او فکري ځواك د خپل هېواد د نېکمرغۍ، ابادۍ او ودانۍ په لاره کې کاروي. چېرته چې سوله او امن نه وي، هلته بشري ژوند له ستر ګواښ سره مخامخ وي. وګړي يې بدمرغه، پرېشانه او نا ارامه ژوند لري. کلي، ښارونه يې وران او د ښوونځيو دروازې يې تړلې وي.

د سولې په نشتوالي کې په ټوله سيمه کې ناپوهي او بې سوادي خپلې وزرې غوړوي. د وګړو تر منځ د خوښۍ او خندا پر ځای کرکه او نفرت ځای نيسي.

که په يوه سيمه يا يو هېواد کې د جګړې اور بل او نا امني رامنځته شي، نوله تاو يې ګاونډۍ سيمې هم خوندي نه پاتې کېږي. سوله له دوو تنو څخه نېولې، بيا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د يو هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغېز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر يوه شي خوابدي شي، نو اړيکې يې شلېږي، که په يوې کورنۍ کې د کورنۍ د غړو ترمنځ تاوتريخوالی راشي ژوند يې تريخېږي. که يو ولس په خپل منځ کې يو تر بله په جګړو بوخت وي يا پر يوه خپلواك هېواد باندې پردي بريد او يرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړيکې يې شلېږي او ژوند يې له ستونزو سره مخامخ کېږي. وګورئ په جګړه کې ښکېلېدل اوله سولې لاس په سر کېدل انسان له څومره ستر کړاو سره مخامخ کوي. داسې کوم کار او مشکل دی چې په خبرو حل نشي؟ دا هاله کېدونکې دي چې د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي بر لاسې نه وي، ځاني ګټې پر ملي ګټو درنې ونه ګڼو. که د ځان ترڅنګ نور هم ومنل شي، زغم او ځان تېرېدنې ته د يو بنيادي اصل په سترګه وکتل شي، نو بيا داسې کومه ربړه نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.

په پای کې ویلی شو چې د جګړې خبره د انسانانو په وینو لړلې او له بد مرغیو او ورانیو سره مل وي. خلك ترې تښتي او کرکه ورڅخه کوي، خو د سولې خبره چې ټولنه د خوښۍ او نېکمرغۍ په لور بیایي، خلك ورته غېږه پرانیزي.

په لاندې شعر کې د سولې ارزښت په ښه ډول انځور شوی، هغه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هغه ورځ به بختوره وي هر ګوره
چې د سپینو زړونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي یوله بله محبت وي
وروروللي سوله صفا وي ښه نیت وي
مرور خلك یو بل سره پخلا شي
نه چې غوښه او چاړه هغه اوداشي
بشري دوستي قایمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپیر هیڅ نه وي په دنیا کې
نه په شرق او نه په غرب نه امریکا کې
استقلال منلی حق د هر ملت وي
خو قایم په ملتو کې اخوت وي
دا څو رنګه ساز اواز د هېوادونو
شي یوه ارکسترا د ولسونو
د ګډ ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحیح دستور وي
هر ملت په هر نظر کې وي ښاغلی
که په هر رنګ واین کې وي راغلی

سړی توب وي محترم په هر لباس کې
په زري جامو کې وي که په کرباس کې
داسې وساتي هر څوك خپل مسلکونه
چې ونه کړي يوله بل سره جنګونه
ټول جهان د دوستۍ کور وي سر ترسره
د جنګ ويره شي له زړو نو نه بهره
زور ترلی وي د سولې په قانون
مهار شوي مست او ښان وي د جنون
تويول د وينو شرم او پېغور وي
شرمنده ذليل سر ټيټی ظلم زور وي
جګ شي هر چېرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سياستونه
د انسان زړګی له جنګ او جګړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورنه څه نور شي
خوله نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
يوله بله محبت مهرباني وي
د (الفت) هيله او فکر جهاني وي
زه له تاڅخه ځارېږم ته له ما نه
که جدا هم وي زما آيين له تانه

(ګل پاچا الفت)

د متن لنډیز:

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالۍ او ټولنیزې پر مختیا لپاره اړین دي. سوله انساني اړتیا ده، سوله ژوند ته وایي په یوه ټولنه هېواد او نړۍ کې که سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر ګواښ سره مخامخ وي او اغېزې به یې په ټولو ملکونو پرېوتی وي. د وګړو ژوند به تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده، بلکې شخړې او لانجې د خبرو له لارې هوارېږي، تا و تریخوالی د خبرو او تفاهم له لارې لرې کېږي.

هوښیاران هغه دي چې خپلو اولادونو او ماشومانو ته خوږ او نېک میراث پرېږدي، خپلو ځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنۍ او ترېګنۍ شاته پرېښودل شي، ټولنیزې ګټې پر شخصي ګټو غوره وګڼل شي او پخپل منځ کې یو د بل د منلو زغم موجود وي. د پښتو ژبې نومیالي شاعر ګل پاچا الفت پخپل پورتني شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی دی. شاعر د داسې چاپېریال هیله من دی چې په ټوله نړۍ کې سوله وروولي وي، خلک، ولسونه پخپل هېواد او نړۍ کې سره پخلاوي، د جنګ جګړې وېره له زړونو وتلې وي، له وینې تویولو څخه کرکه او سوله ییز ژوند ته لېوالتیا وي.

د شاعر پېژند ګلوي:

ګل پاچا الفت د میر سید پاچا زوی، په ۱۲۸۸ هجري کال کې د لغمان ولایت په عزیز خان کڅ کې زېږېدلی دی.

الفت د پښتو ادب ځلانده ستوری، پیاوړی لیکوال، شاعر او کره کتونکی و. د الفت چاپ اثار له شلوڅخه زیات او په سلګونو مقالې یې په مطبوعاتو کې خپرې شوي دي. د اثارو له جملې څخه یې:

څه لیکل یا لیک پوهه، ادبي بحثونه، غوره اشعار، غوره نثرونه، د زړه وینا، لوړ خیالونه او ژور فکرونه، ډېر زیات لوستونکي لري. اروابناد الفت په ۱۳۵٦ لمریزکال دلیندۍ په (۲٦) مه نېټه له دې فاني نړۍ سترګې پټې کړې.

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره شعري متن د ټولګي په وړاندې په لوړ او از ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

۳ـ څو تنه زده کونکي دې په وار سره د تختې پر مخ له متن څخه یو یو بیت ولیکي، بل زده کوونکی دې پخپله خوښه د هما غه لیکل شوي بیت معنا او مفهوم ووایي.

٤ـ څلور تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې په منظوم متن کې د تشبیه ارکان په نښه کړي او بله ډله دې پکې د تشبیه ډولونه، بیا دې د هرې ډلې مشر هغه د ټولګی په وړاندې بیان کړي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایې:

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- سوله څه ګټې لري؟
- د جګړې زیانونه څه شی دي؟
- په لوستل شوي شعر کې د شاعر هیله څه وه؟

۷ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په داسې ډول چې يو د سولې په نوم او بل د جګړې په نوم پخپل منځ کې خبرې وکړي او ځوابونه دې واوروي. بېلګه

سوله: زما نوم سوله دی، د خوښۍ او نېکمرغۍ له سيمې راغلې يم.

جګړه: زه جګړه يم، له هغې سيمې راغلې يم چې ستا پل هلته رسيدلی نه دی.

سوله: دا کوم ځای او کومه سيمه ده؟

جګړه: دا د بد مرغيو، پرېشانيو، ورانيو، ناروغتيا او بېوزلۍ سيمه ده.

سوله: ته زما ضد يې، خلکو ته بد مرغي او پرېشاني ورکوې.

ښارونه ورانوې،

ښوونځي سوځوې،

له خلکو نه ژوند اخلې،

بېوزلي راولې، ناروغي راولې.

خو زه به ستا دا ټولې هيلې په اوبو لاهو کړم، پرې به نږدم چې دلته نورې ستا منګولې ښخې شي. زه به خلکو ته ارامه ژوند ورکړم، ښوونځي به ورته جوړ کړم، زده کوونکي به په ارامه فضا کې زده کړه وکړي، خلک به ستا (جګړې) کرغېړنه څېره وپېژني، ستا ټغر به د تل لپاره له دې سيمې څخه ټول کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سولې تر سرليک لاندې لس کرښې مقاله وليکي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په درسي ساعت کې دې ولولي.

جګړه د هر ولس تدريجي ځان وژنه ده.

لاندې کیسه ولولئ او پرمفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

وايي، یوه ورځ د کوترو یوه ډله (سېل) راغله او په یوې کروندې کې کښېناسته. هلته د غنمو دانې پرتې وې. یوې کوترې ولېدلې، ورو الوته، دانو ته کښېناسته او په ټولولو یې پیل وکړ. نورې کوترې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولولو لګیا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل یې وکړ. ټولې کوترې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلای شوې. هرې یوې ټوپونه وهل چې ځان خلاص کړي، خو څه یې لاس ته رانغلل.

په دوی کې یوه هوښیاره کوتره وه، ویې ویل: ((هغه وخت چې موږ دا خوندورې دانې لېدلې وې، باید فکر مو کړی وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړی وای په دې کړاو به اخته شوي نه وو. اوس هم باید یو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وویل نو ټولې په یو دم له ځایه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، ویې لیدل چې کوترې په دام کې نښتې دي، ورمنډه یې کړه. په دې وخت کې هغې هوښیارې کوترې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې یو دم له ځمکې پورته شوې. دام یې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.
ښکاري چې دا حال ولید د کوترو په لور یې ورمنډه کړه. لږه شېبه وروسته یې کوترې له سترګو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

وروستی لوست

تاسو ددې کال په بهیر کې څو لوستونه ولوستل، نن مو وروستی لوست دی. څو ورځې وروسته به مو تعلیمي کال پای ته ورسېږي. د تعلیمي کال په بهیر کې مو ډېر نوي څه زده کړل. اوس کولای شئ په پښتو ژبه خبرې وکړئ، کتابونه ولولئ، لیکل پرې وکړئ که همداسې دوام ورکړئ، په پای کې به د خپلې مورنۍ ژبې ترڅنګ د یوې بلې ژبې، پښتو ښه ویونکي او لوستونکي هم واوسئ.

ـ له مورنۍ ژبې پرته د بلې ژبې زده کړه څه ګټه لري؟

نن تاسو د یوولسم ټولګي د پښتو ژبې وروستی لوست لولئ. فکر وکړئ کله چې تاسو دا ټولګی نوی پیل کړ، په پښتو ژبه مو ماتې ګوډې خبرې کولې. اوس وګورئ په پښتو ژبه ښې، روانې او سمې خبرې کولای شئ. د نورو په خبرو پوهېږئ. نورو ته خپل ځان په سمه توګه ورپېژندلای شئ. د یو شمېر ټاکلو موضوعاتو په اړه خبرې کولای شئ، آن کولای شئ چې په یوه غونډه کې په پښتو ژبه خپله بیانیه او وینا وړاندې کړئ.

ګرانو زده کوونکو!

تاسو د یوولسم ټولګي د پښتو ژبې په مضمون کې یوازې په پښتو ژبه ګړېدل زده نه کړل، بلکې د پښتو ژبې او ادب (پښتو لرغوني ادب، کلاسيک ادب، معاصرادب، نثر ـ نظم) اړوند مو ډېر معلومات ترلاسه کړل. دا ټول ستاسو د یوکال د زیار او زحمت پایله ده.

تاسو په هر مضمون کې همداسې نوي شیان زده کړي دي. فکر وکړئ که یوکال نور په دولسم ټولګي کې او همداسې په پوهنتون کې هر کال نوي شیان او معلومات ترلاسه کړئ، نو په پای کې به مو څومره نوي شیان زده کړي وي. څومره به ښه وي چې له خپلو زده کړو څخه د خپلې اسلامي ټولنې په رغنده جوړښت، سوکالۍ، ارامۍ اونېکمرغۍ کې کار واخلئ.

وروستي لوست سره یو ځای د استاد ګل پاچا الفت د (دعا) تر سرلیک لاندې نثر هم ولولئ:

دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هر څه کولی شې د هر چا امید تا ته کېږي او هر څوک هر څه له تا غواړي. ستا خزانې او کارخانې ډکې دي، ستا په باغونو کې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهېږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي، ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کې نه ځايېږي. فقیران او مسکینان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.

ځوک درنه په زاريو او دعاګانو او لادونه غواړي، ځینې وايي چې مال او دولت راکړه!

یو وايي جنت مې په کار دی، بل وايي له دوزخه امان او پناه غواړم.

ځوک د حورو شو قمن دی او د چا غلمانو ته نیم زړه نشته.

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلېږي.

دین او دنیا ستا په لاس کې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې، مرګ و ژوند ستا په اختیار کې دي.

هر څه ته کوې او هر څه له تاغوښتل کېږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خېرونه، خوندونه او خوشحالي خلکو ته، ته ورکوې.

زه پوهېږم چې تا سره هر څه شته.

زما دعا او د زاهدانو دعا

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال د بدایانو او مسکینانو له سوال ډېر فرق لري.

زه نه وایم چې ځمکې او پیسې راکړه.

نه غواړم چې عزت مې ډېر لوړ، رتبه مې لوړه شي.

موټران او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نوروته ورکړه!

پټي او باغونه هغه چاته وښه چې په خاورو نه مړېږي.

په بانکونو کې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کېږي.

زه له دې ټولونه تېر یم او نور څه غواړم.

هو! زه ستا له رضانه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کې د ظلم بېرغ نسکور کړه.

حق او عدالت ته قوت ورکړه!

په زړونو کې رحم او د خېر مینه واچوه!

په د ماغونو کې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه!

ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کاڼو مېده مېده او ذرې ذرې کړې یا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې.

مګر موږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی.

د متن لنډیز:

د کتاب وروستی لوست د تعلیمي کال د پای معنا لري. که د تعلیمي کال پای د هغه له پیل سره پرتله شي، نو سړی پوهېږي چې څومره نوي شیان یې زده کړي دي. همدا زده کړې د پوهې د لاس ته راوړلو لپاره لاره هواروي. په ښوونځیو او د لوړو زده کړو په مؤسسو کې د زده کړې کچه له یو کاله تر بل کاله پورې فرق کوي. د هر تعلیمي کال په تېرېدو سره زده کوونکي نوې زده کړې کوي او نوي معلومات لاس ته راوړي. موږ له خپلو زده کړونه باید سمه ګټه واخلو او خپلې زده کړې د خپلې ټولنې په رغنده جوړښت کې وکاروو.

فعالیتونه

۱ــ څو زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د دې تېر کال د زده کړو په اړه دې خبرې وکړي.

۲ــ دوه تنه زده کوونکي دې په وارسره د ټولګي مخې ته راشي په پښتو مضمون کې د لوستل شوو لوستونو سرلیکونه دې ووایي.

۳ــ زده کوونکي دې په دوو کسیزو ډلو کې د ټولګي په وړاندې مرکې وکړي. هڅه دې وشي چې ټول زده کوونکي پکې برخه واخلي.

٤ــ زده کوونکي دې نثر په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځیر شي.

٥ــ څو تنه زده کوونکي دې نثر په پټه خوله ولولي او مفهوم دې نورو ته ووایي.

٦ــ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د خپلو زده کړو راپور ترتیب او د ډلې مشر دې ووایي. خدای مو مل شه. د نوي تعلیمي کال د پیل په هیله.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د تعلیمي کال د پای ته رسېدو او د ازموینې د پیل کېدو په اړوند یو لیک خپلې کورنۍ ته ولیکي او د بریالي پای په اړه دې ډاډ ورکړي.

خدای مو مل شه

د نوي تعلیمي کال د پیل په هیله

گرانو زده کوونکو،

تاسو د سږني تعلیمي کال د پیل ورځې په یاد کړئ. وګورئ، هغه مهال څومره پوهېدئ او اوس څومره؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زیاته شوې؟ په لیکلو کې مو څومره وړتیا تر لاسه کړې؟ د موضوعګانو د تحلیل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که ددې ټولو په توپیر وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او یو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته لیکل شوي لوستونه په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلي. د هر یو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د لیکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، تاسوته داسې ژبه وکاروي چې هم پرې خبرې کول زده کړئ او هم ترې یو څه پوهه او معلومات ترلاسه کړئ.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یو سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ.

فعالیت:

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. د نیمګړتیاوو په اړه دې سپارښتنې یا وړاندیزونه له داره پرته په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او ددې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. ټول زده کوونکي دې په دې فعالیت کې په متوازنه توګه برخه واخلي.

و من الله التوفیق

وييپانگه

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري، سوليدلې
اپريشن: عمليات
اتل: قهرمان، زړور، تکړه، غيرتمن
اتلولي: قهرماني
اثار: نښې، ليکنې، تاليفات
احسان: نېکي کول، چاته يو شی بخښل، د يوچا د بدی په وړاندې نېکي کول.
اخته: مبتلا، بوخت
اخوت: وروري
ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو دود او فرهنگ پېژندنه
ارادت: له درناوی سره يو ځای مينه او علاقه غوښتنه، قصد
ارزښت: ارزش
ارکسترا: ډله ييزه موسيقي
ارواښاد: شاد روان
آزموينه: امتحان
استازی: نماينده
استعاره: د تشبه له مخې يو مجازي بيان، پټه او ناڅرگنده خبره، عاريتي معنا اخستنه
اشيا: شيان، څيزونه
اعتياد: عادت کېدل
آغاز: پيل، شروع، د يوکار پيل
اغېز: تاثير
اغېزناک: تاثير لرونکی
افاده: بيان، مطلب، ښودل، ويل، څرگندول
افراط: ډېروالی، له اندازې زيات

امن: له ضرر نه خلاص، مصؤون
اميد: هيله، ارزو
انجام: پای، آخر، د يو کار پای
انگړ: حويلۍ
انځور: رسم، تصوير، عکس، څېره په رسامي ډول
اوډون: ترتيب، اوډل، ترتيبول
اوبدل: بافت، گنډل، جوړول
اوونۍ: هفته (يوه اوونۍ اووه ورځې)
روږدی : معتاد، اموخته
اټکل: تخمين، گومان
اړ: محتاج
اړياسل: احتياجول، محتاج کول
اړتيا: احتياج، ضرورتمند
اړخ: پهلو
اړين: ضروري، د اړتيا وړ، حتمي
ايکی: پيسه، د کابلۍ روپۍ شپېتمه برخه ارزښت يې درلود
ايلچي: قاصد، خبر رسان
ايله کېدل: خلاصېدل، خوشې کېدل
آيين: لار، مسلك، عقيده، دين، قانون

((ب))

باب: فصل، څپرکی (فصل وباب)
باور: اعتماد
بچ: خلاص، ساتل شوی (له بلابچ کېدل)
بخڅه: کڅوړه، خورجين
بدلون: تغيير، تحول
بديع: نوی، تازه، ښکلی ادبي پوهه چې پکې د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کېږي.

بريد: حمله، حد، اندازه
برېښېده: معلومېده، څرګندېده
برېښېده: معلوم میشد
بشپړ: مکمل
بقا: پایښت
بل (اور): افروخته (آتش)
بلاغت: له وينا سره سم دوړ کلمو او جملو کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي. لغوي معنا يې انتها اورسېدل دي.
بليغ: ويناوال، د وينا کولو وړتيا لرونکی
بنسټ: بېخ، تهداب
بهير: روند، جريان
بوخت: مشغول، مصروف
بوختياوې: مصروفيتونه، مشغوليتونه
بولله: قصيده
بوډا: پير
بډای: پولدار، شتمن
بډای: شتمن
بډايي: شتمني
بڼه: څېره، نوع، صورت، شکل
بياځلي: تکراري، دويم ځلي
بېلګه: مثال، نشانه، نمونه

((پ))

پالنه (پالل): روزل، پرورانېدن، عبادتکول
پام : توجه، هوش
پاړوګر: دم ګر، مار، دموونکی او نيوونکی
پايله: نتيجه
پايمال: تربښو لاندې کول، لګدمال
پايښت: پايېدونکی، بقا
پت: ناموس
پته: ادرس
پرانستل: افتتاح کول، کشودن، خلاصول
پرتله: مقايسه
پرته: بېله، بدون
پرېکړه: فېصله
پل: قدم، نقش پا، ګام
پلاټ: د کيسې يا ډرامې لومړی طرحه چې د ليکوال په ذهن کې رامنځته کېږي،
پلن: هموار، عرض دار
پلن: پياده
پندونه: نصيحتونه
پنځ: طبيعت
پنځېدل : زېږېدل
پنډ: بار
په ګوته کول: نشان دادن
په څېر: په شان، په مثل (د تشبيه ادات دي)
پور: قرض، دين
پوړکی: قشر
پوړی: درجه، پته پايه زينه
پير: پلا، وار، دوران
پړاو: مرحله
پړه: ملامتی
پړی: رسی، ريسمان
پېړي: جسد
پياوړتيا: غښتلتيا، قوت، ځواک
پېژندپاڼه: کارت هويت، تذکره
پيل: شروع، اغاز
پيلامه: شروع، پيل، لومړی برخه
پيبل: جيل کول، اميل کول

((ت))

تاړاک: چوروچپاول، بريد
تبرک: برکت، درناوی، احترام

تحقیق: تتبع، څېړنه، ریسرچ
تحقیقي: څېړنیز
تخلیق: خلق کول، ایجادول، ایجاد، منځته راوړل
تخیل: خیال او تصور، په ذهن کې د یو څیز انځور
ترار: پرېشان
ترهور: د (ت) په زور وارخطا، سراسیمه
ترور: خاله، عمه
تریو: ترش
تشبیه: یو شی د بل په شان کول، ورته
تقوا: ډار، له ګناه څان ساتل، پرهېزګاري
تګلاره: طرزالعمل، پالیسي
تلپاتې: تل ژوندی، همېشنی، مدام
تم: څنډ، درېدل
تمه (طمع): هیله، امېد، ارزو
تندی: پیشانی
تنوع: رقم، قسم، نوع، مختلف
التهاب: پړسوب
توانمند: قوي، څواکمند، توانا
توپیر: فرق
توحید: یووالی، وحدانیت
توکی: ماده، شی، جزء، برخه، عنصر
تړاو: اړیکې (ترېنت)، رابطه

((ټ))

ټینګار: تاکید، ټینګېدل، اصرار
ټولنیز: اجتماعي
ټولګیوال: هم صنفیان
ټولګه: مجموعه
ټولګې: مجموعې
ټاکلی: غوره شوی، تعین شوی، معلوم شوی

ټاټوبی: هېواد، د اوسېدو ځای
ټوکېدل: زرغونېدل
ټپ: زخم
ټپي: زخم
ټیټ: لاندې، پایین
ټکنی: ترسیده

((ج))

جوت: څرګند، ښکاره، معلوم
جوتېږي: معلومېږي
جوړښت: ساختمان، ترکیب
جلا: بېل، جدا
جوسه: شکل، قواره
جور: ظلم، زیاتي
جمال: ښایست، ښکلا
جوهر: د یو چا او یا یو شي ذاتي خصوصیت او ځانګړتیا چې هغه تر نورو بېلوي، د شي اصلي ماده
جلاوطن: له هېواد، شخه لرې کېدل
جاویدان: همیشنی، تلپاتې
جوګه: سیال، وړ، اماده، لایق، موزون
جګړه: جنګ
جهت: لوری، طرف، خوا
جلاد: مامور کشتن، سنګدل
جونګی: چوچهٔ شتر

((چ))

چټلي: کثافات، مرداري
چټل: کثیف، ناپاک
چلند: چلن، خوی، سلوک، کړه وړه، تګ راتګ
چپاو: یرغل، حمله
چور: تالا، غل

چاپېریال: محیط
چار: کار
چارواکی: د واک او صلاحیت خاوند د چارو واکمن، مامور، د منصب څښتن
چمتو: اماده، برابر
چمتوالی: امادګي

((ځ))

ځوروالی: ښکته والی، ټیټوالی
ځیل: نوع، قسم
ځیلونه: انواع، قسمونه
ځیرکتل: په غور کتل، دقت کول، عمیق نظر
ځواک: قوت، زور
ځواکمن: قوي، د زور او قوت خاوند
ځانګړنه/ځانګړتیا: خصوصیت، خاص والی، یو شی چې له بل شي څخه بېل وي
ځلاند: روښان

((ح))

حاجت: ضرورت، اړتیا
حال: باطن
حد: اندازه
حریت: ازادي
حساس: ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټک او ډېر ژر موندلو ځواک هغه څوک چې ډېر ژر خپه کېږي.
حسرت: افسوس، ارمان
حصار: قلعه، دېوال
حمد: د خدای ﷻ ستاینه
حیثیت: ټولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چا د سر لوړی او نېکنامی لامل کېږي، درنښت

((خ))

خاپوړې: چارغاوک
خام: اوم، اومه، هغه څیز چې پوخ نه وي، نارسیده
خامخا: هرو مرو
خاوند: صاحب
خبریال: د تازه خبرونو ټولوونکی او لیکونکی
خبرې اترې: محاوره، ګفتګو
خشمېدل: قهرېدل، غوسه کېدل
خصوصیت: ځانګړنه، خاص والی
خط: لیک
خطاء: ګناه، وبال
خمبر صندل: د قندهار په لهجه یو قسم شېریني ده
خواجه: خاوند، بادار
خواخوږي: همدردي، دلسوزي، غمشریکي
خوار: عاجز، کم بخت
خوسا: یو شی چې ډېر پاتې شوی او ځنډنی شوی وي (بوی یې کړی وي) (وروست)، ګنده، بدبو
خوله خوځول: اعتراف کردن
خوله واچوله: دهن انداخت
خوندي: محفوظ، ساتل شوی
خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنګ
خوږ: شېرین
خوږ: درد
خیر: ښېګڼه
خړوب، خړوبول: موړ، سېراب، پنول، اوبونه، اوبه کول
خیال: چرت
خیریه: خیر رسوونکی

((ښ))

 څاڅکی: قطره
څاڅکي څاڅکي: قطره، قطره
څنګ: اړخ، پهلو، لوری
څېرمه: څنګ ته، خواته، اړخ ته، نږدې
څاښت: ټکنی غرمه، کچه غرمه
څارنه: تر سترګو لاندې ساتل، مراقبت
څومره والی: کميت، اندازه
څرنګوالی: کيفيت
څېړنې: تحقيقات
څېړنيز: تحقيقي
څښتن: خاوند، صاحب
څېر: ورته، غوندې، ډول

((د))

دام: د الوتونکو د نيولو وسيله، چل وفريب
دامګاه: لومه ځای
دايرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شيانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سيستم پيلېږي (انسايکلو پيډيا)
درسته: ټوله
درمل: دارو
درملتون: د دوا د خرڅولو ځای
درناوی: درنښت، قدر، عزت
درنوي، درنول: قدر و عزت
دريځ: مقام، منبر، موقف
دريځ: مقام، ته د درېدو ځای، منبر، موقف
دقت: ځيرنه، پاملرنه، توجه
دنده: وظيفه
دود: رواج
دود و دستور: رسم و رواج
دوديز: رواجي

دور: زمانه، دوران

((ذ))

ذات: اصل، ماهيت، وجود
ذاتي: اصلي، خپل، شخصي
ذليل: خوارو زار، ډېر ضعيفه
ذهنيت: د تفکر، ليد يا قضاوت يو ډول
ذوق: خوښه، شوق، طبع

((ر))

راز: پټه خبره، سر
راشه درشه: تګ راتګ
راضي: خوښ
رېړه: ستونزه
رجوع: ورګرځېدل
رحمت: زړه سوی او مهرباني
رختونه: لباس، جامې
رزمي: جنګي، حربي
رغاونه: جوړونه، ابادونه
رعيت: د يوې خاورې ټول وګړي چې د يو حکومت تابع وي
رغنده: سم، روغ
رکن: جز
روزل: تربيه کول، پالل
روغ: جوړ، صحت
روغبړ: احوال پرسي
روغتون: شفاخانه
روغتيا: تندرستي
رومان: خيال، نثري داستان چې پېښنو يې د انسان له ژوند څخه سرچينه اخستې وي
روټۍ: ډوډۍ، مړۍ
روښان: روشن
روښانول: روشن کردن

روښانیان: د روښان مریدان او پیروان
رټلی: شړلی، تهدید شوی
رښتنولي: راستکاري، صداقت
رښتینولی: صداقت
رښتیني: واقعي
رېبي، رېبل: لوکول، غوڅول، پرې کول، دروکردن

((ز))

ز ړور: د لاور
زارېدل: قربانېدل
زانګو: ګهواره
ځپل: اذیت کول
زده کړه: تعلیم، اموزش
زغمل: تحمل کول
زلال: صاف او شفاف، رڼې، پاکې او خوږې اوبه
زوال: له برمه لوېدل یا غورځېدل
زوکړه: پیدایش، تولد، زېږېدنه
زوږ: شور، غالمغال
زړه بدی: خپګان
زړه سوی: دلسوزي، ترحم
زړې جامې: لباس کهنه
زړښت: پیري
زیاتره: اکثره، زیاده
زیار: کوښښ، هڅه، زحمت
زیارکښ: زحمت کش
زیانمن: تاواني
زېرمه: سیما، پاسره، ساتل شوی
زېرمې: ذخیرې
زیور: ګاڼه

((ژ))

ژانر: ژانر فرانسوي کلمه ده د ادبي او هنري اثرونو ځانګړې بڼه
ژباړل: ترجمه کول
ژباړه: ترجمه
ژغورل: نجات دادن
ژغورل: ساتل
ژمنه: وعده
ژمنه: وعده
ژوبله: جنګ جګړه، زخم، ټپ
ژوندود : کلتور، دود او دستور
ژوي: ساکښ، ذیروح

((س))

ساوتیګا: خسته
ساری: همتا، مانند، مثال
سالو وږمه: نسیم ریګستان (د پښتو نثر لومړنی اثر دی چې په لاس کې نشته)
سپارښتنه: سفارش، تاکید او ټینګار
سپړل: په دقت سره جدا کول، مجزا ساختن
سپېڅلی: پاک
ستاینه: صفت، ستایش
ستایل: صفت کول
ستاینه: صفت
ستره: لویه، غټه
ستونزه: ربړه، مشکل
سجع: په نثر کې هم آهنګی
سر لیک: عنوان
سر ښوونکی: سرمعلم
سکون: ارام درېدنه، چوپتیا
سلسله: لړۍ
سمبال: بسیج، په هرشي پوره
سمه، سما: سم، اصلاح، درست

سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه لري.
سوکالي: ارامي
سته: بېخ، تهداب
سیال، ساری: مانند، مثل، ورته سړی، رقیب
سیالي: لوبه، مسابقه
سېلاني: گرځندوی، سیاح، سیل کوونکی

((ښ))

ښکلاوې: زیبایي، ښایستونه
ښوونکی: معلم، استاد، اموزگار
ښکلا: حسن
ښکلی: حسین، خوبصورت
ښوونځی: مکتب
ښوونه او روزنه: تعلیم، و تربیه
ښه راغلی: پذیرایي
ښېگڼه: احسان، نیکي، خوبي
ښکېل: نښتی
ښکېلېدل: نښتل
ښندي: قربانوي
ښادي: خوشحالي
ښادي: خوشحالي

((ش))

شان: طور، مانند
شاوخوا: گرداگرد
شتمن: بډای، د مال او شتو خاوند
شتمني: ثروت، دارایي، مال و دولت
شخړه: جنجال، کشاله
شریعت: طریقه، لار
شفاهي: په خوله ویل، د خولې په یادو، د خولې خبرې
شفقت: مهرباني، زړه سوی
شکرې: خواږه شیان، بوره
شهامت: زړورتیا
شهکار: ډېر ښه، لوړ او عالي
شونتیا: امکان
شونډه، شونډې: لب، لبان
شونی: کېدونی، کېدونکی
شېبه: لحظه، دم

((ص))

صادق: لوړ، رښتونی
صداقت: رښتونولي
صدرۍ: واسکټ (په قندهار کې واسکټ ته صدرۍ وایي)
صراحت: څرگندتیا
صرف: یوازې، تش
صرفه: سپما و گټه
صنعت: جوړېدل، سازېدل، جوړشوي شیان
صنم: بت، د معشوق په معنا هم کارول شوی.
صورت: پیکر و نقش
صوفي: پاک نفس، د تصوف د طریقت پیرو

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لارچې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نیمگړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي موخه یې دبشري چلن سمول دي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عابد : پرهېزگار، متقي، تقوا دار

عارض: عرض کوونکی، شکایت کوونکی
عارضي: غیر اساسي، فرعي
عارف: د خدایﷻ پېژندونکی، پوه، هوښیار
عاصي: گنهگار
عاطفه: زړه سوی
عاقبت: پای، اخر
عالي: لوړ، شریف، محترم
عدل و داد: عدل و سخاوت
عرف: رسم و رواج، عنعنه
عرفان: پوهه
عواطف: احساسات، جذبې، ولولې

((غ))

غبرگ: ور تاوول
غبرگون: ځواب، عکس العمل، غبرگ ورتاوول
غچ: انتقام
غرور: لويي
غلیمان: دښمنان
غندنه: بد ویل، غندل
غور: تاکید، دقت
غورځنگ: نهضت، حرکت
غوسه: قهر
غړمبېده: عر عر میکرد، غر زدن
غیرواجب: غیر لازم

((ف))

فراق: جدايي
فصاحت: د وینا رواني او ځرگندتیا
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانگړتیاوې، پیدایښت
فقیر: بېوزلی، سالك

فلك: اسمان
فورم: شکل
فرهنگ: د دود او دستور فکر او د ژوند د لارې پېچلې ټولگه (مجموعه) چې د ولسونو په تاریخي بهیر کې تجربه شوي او نورو نسلونو ته د لېږدني وړوی.

((ق))

قابل: منونکی
قاتل: وژونکی
قاچاق: د یو شي ناقانونه وړل
قاصر: قصوره، لټي، نیمگړتیا، عیب
قالب: چوکاټ
قاموس: سیند (د یوې ژبې د لغاتو کتاب)
قانون: لاره
قد: ونه
قدر: قدر، پت
قدرت: وس، واک
قدیم: پخوانی
قصاص: هم مثله سزا ورکول
قوم: ټبر
قوي: زورور
قیامت: محشر، وروستی، له مړینې وروسته د راپورته کېدو ورځ.
قیمت: بیه

((ك))

کابینه: کابینه (د وزیرانو شورا)
کار: چار
کارنامې: لوړ کارونه، مهم کارونه
کارول: استعمالول
کاشکې: ارمان، افسوس

کاکا: تره (د پلار ورور)
کامل: بشپړ
کانون: ټولنه
کبرجن: متکبر، مغرور
کتابتون: کتابخانه
کچه: اندازه
کرکټر: هغه شخص یا لوبغاړی چې د کیسې لیکوال یې د پېښو د بهیر پرمخ بیولو لپاره ټاکي
کرکه: نفرت، لرې والی
کرم: ورکړه، بخښنه
کره: پوره، خالص، صاف
کره کتنه: نقد، انتقاد
کرهنه: زراعت
کروړ: محکم
کشف: لوخونه
کلام: خبره
کله: څه وخت
کلیوالي: دهاتی
کلی: قریه، ده
کلیات: مجموعه، د یوشاعر یا لیکوال د لیکنو مجموعه
کلیوال: دهاتي
کمېډي: د ډرامې یوه برخه ده (خندنی)
کنایه: پېچومی، زونګه، پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي
کندېه: تله، ترازو، ترازو خورد
کندېواله/کندېوالي: ویرانه، خرابه
کوثر: د جنت یوه چینه
کوچنی: (طفل) خورد
کورنی: خاندان اهل بیت، فامیل
کوشېر: پتری، پېوند
کومیکه: خندنی
کټ مټ: عیناً
کڅوړه: خریطه
کړنلاره: پروګرام، دستورالعمل، خط مشې
کړنه: عمل، کردار
کږلېچونه: کج ګردېشي، ګولايي، پېچومي
کښل: کشیدن، خارج کردن، نوشتن، نقاشي کردن
ګالل: برداشت کردن، تحمل کردن، زغمل، کښل.

((ګ))

ګام: قدم، مسافه بین دو قدم
ګانده: آینده
ګاونډ: د کور او کلي شاوخوا
ګاونډی: همسایه، همجوار
ګاڼه: پسول، زیور
ګدا: فقیر
ګران: مشکل، قیمتدار
ګرانښت: عزیز بودن، قیمتي، اشکال
ګرداب: ګرداو
ګروپ: ډله
ګرځندوی: سیاح، سیار
ګهیځ: صبح، سحر
ګواښ: اخطار، تهدید/ جدا کردن از جنګ
ګور: مړستون، قبر
ګوګل: صندوق سینه
ګومارل: تعیین کردن
ګوند: حزب، جنبه، ډله
ګوندې: شاید، به احتمال
ګوهر: مرغلره

ګټور: ارزښمن، مفید، فایده مند
ګډ: شریک
ګډون: اشتراک
ګډوډ: بې ترتیب و بې نظم
ګڼ: ډېر، زیات، انبوه، غلو
ګڼل: شمردن، قیاس کردن یا پنداشتن
ګڼه: شماره
ګڼه ګوڼه: انبوه، خلق، ازدحام
ګېډه: شکم

((ل))

لارښود: رهنما
لارې چارې: د کارونو د سرته رسولو طریقه او وسیله
لاس اچول: دست انداختن
لاس کښلې نسخه: خطي نسخه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: علت، سبب
لرغونی: پخوانی
لګول: لګښت، مصرفول، مصرف
لمسون: تحریک، پارونه، تحریکول
لنډیز: اختصار، لنډون
لوری: طرف، خوا
لوست: درس
لوستی: د زده کړې خاوند
لونل: پاشل
لوړ: جګ
لڅ: برهنه
لړ: سلسله
لړ: جریان
لړلیک: فهرست
لیکدود: د لیکلو طرز یا طریقه
لیکنې: نوشتې، آثار
لیکه: کرښه، قطار، لین
لېوالتیا: ډېره مینه او علاقه
لېږد: انتقالول

((م))

مبالغه: له اندازې او حد زیات
مترادف: یوشان، هم معنا لغات چې شکل مختلف او معنا یې یوه وي
مجاز: د (م) په پېښن، روا، جایز
مجاز: د (م) په زور له خپلې معنا پرته یوه کلمه په بله معنا کارول
مخکښ: پیشرو
مخکې: پیش، سابق، قبل
مخه کړه: روی آورد
مخه ښه: وداع، خدا حافظي
مخینه: سابقه
مرسته: تعاون، امداد، کومک
مرستیال: معاون
مرکه: مجلس، مذاکره
موسکا: خندا، تبسم
مشران: کلان سالان، بزرگان، مو سفیدان
مشرتابه: مشرتوب
مشغول: بوخت، مصروف
معاصر: اوسنی، هم عصر، اوسمهال
معتاد: روږدی، عملي، په نشه اخته
معمار: جوړوونکی
مل: ملګری، همراه
مُناجات: د میم په پېښن، دعاء التجا، هغه بیان چې خدای ته پکې زاری شوې وي
منت: احسان
منګ: مقدار و اندازه در عمر و جنس

منگول: پنجهٔ دست
مننه: شکریه، تشکر
منځنی: متوسط، د منځ
مهاجم: حمله کوونکی، تېری کوونکی
مهال: وخت
مهجور مهاجرت: پردېس، پردېستوب
موخه: هدف، نشانه
مورنی: مادري
موټان: بازو، قوت
موړ: سیر، دولتمند
مراوي: پژمرده
مرل: مرورل، مبتل
مېړانه: غېرت، شجاعت، بهادري
مېړانه: مردانه گی

((ن))

ناتار: تاراج، ستم
ناخوالې: ناسزا، نامناسب
ناروغ: بیمار، مریض، ناجوړ
نارینه: مرد، مذکر، شجاع، دلاور، سخي
ناسوب: غیرحاضر
ناشونی: نه کېدونکی، امکان نه لرل، ناممکن
ناورین: خپگان، غم، مصیبت
ناوړه: نا مناسب
ناڅاپه: ناگهان
ناڅاپه: ناگاه، دفعتاً
نتلی: خوار، ځپلی، زار و زبون
ندرت: کله ناکله، نادر، کم یافت
نرمي: ملایم
نغښتل: را ټول، سره یو ځای کول، پیچاندن
نغښتي: پیچلی
نمانځل: پرستش وستایش، اعزاز و تقدیر

نمو: وده، لوېدنه
ننگ: غیرت، حمایت
ننگه: حمایت، غیرت
ننگیالی: باغیرت، بلند همت
نهضت: خوځښت، غورځنگ، تحریک
نهیلی: ناامید
نهیلي: نا امید، مایوس، ناهیلي
نور: دیگر، اضافه (اوداسې نور)
نوم: نام، اسم
نومورکی: گمنام
نوموړی: نامبرده، مذکور
نومیالی: مشهور، نامور، نامدار
نومېدل: مسما شدن، نامیده شدن
نړېدل: ویران شدن، تخریب شدن
نړیوال: جهاني، بین المللي
نړۍ: دنیا، جهان
نږدې: قریب، نزدیک
نیاز: اړتیا، حاجت، ضرورت، عذر، زارۍ
نیالگی: نهال
نیکمرغه: نېک بخت، خوشبخت
نیمگړتیا: نقص وناتمامي
نیمگړی: ناقص، ناکاره
نیوکه: انتقاد، نیوالی
نیول: گرفتن
نېټه: تاریخ، وخت

((و))

وار: نوبت، دفعه
واک: اختیار، قدرت، طاقت
واره: کوچنیان
واکمن: اختیار دار، بادشاه، صاحب
واکمني: پاچاهي، حاکمي، امارت

واړه : ټول، تماماً، همه، کل
وچکالي: خشکسالی
ودان: اباد، معمور
ودانول: اباد کردن، جوړول
وده: نشو نما، ډېرښت، زیاتوالی
وراره: د ورور زوی، برادر زاده
وراره: ورور مړي
ورانول، ورانی: خراب کردن، خرابي، ویران کردن
ورته: مشابه، برایش
ورته کول: مشابه کول، تشبیه کول
ورغوی په غاښ پرېکول: تاثر او تاسف کول (کنایه ده)
ورکړه: بخشش دادن، سخا
ورمونه: نصیحتونه، پندونه
وروزي، روزل: تربیه کند
وروستنی: اخرین، عقب
ورځپاڼه: روزنامه
وصال: یو ځای والی
وصف: صفت، خصوصیت
وګړي: خلق
ولوله: جذبه، احساس
وموسکېد ، موسکا: خنده بر لب، تبسم
ونډه: برخه، حصه
وینه: خون
وړ: لایق
وړ: لایق، مناسب
وړتیا: مهارت
وړیا: مفت و رایګان
ویاند: نطاق
ویاړنه: افتخار

وېني: ګوري، دیدن، می بیند
وېنې: خون

((هـ))

هرو مرو: حتماً
همدارنګه: همین قسم
همځولی: همسال، همسن
هنداره: آیینه
هوساینه: ارامي، سلامتي
هوډ: عزم، اراده
هیښ: حیران
هټیوال: دکاندار
هټی: دوکان
هڅه: کوښښ، طلب، تلاش، جستجو
هیله: امید، ارزو، تمنا
هېواد: وطن، مملکت
هیښ: حېران، متعجب

((ي))

یتیم: پلار مړی، یتیم
یرغل: حمله، هجوم ناګهاني
یوازې : تنها، مجرد، یکه
یون: خوځښت، حرکت، رفتار، خوی، عادت
یووالی: اتفاق، یګانه ګي، یکي بودن

اخځلیکونه

۱_ الفت گل پاچا، لیکوالي (املاء انشا) کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۳۹) لمریز
۲_ الفت گل پاچا، د الفت نثري کلیات، د محمد اسهیل یون په زیار، الفت اکادمي، دانش خپرنځی، (۱۳۷۸) لمریز
۳_ الفت گل پاچا، د الفت مرغلرې، د شهرت ننگیال په زیار، پښور: دانش خپرندویه ټولنه، (۱۳۷۵) لمریز
٤_ بېنوا عبدالرؤوف، ادبي فنون، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۲٦) لمریز
٥_ بابا عبدالرحمٰن، د رحمان بابا کلیات، حنیف خلیل، دانش خپرندویه ټولنه، (۱۳۸٤) لمریز
٦_ پښتو _ پښتو تشریحي قاموس (په څلورو ټوکونوکې) افغانستان، د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو مرکز، مېډیوتیک، (۱۳۸۳) لمریز
۷_ پښتو- دري لنډ قاموس، مهتممه: ظاهره هنگامه خروټې، د افغانستان د علوموآکاډمي، د ژبو او ادبیاتو مرکز، ازادئ مطبعه، (۱۳۸٤) لمریز
۸_ فرهنگ مختصر دري _ پښتو، مهتمم: محمد متین مونس، اکاډمي علوم افغانستان، (۱۳۲٤هـ.ش.)
۹_ حبیبي عبدالحی، د پښتو ادبیاتو تاریخ دویم ټوک، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۲هـ.ش.)
۱۰_ خادم قیام الدین، بایزید روښان،
۱۱_ خټک عبدالقادرخان، گلدسته، د سید محی الدین هاشمی په زیار، د افغانستان د علومو آکاډمي، د پښتو څېړنو نړیوال مرکز، (۱۳۸۳) لمریز
۱۲_ روښان یاد، د بایزید روښان د نړیوال سیمینار د مقالو مجموعه، د حبیب الله رفیع په زیار او اهتمام، پښتو ټولنه، (۱۳۵۵) لمریز
۱۳_ رښتین صدیق الله، ژبښودنه، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۳هـ.ش.)
۱٤_ رفیع حبیب الله، لیکونه سرلیکونه، لاهور: امان کتاب خپرولو مؤسسه، (۱۳۷۷هـ.ش.)
۱۵_ روهي محمد صدیق، د څېړنې لارښود، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳٤۳هـ.ش.)
۱٦_ رضا محمد افضل او عبدالکافي ادیب، د پښتو ژبې او ادب تاریخ، پېښور: تاج کتب خانه، محله جنگي
۱۷_ رضا محمد افضل، د پښتو د نثر تاریخ، یونیورسټي بک ایجنسي، پېښور، خیبر بازار، (۱۹٦۸) میلادي.
۱۸_ زاهد مشوانی عبدالقیوم، پښتو سیند، دانش خپرندویه ټولنه.
۱۹_ زیور زیورالدین، د پښتو ادبیاتو تاریخ، د ساپي پښتو څېړونو مرکز، (۱۳۸٦) لمریز کال
۲۰_ سنگروال نیازی شهسوار، د پښتو ادبیاتو معاصر تاریخ، لرغونې ادبي دورې ته یو ځغلنده نظر، د منځنۍ ادبي دورې یو لنډ جاج، احمدشاه ابدالي پوهنتون، پېښور دانش کتابخانه، (۱۳۷۵) لمریز کال
۲۱_ شېرزاد محمدآقا، ادبي فنون (بدیع _ بیان)، ښوونې او روزنې پوهنتون، (۱۳۸٤) لمریز کال
۲۲_ کاکړ شمس الدین، د شمس الدین کاکړ دیوان، دویم چاپ، کابل: پښتو ټولنه، (۱۳۸۵) لمریز
۲۳_ منگل علي محمد، د فاضل استاد اکاډمېسن پوهاند عبدالشکور رشاد یاد، کابل: نعماني مطبعه، (۱۳۸۳ هـ.ش.)
۲٤_ مصایب الدخان (د تمباکو زیانونه) مؤلف سیدعبدالغفار الهاشمي الافغاني، مترجم عبدالله بختانی خدمتگار (۱۳۸۸) کال د غبرگولي لسمه